WILHELM de KOTZEBUE

Din Moldova

Tablouri și schițe din 1850

istorie cu blazon

CORINT

BLAZONUL
FAMILIEI
KOTZEBUE

„Cartea [...] conține câteva schițe bazate pe experiențele trăite de autor în Moldova, povești încântătoare din care răzbate parfumul unei epoci acum apuse, dar cândva plină de farmec: jumătatea secolului al XIX-lea. Regăsim înfățișate aici diferite aspecte ale unei societăți oarecum încremenite în trecut, dar fascinante în felul ei, care făcea eforturi în direcția occidentalizării. De altfel, însuși autorul mărturisește că «acela care în adevăr dorește să dobândească din aceste schițe o idee despre Moldova va găsi, pe ici pe colo, câte o trăsătură și câte un ton de lumină ce-l vor ajuta în alcătuirea icoanei întregi»."

SORIN LIVIU DAMEAN

WILHELM DE KOTZEBUE

DIN MOLDOVA

Colecţie iniţiată şi coordonată de
Filip-Lucian Iorga

WILHELM DE KOTZEBUE

DIN MOLDOVA

Tablouri și schițe din 1850

Traducere din limba germană de
Anna Rosetti-Maiorescu

Prefaţă de Sorin Liviu Damean

CORINT

Redactare: Ana Iorga
Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustraţie copertă: Strada Ștefan cel Mare din Iaşi (cu biserica Trei Ierarhi în partea stângă), imagine din secolul al XIX-lea.

Wilhelm de Kotzebue, *Aus der Moldau: Bilder und Skizzen*
Toate drepturile asupra acestei ediţii aparţin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN 978-606-793-062-7

Volumul de faţă se bazează pe ediţia interbelică a cărţii, prefaţată de Gala Galaction. Am operat anumite modificări pentru a adapta textul la normele gramaticale și ortografice actuale, dar am păstrat formele învechite care dau povestirii savoarea epocii.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
KOTZEBUE, WILHELM von
Din Moldova : tablouri şi schiţe din 1850 / Wilhelm de Kotzebue; pref. de Sorin Liviu Damean ; trad. din lb. germană de Anna Rosetti Maiorescu. - Bucureşti : Corint Books, 2016
ISBN 978-606-793-062-7

I. Damean, Sorin Liviu (pref.)
II. Rosetti Maiorescu, Anna (trad.)

821.112.2-94=135.1

Prefaţă

Un nou volum din prestigioasa colecție „Istorie cu blazon" a Editurii Corint ni se înfățișează lecturii. Este vorba de cartea intitulată *Din Moldova. Tablouri și schițe din 1850*, al cărei autor este Wilhelm de Kotzebue (1813-1887), un reprezentant de seamă al elitei aristocratice ruse de origine germană și diplomat de carieră, care a avut prilejul de a zăbovi timp de unsprezece ani (1847-1858) pe meleagurile moldave și de a observa nu numai frumusețile unui peisaj aproape sălbatic, ci și tradițiile și obiceiurile locuitorilor, el însuși fiind căsătorit cu o boieroaică din înalta societate moldoveană, Aspasia Cantacuzino, ai cărei părinți erau cneazul Gheorghe Cantacuzino și prințesa rusoaică Elena Gorceakov.

Mai puțin cunoscut cititorului de astăzi, scriitorul Wilhelm Basilius de Kotzebue a moștenit, fără îndoială, talentul literar de la tatăl său, celebrul dramaturg August von Kotzebue. Având prilejul de a călători destul de des, prin natura misiunilor sale diplomatice, Wilhelm de Kotzebue s-a atașat foarte mult de Moldova, așa cum o demonstrează atât volumul de față, cu impresiile sale despre oamenii pe care i-a cunoscut și locurile pe care le-a străbătut, precum și romanul *Lascăr Viorescu*, ambele apărute, prima dată, în spațiul german, apoi traduse și tipărite în limba română. De asemenea, captivat de lirismul baladelor noastre populare, a contribuit la promovarea lor prin traducerea și publicarea în limba germană. În semn de recunoștință, Academia Română i-a conferit titlul de membru de onoare în anul 1884.

Cartea pe care o prefațăm, așa cum o sugerează și titlul, conține câteva schițe bazate pe experiențele trăite de autor în Moldova, povești încântătoare din care răzbate parfumul unei epoci acum

apuse, dar cândva plină de farmec: jumătatea secolului al XIX-lea. Regăsim înfățișate aici diferite aspecte ale unei societăți oarecum încremenite în trecut, dar fascinante în felul ei, care făcea eforturi în direcția occidentalizării. De altfel, însuși autorul mărturisește că „acela care în adevăr dorește să dobândească din aceste schițe o idee despre Moldova va găsi, pe ici pe colo, câte o trăsătură și câte un ton de lumină ce-l vor ajuta în alcătuirea icoanei întregi"

Volumul se deschide cu o savuroasă și antrenantă povestire cu peripeții a unei partide de vânătoare cu gonaci (hăitași) în pădurile carpatine, îndeletnicire atribuită, de regulă, doar familiilor înstărite. Deși lipsit de experiență, autorul a participat mai mult din curiozitate, ceea ce s-a constituit într-un bun prilej de a aprecia minunatele peisaje virgine și ospitalitatea moldovenilor, dar și de a observa cu atenție pe partenerii de vânătoare, de a comunica și a se integra într-un cerc restrâns de oaspeți. Pe drumul spre locul vânătorii, remarcase mai multe grupuri de țărani de la munte, oameni destul de înstăriți, care, în schimbul propriilor produse vândute (lână și brânză), se întorceau cu saci de făină și sare. Exprimându-și nedumerirea că astfel de locuri nu fuseseră călcate de tâlhari, amintește în acest context poveștile care circulau printre localnici despre haiducul Ion Petraru și ceata lui, care multă vreme prădaseră boierii din zona Neamțului sau călătorii aflați în trecere. Cea mai hazlie este însă pățania cu unul dintre cei doi pui de urs adoptați de gazda vânătorii, botezat Gavril, care-i tulburase somnul liniștit de dinaintea vânătorii, în căutare de merinde. Autorul nu încetează a se minuna de bogățiile zonei (îndeosebi lemn și sare), care, exploatate cu folos și chibzuință, ar putea transforma Moldova, într-un viitor pe care-l preconiza nu prea îndepărtat, într-o „a doua Belgie". Devenit eroul zilei, ca urmare a împușcării unui urs, autorul participă la un veritabil festin culinar câmpenesc, cu povestiri vânătorești și rachiu din belșug.

Firul narațiunii continuă cu vizita, neplănuită, la mănăstirea de la Văratec, înconjurată de chilii împodobite cu flori și unde maicile îl primiseră cu multă ospitalitate și îi destăinuiseră detalii despre viața monastică, mult diferită față de cea pe care și-o închipuia. Luând în considerație faptul că de aici înainte a putut să viziteze și alte mănăstiri, autorul mărturisește anumite constatări în ceea ce privește viața monahală. Pe baza propriilor observații, Wilhelm de Kotzebue menționează existența a trei categorii diferite în rândul

maicilor: fetele care aveau vocația dumnezeirii, fetele sărmane care doreau să scape de viața grea de acasă și fetele provenind din familii boierești numeroase, aduse la mănăstire de părinți pentru a le putea asigura un viitor băieților. Această ultimă categorie stârnește revolta autorului, care se pronunță împotriva unor asemenea practici ale părinților, care stabileau pentru totdeauna destinul copiilor lor.

Plină de umor și cu o creionare dintre cele mai plastice este schița despre vizita, pe o ploaie torențială, la băile cu izvoare tămăduitoare de la Slănic Moldova, zonă aflată în administrarea Epitropiei bisericești „Sfântul Spiridon" de la Iași, dar total neîngrijită și cu un potențial turistic insuficient exploatat. În absența unei rețele de căi ferate, drumurile erau de multe ori impracticabile și chinuitoare pentru pasagerii diligenței (sau poștei), care trebuia să suporte privațiunile călătoriei timp de mai multe ore sau zile, în funcție de lungimea drumului și buna dispoziție a birjarului. Pe drumurile anevoioase de munte încă se mai utiliza carul tras de boi și mânat de un țăran. Întrucât la băile de la Slănic nu exista niciun hotel, autorul povestește despre stabilimentul pentru bolnavi și căsuțele de lemn care-l înconjoară, de fapt niște „maghernițe" care serveau de locuință pe toată perioada cât dura tratamentul. Era intrigat de faptul că nimeni nu mai pomenea nimic despre cel care descoperise izvoarele tămăduitoare și amenajase cât de cât locația, boierul Mihalachi Spiridon, ceea ce l-a determinat să-i amintească numele în cartea sa. Cu toate aceste neajunsuri, viața comunității locale era destul de vie, astfel că Wilhelm de Kotzebue era gata să revină pe acele meleaguri, motivat de trei lucruri: „felul plăcut şi primitor al moldovenilor când îşi lasă toate trebile acasă, frumuseţea măreaţă a naturii în valea Slănicului şi marea putere tămăduitoare a acelor şapte izvoare aşezate unul lângă altul".

O experiență de neuitat este cea legată de iarmarocul organizat la Fălticeni de ziua Sfântului Ilie (20 iulie), unde a putut observa comportamentul țăranilor români veniți să-și vândă vitele și al evreilor comercianți. Scriitorul precizează că orașul Fălticeni nu se deosebea de celelalte orașe de provincie, având în centru o uliță mare, flancată de o parte și de alta de prăvălii din lemn, lipite unele de altele. În jurul centrului fuseseră construite ulterior alte case și ulițe, astfel încât totul era cât se poate de pitoresc. Din peisaj, erau nelipsite cafenelele și lăutarii, dar și cerșetorii și hoții de buzunare. Cât privește evreii, aceștia se diferențiau de țăranii moldoveni prin

portul specific, perciunii lungi și kipa neagră. Se ocupau cu negoțul, îndeosebi cu vânzarea de băuturi, tutun și sare, căutând, uneori, să-și înșele muștеriii sau să intermedieze o afacere profitabilă. Autorul s-a întâmplat să fie chiar martorul unei pedepse (lovituri de bici) administrate public câtorva brutari evrei, care înșelaseră la cântar. Pedeapsa fusese hotărâtă de ispravnic, în urma dovezilor prezentate. Concluzia autorului era aceea că pentru a evita astfel de înșelăciuni, „asemenea pilde fac parte dintr-o tristă, dar neapărată trebuință". Astfel de practici nu trebuiau judecate cu prea multă severitate, în condițiile în care „vechimea patriarhală, vremea neatârnării României se pierde în negura trecutului; între timpul de atunci și cel de acum se înșiră două sute de ani plini de grozăviile dominațiunii turcești; abia de treizeci de ani încoace se simte binefacerea unei vieți mai orânduite în provinciile Dunării". Cu mare severitate judeca însă scriitorul *jocul de cărți pe bani*, practicat mai ales de tinerii boieri care, în acest fel, își risipeau cu ușurință averea și își amanetau moșiile. Și cum banii jucau un rol foarte important, astfel de practici condamnabile împiedicau progresul civilizației.

Tot acest periplu literar se încheie cu o istorioară emoționantă despre familia numeroasă a țăranului moldovean Toma Ciocârlan, bătrân și bolnav, dar care fusese întreaga sa viață om cinstit, bun gospodar și stimat de consătenii lui din Pădurica, de pe malul Siretului. Aici este reflectată viața obișnuită de la țară, cu obiceiurile și tradițiile din mediul rural, o lume în care, potrivit autorului, nepăsarea țăranului este „starea lui sufletească obișnuită". Rând pe rând se desfășoară înaintea ochilor noștri stări și sentimente contradictorii, precum: tristețea, nesupunerea și fuga, bucuria, dragostea și patima, complotul, tâlhăria și omorul, înșelăciunea și corupția autorităților, moartea capului familiei, nunta unuia dintre fii și condamnarea la muncă silnică în ocnă a altuia. O lume care-și urma cursul nestingherit, cu bune și cu rele.

Cartea reprezintă cu siguranță o lectură plăcută, cu reale valențe literare și note de umor, o imagine a Moldovei și a moldovenilor la jumătatea secolului al XIX-lea, așa cum o vede și o descrie pentru posteritate un călător străin.

Prof. Dr. Sorin Liviu Damean

O VÂNĂTOARE ÎN MOLDOVA

Țară a fi fost vreodată în viaţa mea vânător mare, din ziua venirii mele în Moldova căutam să iau și eu odată parte la o goană. Nu era încă vremea să-mi mulţămesc dorinţile mele sângeroase, și de-abia în august le putui stâmpăra. Trei prietini, cu care mă legasem de câteva săptămâni, veniră să mă ia; și după o călătorie aproape de o zi întreagă, mă duseră într-o familie, a cărei moșie se afla în apropierea Carpaţilor și unde fui primit în chipul cel mai îndatoritor.

Dar pentru că trebuia să ajungem la o altă moșie, în fundul munţilor, spre a fi mai aproape de locul vânătoarei — și o parte din drum era foarte grea pentru trăsură —, stăpânul casei porunci îndată să se trimeată înainte, la un loc hotărât, caii de călărie trebuincioși. Bucata de drum până acolo era s-o facem cu trăsura.

Sara și dimineaţa de a doua zi le petrecurăm în convorbiri vesele. Precum mi se întâmplase pretutindeni în Moldova, așa și de astă dată mă simţii numaidecât ca la mine acasă. Obiceiul de a chema bărbaţii și damele pe numele lor de botez înlesnește mult tonul familiar ce domnește în cercurile moldovene: cuvintele *cucoane* și *cucoană* ce se pun înaintea numelui sunt singurele forme de

politeţă întrebuinţate. Vorbindu-se însă tot în felul acesta și de cei ce nu sunt de faţă, și întâmplându-se adesea ca mai mulţi cunoscuţi să poarte același nume de botez, numele acestea sunt supuse la cele mai ciudate operaţii, spre a se putea face deosebirea. Din Alexandru se face de pildă Sandu, Sandulache, Alecu, Alecache și Coco. Ioan se preface asemenea în Iancu, Iăncușor, Ioniţă, Enuţă; trebuie oarecare bătaie de cap într-o asemenea adunare, până să poţi înţelege de cine e vorba, și un străin, mai ales, greu dobândește această deprindere.

După un dejun îmbelșugat, sună în sfârșit ceasul de plecare. Afară de noi, cei patru musafiri, numai cuconul Grigoriţă[1], stăpânul casei, pe care-l numeam eu mai cu înlesnire Monsieur Grégoire, și vânătorul său luaseră parte la drumul nostru. Acest vânător era o fiinţă ciudată. Născut în Austria, el alipise pe lângă numele său pe acela de Wienerl, de vreme ce orice amintește o capitală dă totdeauna lucrului oarecare însemnătate. Trupul său cel lung, slab și cam încovoiat de bătrâneţă era vârât într-o haină de vânătoare foarte roasă, cenușie, cu guler verde; o pălărioară tiroleză, cu pene de vultur, pusă îndrăzneţ pe urechea stângă, îi acoperea părul cărunt; niște ochi suri, cam holbaţi pe faţa-i roșie, dovedeau că unui om de treabă îi puteau plăcea vinurile Moldovei tot așa de mult ca și cele austriace; o mișcare a mâinilor, cu totul particulară lui, te făcea să-l crezi cam tămâiat.

Ne așezarăm, ca vai de noi, în două briște, și plecarăm. Întâi credeam că n-am s-o pot duce până la sfârșit. La fiecare dintre trăsuri, ușoare ca pana, erau înhămaţi patru

[1] Personaj inspirat, probabil, de prinţul Grigore Cantacuzino (1814-1871), cumnatul lui Wilhelm de Kotzebue (frate al soţiei sale, Aspasia Cantacuzino) (n. coord.).

cai, pe care-i goneau cu o adevărată furie surugii călări. A merge un ceas întreg prin albia seacă a unui râu, pe unde abia se cunoaște drumul și-ţi sar pietrele din prundiș în cap — asta întrece gluma în acea epocă a vieţii în care amintirile tinereţii încep a fi conjugate în plusquam-perfectum[1]. Perne, plăpumi, fân și paie saltă sub tine așa de tare încât te cufunzi tot mai adânc, ridici picioarele în sus și, la urma urmelor, nici nu mai ședzi pe partea trupului ce a fost dată omului de natură pentru îndămânarea sa. Dar te obișnuiești cu toate și pe la sfârșitul călătoriei eram chiar în stare să mă bucur de priveliștea dimprejurul meu. Valea pe care goneam era tăiată în două printr-o apă venită din munţi; în dreapta și în stânga se ridicau, acoperite cu păduri, niște înălţimi care, încetul cu încetul, cu cât înaintam, se prefăceau în munţi. De mare interes pentru mine, în drumul acesta, era șirul ţăranilor de la munte ce se întorceau acasă cu făina și cu sarea, luate din vale, în schimb pe lâna și brânza de oi. Le încărcaseră toate pe caii lor cei mici și păroși, care se înșirau adesea în număr de 20 până la 30; ici și colo era și câte un bărbat sau o femeie, călări pe saci; sexul frumos încalecă întocmai ca noi, bărbaţii. Femeile și fetele de la munte abia se deosebesc de bărbaţi în portul lor; au iţari de lână albă, foarte lungi, pe care-i strâng în mii de creţuri, ca inelele unui șarpe; felul acesta de a călări nu este dar de nicio greutate pentru dânsele. Am văzut chiar călugăriţe încălecând falnic ca bărbaţii.

Ţăranii aceștia de la munte sunt de o rasă minunată; femeile sunt rareori frumoase, cu atât mai frumoși sunt însă bărbaţii, a căror bunătate și curăţenie de suflet se vede din ochii lor cei mari și limpezi. Pe lângă aceasta ţin,

[1] Timpul mai mult ca perfect, în limba latină (n. red.).

cu dragostea Șviţeranului[1], la patria lor cea aspră, cu toate că nu pot găsi, de obicei, decât în apropierea locuinţelor câte o bucăţică de pământ de arat. Mulţi dintr-înșii dobândesc ceva avere prin creșterea oilor, care află o pășune minunată pe aceste înălţimi; ţăranul mai sărac, însă, e silit să taie tot lungul iernii lemne pentru proprietar, spre a se putea hrăni cu familia lui. Dacă sărăcia îl silește să-și cerce norocul la câmp, nu poate sta mult, dorul îl gonește iarăși în munţii lui.

La un loc, unde drumul părăsește albia râului și se urcă pe un deal răpede, ne oprirăm dinaintea unei crâșme sărăcăcioase. Mă coborâi cu plăcere din brișcă; mă mânca tot trupul, mi se băteau toate vinele și-mi simţeam picioarele parc-ar fi fost, fără întrerupere, vârâte într-un furnicar. Caii stăteau gata; mie mi se dete un roib mic care-și ciulea urechile cu viclenie și se uita cam chiorâș la mine, ceea ce dovedea un caracter foarte puţin plăcut.

— Monsieur Grégoire, zisei eu, m-am produs până acum cu succes, în deosebitele capitale ale Europei, pe deosebiţi cai închiriaţi, dar tot trebuie să mărturisesc că, dacă roibul acesta tinerel începe să facă nebunii cu mine prin munţi, apoi m-am procopsit!

Dobitocul însă era blând ca un miel; și, spre mai mare siguranţă, lângă mine călărea un ţăran, care avea poruncă să bage de samă la fiecare pas, ca să nu se primejduiască viaţa musafirului. Caravana se puse încet în mișcare.

Abia îmi pot aduce aminte de o excursiune mai plăcută. Se înţelege că o mare parte a acestei plăceri era datorită societăţii în care mă aflam, dar și iubirea mea pentru frumuseţile naturii mă făcea de la sine vesel și cu

[1] Elveţianului (n. red.).

voie bună. Privelişte întinsă nu aveam pe drum, dar cine poate simţi farmecul cuprins în cuvintele „singurătatea pădurii" mă înţelege. Aici călăreţii se despărţeau în mici grupe, aici rămâneam cu toţi împreună, când era cărarea mai largă şi, vorbind, săream de la un lucru la altul, precum sărea şi râuleţul la picioarele noastre, de pe o piatră pe alta. Şi, pe lângă aceasta, vâjâirea veşnică, tainica vâjâire şi tainicul freamăt al brazilor...

În deal, sus de tot, se afla o fântână cu apa cea mai limpede; aici ne oprirăm; ne răcorirăm la izvor şi hotărârăm să ne odihnim puţin, soarele fiind încă sus pe cer.

Pe când stam noi aşa, culcaţi pe iarbă, şi caii păşteau în linişte împrejurul nostru, făcui întrebarea dacă tâlharii n-au pus încă mâna pe pădurile aceste minunate şi aflai, spre mirarea mea, că o adevărată bandă de hoţi, cu toată organizaţia rea a poliţiei rurale, este lucru foarte rar în Moldova. Sunt mulţi vagabonzi care, la întâmplare, privesc şi hoţia ca un izvor de câştig. Toţi ţiganii care nu muncesc pământul fac parte din acest soi de oameni, şi numărul lor se urcă la mai multe mii. O călcare a unei case boiereşti, sau o întreprindere pornită din spirit de asociere este, dar, lucru foarte rar; negustorii însă, ovreii şi mai ales călătorii în trăsuri proaste, la care se crede că nu se vor afla arme de foc, trebuie să se ferească de a pune noaptea la încercare cinstea drumeţilor. În asemenea împrejurări se întâmplă şi omoruri.

Cel din urmă căpitan de hoţi vestit, care mai trăieşte în gura poporului, era Ion Petrarul, şi el îşi alesese tocmai pădurile prin care treceam acum, pentru săvârşirea faptelor sale. Pe aici trăia, cu tovarăşii lui, încă din anul 1834. Moşia pe care o părăsisem tocmai era locuită în vremea aceea de prinţesa E. Cantacuzino. Casa boierească cea

mare nu era încă zidită, și ea ședea cu copiii ei în câteva căsuțe din mijlocul satului. Într-o zi, năvăliră deodată slugile în odaie, strigând:

„Vine Ion Petraru, cu ceata lui!"

Era ziua mare; prințesa, o femeie care se aflase de multe ori în împrejurări grele, nu-și pierdu capul și porunci, înainte de toate, să-i ascundă caseta în grădiniţa de-alături, și să cheme totdeodată satul în ajutor. În momentul acela, Ion Petraru, în goana mare, năvălește cu nouă oameni în curte, îi așază în rând, descalecă de pe cal, pune pușca, sabia și cuțitul la o parte, păstrează însă patru pistoale la brâu și intră în casă. Prințesa însăși mi-a istorisit, mai târziu, anecdota cu toate amănuntele. Ea se ridică în sus și strânse cu spaimă pe fiica sa, de 11 ani, la piept, când se deschise ușa și vestitul hoț se înfățoșă înaintea ei: un om frumos, înalt și în vârsta matură, în care, din pricina feluritelor cingători femeiești ce le avea în portul său de arnăut fantastic, nu se mai cunoștea feciorul de țăran.

— Nu vă temeți de mine, zise el cu blândeță și cu respect. N-ar fi fost nevoie să duceți de-aici caseta; slugile dumneavoastră au ascuns-o cu prea puțină dibăcie. Eu, cucoană, am venit numai să vă văd...

Ce era de făcut? Din pricina escortei celei înspăimântătoare, care de altminteri sta liniștită în curte, nu puteai da afară pe musafirul cel îndrăzneț. Prințesa fu, dar, silită să sufere toate; ea rugă pe musafir să șadă, îi dete dulceață și apă, și începu să vorbească cu dânsul într-un chip foarte firesc; Ion Petraru avu însă bunăvoință de a spune îndată care era adevăratul scop al venirii sale.

— Meseria ce mi-am ales, zise el, nu-i totdeauna cu noroc. M-am săturat de viața asta zbuciumată. Câtă

vreme însă nu vor da drumul tatei, ce zace ca zălog, de trei ani în închisoare, unde și-a pierdut și vederea, nu mă iartă cinstea mea să mă dau pe mâna judecătorului. Ca să pun odată capăt lucrului, mi-a venit în gând să mă rog de Măria Ta să-mi fii mijlocitoare. Căutaţi să dobândiţi slobozirea tatălui meu și iertarea mea totdeodată, și mă întorc în mijlocul oamenilor. Ca vară a lui Vodă, vă va fi ușor aceasta, și fiindcă-mi este cunoscut obiceiul ce se urmează la o judecată, am adus și 1000 de galbeni, pe care vă rog să-i întrebuinţaţi cum veţi crede mai bine, spre a grăbi treaba.

Prinţesa nu primi banii, dar îndemnă pe hoţ să iscălească îndată o jalbă către Domnitor. Un scriitor al administraţiei fu chemat s-o aștearnă pe hârtie. Ion Petraru puse degetul pe o cruce însemnată dedesubtul jalbei, cât cerneala era încă udă, și ocrotitoarea sa luă petiţia cu dânsa, la Iași. Aici istorisi Domnitorului cele întâmplate, și acesta iertă pe vinovat, care nu avea de altminteri pe conștiinţă niciun omor săvârșit de el însuși, zicându-i:

— Mergi, fătul meu, și de acu înainte nu vei mai păcătui!

Petraru părea în adevăr că s-a lepădat de vechile lui năravuri, și intră cu haina lui cea nouă în slujbă la Veniamin, Mitropolitul de pe atunci. Șase luni de zile se purtă cât se poate de bine, dar de la o vreme virtutea îi păru grozav de plicticoasă. Deci părăsi într-o noapte pe bătrânul vrednic de respect, fără a-l prevesti, și trecu Dunărea. Acolo adună alţi tovarăși și curând răsună în toată ţara strigătul de spaimă: iar a ieșit Ion Petraru!

De astă dată domnia nu-i fu lungă: căzu în mâinile justiţiei cu cei doisprezece tovarăși, urmași de deosebite culori din seminţiile orientale cele mai îndepărtate, și-și

sfârși cariera la spânzurătoare, în anul 1839. Neamul acestor genii n-a mai dat de atunci niciun nume destul de însemnat, pentru a fi vrednic de înscris în literatura romanelor.

După o mică odihnă, ne suirăm iarăși pe cai și așa mă obișnuisem pe șa, încât eu zoream pe tovarășii mei să meargă mai iute și culesei laudele tuturora. Cu prilejul acesta făcui câteva reflecţii asupra mea însumi. Nimic nu-mi este urât ca băutura, și nimic nu-mi place mai mult decât îndămânarea. Dacă mă aflu însă într-o adunare, unde paharul trece din mână-n mână, atunci fac și eu ca ceilalţi, și dacă văd împrejurul meu oameni vioi și veseli, râzând de orice greutate, rabd foarte mult. Cred că din ambiţia de a putea istorisi, pe ici pe colo, ce om al dracului ai fost, se naște pornirea ce te împinge la asemenea întreprinderi neobișnuite.

În chipul acesta merserăm până în fundul munţilor și trecurăm Bistriţa cea limpede și frumoasă pe niște scânduri de rupt gâtul, ce poartă aici numele de poduri. Așa ajunserăm în sfârșit pe un mic tăpșan, unde câteva căruţe clădite fără artă vesteau că acolo se află locuinţa proprietarului. Abia în cei din urmă ani au început să se zidească case mari pe proprietăţile din Moldova; dacă vede cineva cu ce se mulţumeau boierii mai nainte, când veneau să petreacă câtăva vreme la ţară, nu-și poate stăpâni mirarea; multe case ţărănești din Germania sunt zidiri de lux pe lângă acestea.

Și aici am fost primiţi cu cea mai mare dragoste. Stăpânul și stăpâna casei mă strânseră de mână cu prietinie și cerură de mai nainte iertare pentru chipul în care vor fi găzduiţi numeroșii lor musafiri în încăperile cele mici, și mă rugară să ţin samă de dorinţa ce aveau de a ne găzdui pe toţi cum se va putea mai bine.

— Cât despre mine, sunt sigur că voi dormi bine, răspunsei eu; drumul până aici e din acele care fac pe om să ia o scândură drept saltea...

Amurgul era foarte frumos; ne așezarăm cu toţii afară, pe covoare și pe perne, și-mi lungii picioarele ostenite, cu o nespusă mulţumire. În curtea cea întinsă era mare mișcare; pădurarii și pușcașii din sat începură a se aduna, pentru a chibzui unde trebuia ales locul de pândă pentru vânătoare. Slugile umblau încoace și încolo, îndeletnicindu-se cu pregătirile pentru noapte. Doi băieţi de 6–8 ani goneau caii, sub privegherea unui argat. Se frecau puștile și se descărcau unele ce erau de prea multă vreme încărcate. Câţiva câini se odihneau împrejurul nostru, și din când în când se răpezeau la porcii din sat, care împinși de curiozitate se tot vârau prin spărturile gardului de nuiele. Și apoi priveliștea cea frumoasă, veșnic același lucru și veșnic nou, ca tot ce iese din mâna lui Dumnezeu: dealuri, păduri, Bistriţa, două sate cu bisericile lor simple, acoperite cu șindrilă, ferăstraie; toate acestea n-ar fi putut fi așezate într-un chip mai pitoresc de mâna unui artist. Toţi tovarășii mei păreau că simt, împreună cu mine, frumuseţea acestei seri; ședeam toţi culcaţi și priveam în tăcere înaintea noastră, fiecare stăpânit de gândurile sale.

Astfel o fi trecut un ceas, când intră în cerdac stăpânul casei, pe care-l vom numi după obiceiul moldovenesc, pe numele său de botez, cuconu Leon[1].

— Toate-s rânduite, zise el, am hotărât să batem mâine înălţimile Grinţieșului. Pădurarii se pun chezași că vom găsi ce căutăm.

[1] Personaj inspirat, probabil, de prinţul Leon (Lev) Cantacuzino (1818-1874), cumnat al lui Wilhelm de Kotzebue (frate al soţiei sale, Aspasia Cantacuzino) (n. coord.).

— Și ce căutăm, dacă-mi daţi voie să întreb?

— Căprioare, vulpi, lupi, mistreţi, poate din întâmplare și un râs, dar mai înainte de toate urși.

— Urși? zisei eu sărind în sus. Ce fel, sunt și urși în munţii aceștia?

Toţi începură a râde cu hohot.

— Liniștește-te, îmi zise unul din ei, dobitoacele astea n-au înghiţit până acum pe niciun vânător; ne punem chezași că n-ai să-ţi lași pielea pe aici.

Protestai cu putere în contra prepusului ce-l deșteptase exclamarea mea fără de voie, despre lipsa mea de curaj, și sfârșii printr-o improvizare destul de fericită asupra plăcerii ce voi simţi, desigur, de a mă afla faţă-n faţă cu o asemenea lighioană.

Cuconu Leon se așezase lângă noi.

— Din nefericire avem destui urși în pădurile noastre, zise el, și ţăranii ies cu plăcere când îi chemi la goană, fiindcă dușmanul gonit are apoi obiceiul de a lăsa vitele lor în pace pe câtăva vreme. Îţi pot arăta îndată o pereche din acești copii ai munţilor.

El spuse câteva cuvinte unui fecior care trecea; și peste puţin văzui, cu mare mirare, doi ursișori ce alergau slobozi prin curte, numai cât niște dulăi de mari.

— Mama acestor dobitoace, pe care slugile le-au botezat Gavril și Paraschiva, a murit de vreo trei luni de mâna mea; am luat orfanii la mine, zise stăpânul casei.

Această faptă milostivă mi se păru foarte mișcătoare, dar nu mă putui opri de a întreba dacă odraslele acelea, în veselia lor zburdalnică, nu cam au năravul părinţilor și mai și mușcă pe ici pe colo.

— Stau de obicei în lanţ, mi se răspunse, dar dacă nu-i întărâţi sunt blânzi și se joacă chiar cu câinii, după cum vezi.

Mă gândeam că, dacă aș fi silit să întâlnesc asemenea dobitoace, m-aș da politicos la o parte din calea lor, și nu lăsai să se bage de samă cât de nesigur mă simţeam văzând glumele cele îndrăzneţe ce le făceau puii ursoaicei chiar în apropierea noastră, simţindu-se slobozi. Stăpânul casei, cu toate aceste, parc-ar fi ghicit ceva; puse de prinse iară pe amândoi ursișorii, lucru de care se înfurie strașnic mai ales Paraschiva, cea mai răutăcioasă dintre amândoi, și-mi zise:

— Fiindcă n-ai fost încă la vânătoare de urși, nu trebuie să te superi dacă-ţi dau un pușcaș deprins, ca să te însoţească. Nu e tocmai lipsă de curaj dacă-și pierde cineva cumpătul la vederea neobișnuită a unei fiare cu gura căscată. Ești pușcaș bun?

Din pricina unor împrejurări potrivnice, nu luasem încă premiul întâi la nicio tragere la semn, dar mă ademeni dracul să răspund, cu modestie, că am împușcat adesea câte o rândunică din zbor.

„Bravo, strigă adunarea; trebuie pus la încercare!", se auzea din toate părţile.

Mă împotrivii la această încercare, dar fără folos. Mi se dete o pușcă cu două ţevi, *du front* îmi șoptii eu, și pusei pușca la ochi. Sute de rândunele ciripeau prin văzduhul înserării, îndreptai ţeava în sus, închisei ochii și trăsei. Împușcătura răsună ca tunetul prin munţi, toţi câinii alergară lătrând și urlând, se făcu un zgomot grozav în curte, dar din rândunele nu căzuse niciuna. Nu râseră de mine așa de mult pe cât mă temeam, și fui silit să le atrag atenţia că urșii nu zboară chiar așa nebunatec prin aer și că înfăţoșază, prin urmare, o ţintă mai sigură.

— Dar mă veţi crede când voi spune, strigă unul din cei de faţă, că gazda noastră ucide rândunelele din zbor cu pietre?

Aceasta nu mi se prea păru cu putinţă, şi nici nu eram singurul necredincios. Unul din noii mei prietini, cuconu Panaite, ce sta alene culcat pe spate, zise:

— Acestea-s numai laude! Eu mă îndatorez să mânânc nejumulit şi nefript tot ce va nemeri!

— Ţin rămăşagul, strigă cuconu Leon, şi apucă o piatră lată. Cea dintâi aruncătură nu izbuti; piatra zbură în aer, descrise un arc, şi apoi văzurăm apa din vale ţâşnind în sus. Dar la o a doua aruncătură căzu, în adevăr, o rândunică.

— Întâmplare, zise Panait alene şi se întinse pe covorul său, cu mâinile sub cap.

Leon tăcu la această nedreptate; după câteva aruncături zadarnice, însă, a doua rândunică căzu la pământ.

Acum o păţise bietul Panait.

— Trebuie să-şi ţie făgăduinţa! strigară cu toţii. Săriră în sus, îl apucară de braţe, de picioare şi de cap, în vreme ce unul dintre ei îi vârî pasărea moartă cu sila în gură. După ce rămase afară numai coada în furculiţă, deteră drumul bietului schingiuit, care se sculă cu sânge rece, azvârli rândunica şi asigură că pe viitor nu se va mai îndoi nici de ploaia cârnaţilor.

Cu asemenea glume ne petrecurăm vremea până la cină. Panait se răzbună asupra bucatelor celor gustoase de nenorocirea întâmpinată, şi râserăm multă vreme încă de această întâmplare.

Îşi poate închipui oricine cu ce plăcere mă lungii în pat. Dar ceea ce nici fantazia cea mai vie nu poate ghici este chipul în care petrecui această noapte ciudată. Din lipsa de încăperi în casa cea mică, mi se dăduse o odăiţă în casa de alături, lângă cancelaria vechilului.

— Nu vei fi turburat aci, îmi zise stăpânul casei, care mă însoţise până acolo. Nu doarme nimeni în cancelaria de lângă dumneata. Noapte bună!

Mă culcai şi stinsei lumânarea. Mă aflam foarte bine în odaia mea de culcare, în care străbăteau razele lunei. Pe jumătate adormit, mă gândeam cu bucurie la călătoria întreprinsă; totul avea interes pentru mine în Moldova, şi acest amestec de civilizaţie şi de stare primitivă, care dădea întâmplărilor mele, de altminteri foarte obişnuite, un aer extraordinar şi plin de atracţie, se potrivea aşa de mult cu firea mea, încât eram sigur că mai puteam aştepta încă multe asemenea plăceri. Şi nu m-am înşelat, după cum se va vedea îndată.

Nu ştiu câtă vreme voi fi dormit. Deodată, auzii un zgomot grozav în odaia de alături. Luna era încă pe cer, puteam deosebi lămurit fiecare lucru. Ce e asta, mă întrebai. Suna a vase sparte; apoi parcă rupea cineva hârtii, cu necaz. Se vede că secretarul e lunatic şi-şi face socotelile în loc să doarmă ca toţi oamenii cuminţi. Gândul acesta îmi trecu ca fulgerul prin cap. Sării din pat ca să-mi încui uşa, dar n-avea broască şi era numai rezemată de perete. În clipa aceea un lucru greu căzu la pământ şi sunară cioburi de sticlă. Zgomotul mă scoase din fire şi mă hotărâi să fac un bine lunaticului şi să-i dau câteva ghionturi. Deschid răpede uşa şi ce văd! Pe unul dintre interesanţii orfani în mijlocul unei scene de cea mai groaznică zaveră. A dracului gospodărie, zisei printre dinţi! Trăsei uşa, dar ursul iubitor de societate mă văzuse şi voia să vie după mine. Mărturisesc că mă trecură năduşelile. Era oare Gavril, cel mai blând dintre ei, sau răutăcioasa Paraschiva? Astă întrebare îmi străbătu creierii în pripă şi îmi pierdui

minţile de frică. Dar primejdia cea ameninţătoare mă făcu să-mi vin iarăşi în fire. Aici trebuie luată o hotărâre grabnică, îmi zisei. Ştiam din istoria naturală că ursului îi plac lucrurile dulci; chiar şi în *Reineke Fuchs*[1] cetisem că e aşa; apucai, dar, chisaua cu dulceaţă de pe mescioara de lângă patul meu. După câte a spart, poate să ia dracul vasul acesta, gândii eu. Deschisei uşa mare, chemai ursul dezmierdându-l şi-i întinsei dulceaţa. Eram aşa de zăpăcit, încât eram aproape să mă rog de iertare că nu adusesem şi un pahar de apă. Îndată ce băgă dobitocul de samă de ce era vorba, şi vârî, mârâind cu mulţămire, nasul în dulceaţă. Eu arunc chisaua jos, ursul aleargă după vasul ce se rostogolea, spre a nu pierde plăcerea cea neaşteptată; eu, folosindu-mă de momentul în care băgarea lui de samă era îndreptată aiurea, sar din odaie şi trântesc uşa, care avea, spre marea mea bucurie, un zăvor mare cel puţin pe dinafară. Răsuflai din greu, primejdia era deocamdată înlăturată, şi mă uitai împrejurul odăii, în care mă aflam închis prin întâmplarea cea mai neaşteptată. Cancelaria ajunsese într-o stare de plâns.

Ursul rupsese şi azvârlise condicile de socoteli, aruncase călimara pe scânduri şi smuncise de pe perete chiar şi oglinda, ale cărei cioburi erau împrăştiate la picioarele mele. Gândirile mele triste se îndreptară însă îndată în altă parte, şi anume spre propria mea persoană. Fereastra era dată de perete, un vânt plăcut şi răcoritor ajungea până la picioarele mele, şi fără a fi mâncat din pomul cunoştinţei, ca Adam în rai, văzui că goliciunea mea abia era mai acoperită decât a lui. Ce era să fac? Să chem în

[1] Ciclu de povestiri medievale al căror personaj central este vulpoiul Reineke. În franceză, *Le Roman de Renart*.

ajutor? Deschisei ușa și mă uitai afară; pretutindeni, în lumina lunei, dormeau câini încovrigați în grămezi hidoase; un dulău mare era întins chiar pe pragul ușei mele, și arătă dispoziţiile cele mai dușmănești la vederea mea, lovind pragul cu coada și mârâind totdeodată. Nu era chip de a te hotărî la ceva. Și apoi poate că scăpase și ursul celălalt, și aș fi ajuns ca din Scila în Caribda, de la Gavril la Paraschiva. Mai bine era să stau la sigur, și îndată căutai a mă mulţămi unde mă aflam. Îmi făcui din rămășiţele voluminoaselor condici un pat ca de nevoie, mă înfășurai cu grijă într-o învelitoare verde, cu care era acoperită masa, și mă urcai pe această podeală. Bine nu eram culcat, aș minţi dacă aș vrea să spun așa ceva, dar simţimântul de siguranţă, după primejdia întâmpinată, îmi slujea drept căpătâi; vecinul meu se liniștise cu totul după mâncarea dulceţei, și eu adormii.

Fiindcă era vorba ca vânătorii să plece când s-o lumina de ziuă, mă rugasem de Panait să mă deștepte devreme. El veni, în adevăr, cu acest scop la mine, dar mirat de comedia ce i se înfăţișa, nu voi să se bucure singur de dânsa; și când deschisei ochii, un public numeros se găsea împrejurul culcușului meu. Nu-mi putui aminti numaidecât întâmplările de peste noapte, și-mi venii abia în fire după ce-mi alunecă un foliant[1] gros de sub cap și se prăvăli la pământ. Trebuie să fi avut o faţă foarte ciudată, căci toată adunarea fu apucată de un râs așa de nebun, încât îmi închipuiam că era peste putinţă să scape toţi cu viaţă.

— Pentru Dumnezeu, cum ai ajuns aici? strigă stăpânul casei, căruia-i curgeau lacrimile pe obraz.

[1] Carte de dimensiuni mari (n. red.).

Din ceilalţi nu putea să vorbească încă niciunul. Eu stam tot în tăcere, înfăşurat în învelitoarea cea verde, şi mă uitam la toţi pe rând.

— Dumneavoastră vă vine a râde, zisei eu, în sfârşit. Vă poftesc la toţi bună-dimineaţă. Dacă după osteneala de ieri părăseşte cineva un pat bun pentru a se culca pe o masă, apoi trebuie să aibă cuvintele sale.

Cu aceste vorbe mă coborâi de pe podeala mea şi deschisei uşa de alături. Ursul naibii era culcat pe pernele mele şi dormea!

Se mai râse încă mult de întâmplarea mea. Stăpânul şi stăpâna casei, însă, mă rugară aşa din toată inima de iertare, pentru turburarea adusă somnului meu, încât începui şi eu să râd cu ceilalţi, şi-mi băui cafeaua cu caimac de bivoliţă.

Ziua se arăta frumoasă, şi spaima întâmpinată făcu să se nască în inima mea o ură aşa de grozavă în contra tuturor locuitorilor pădurii, încât apucai cu sete de moarte puşca cu două ţevi, sistem Mortimer, ce mi se dete; un cuţit de vânătoare, bine ascuţit, îmi atârna la stânga; şi spre mai mare siguranţă, cuconu Leon îmi vârî şi un pistol în chimirul cu care mă încinsese. Părea că sunt un căpitan de haiduci. Acum trebuia să ne grăbim; ţăranii plecaseră de mult pe jos, noi aveam să mergem călări până la locul întrunirii. Cu călăritul mă obişnuisem de tot: nici nu mai întrebai de însuşirile morale ale calului ce-mi era hotărât, şi sării cu îndrăzneală pe şa. De astă dată călăream pe un buiestraş, şi-mi plăcea mersul acesta liniştit; n-aş fi suferit uşor să salt pe şa în direcţie perpendiculară, după culcuşul cel tare de peste noapte şi cu amintirile retrospective cam simţitoare ale călăriei de ieri; când mergi la pas, aluneci numai dintr-o parte într-alta, fără să fii săltat în sus.

Mergeam ca vântul, la deal și la vale, pe cărări și prin tufiș. Maiestuoase sunt, în Carpaţi, pădurile cele nesfârșite de brazi, care amintesc foarte viu frumuseţile Pădurii Negre. De pe unde s-au putut scoate lemnele, a lucrat toporul, pe ici pe colo; dar în râpe, unde numai piciorul vânătorului își caută drum, se află o pădure seculară, ce abia se mai poate găsi altundeva în Europa, locuită de urși, lupi, porci mistreţi, cerbi și căprioare, și care așteaptă viitorul, poate nu îndepărtat, când industria — dezvoltată printr-o stare regulată de lucruri — va scoate toate aceste comori la lumina zilei. Pe alocuri se și face potasă[1] din arderea crengilor căzute și pe jumătate putrezite; dar speculaţia de căpetenie este tăierea lemnelor. Dintre râurile care izvorăsc din munţi și amestecă valurile lor argintii cu acele ale Siretului, ce curg mai leneș în albia lui humoasă, numai Bistriţa e până acum în stare să slujească regulat la plutirea lemnelor de catarge sau de fierăstrău, spre Dunăre și spre Marea Neagră; Moldova, Trotușul și altele trebuie să mai afle încă ce face omul în Germania, spre a se sluji de puterile Naturii. Cu întinderea nemărginit de mare a moșiilor de munte, abia se poate prevedea la ce venituri însemnate au să mai ajungă proprietarii. Cunosc una, între altele, care are o întindere de 32 000 de fălci[2]; falcea moldovenească are 2 880 de stânjeni pătraţi, și stânjenul moldovenesc e cu a opta parte mai mare decât cel german. Prietinii aritmeticii n-au decât să facă socoteala și se vor minuna de rezultat. Cu cât mai surprinzător va fi câștigul, când se va deschide drumul și

[1] Carbonat de potasiu, utilizat în industria sticlei și la fabricarea săpunului (n. red.).

[2] Falcea, veche unitate de măsură folosită în Moldova, pentru suprafeţe agricole, echivalează cu cca. 1,5 hectare (n. red.).

capitaliștilor, cărora minele le vor da de muncit un câmp încă neîntrebuințat. După legile de azi, nu are voie niciun particular să exploateze minele din munții săi, oricât de sigure ar fi semnele de aflarea lor; statul își păstrează singur acest drept, dar nu scoate decât sare, de vreme ce fără sare nici nu poate trăi omul. Moldova, în mâinile unei stăpâniri cuminte, poate deveni o a doua Belgie, cu deosebire că izvoarele ei firești de bogăție sunt mult mai mari; și acest viitor nu este deloc îndepărtat. E trebuință numai de instituții care să dea capitaliștilor siguranța trebuincioasă; restul vine de la sine.

O mare parte din drumul pe Grințieș îl făcurăm călări. E de necrezut cât urcă acești cai mici. Mie îmi părea bine că-mi scuteam picioarele de osteneală. Ne oprirăm pe un fel de terasă a dealului și aici găsirăm toți vânătorii adunați într-o ciudată amestecătură. Vreo sută de hăitași, copii, băieți și bărbați erau culcați deoparte la umbră; ceva mai încolo, ședeau pe trunchiuri de copaci pădurarii și pușcașii din sat, fiecare cu un număr de câini legați de un lanț sau de-o frânghie. În Moldova e și obiceiul de a da drumul la câțiva câini, fiindcă goana se face adesea pe o întindere foarte mare. În mijlocul lor ședea vânătorul Wienerl și le tălmăcea în limba germană că trebuie să lucreze împreună cu socoteală, și le deslușea datoriile ce leagă pe pușcaș de hăitaș și pe hăitaș de pușcaș. Părea că se întărise în primblarea cea grea cu ceva băutură. Mai îmbucurătoare era privirea a trei cai încărcați cu provizii de mâncare ce se descărcau tocmai, în vreme ce un bucătar, cu un șorț alb ca zăpada, aprindea focul spre a ne pregăti prânzul.

— Vezi colo, dinaintea noastră, la vreo cinci sute de pași, vârfurile brazilor ce se înalță din râpă, îmi zise

cuconu Leon; acolo începe, urcând mereu la deal, linia de unde așezăm goana; țăranii trebuie să facă un ocol mare ca să încunjure râpa; până alcătuiesc lanțul lor, avem toată vremea să ne odihnim aici, și te povățuiesc să mănânci cum se cade acum, căci până desară nu mai pui nimic în gură.

Hăitașilor li se dete câte un pahar de rachiu, chiar și băieții mai mici își cerură partea, cu toate că se strâmbau grozav înghițind; apoi plecară întovărășiți de doi pușcași, care trebuiau să slujească de capete ale lanțului. Noi ceilalți ne așezarăm pe iarbă; un prânz așa, pe verdeață, are mult mai bun gust decât într-o odaie, și eu dădui probe de o poftă de mâncare spăimântătoare. Nici vinul cel minunat și adevărat moldovenesc nu fu cruțat; și peste un ceas, când ne scularăm, simții în mine puterea de a mă urca toată ziua pe munți.

— Acum nu mai spuneți niciun cuvânt, strigă gazda noastră, neobosită în îngrijirea ei pentru noi; trebuie să ne așezăm în tăcere, fiecare la locul său, pe marginea râpei. Înainte! Marș!

După cum ne înțelesesem ieri, pe mine mă însoți un țăran bătrân, cu o pușcă în care nu aveam cea mai mică încredere. Era o țeavă cu mult prea lungă, de un calibru grozav, de care era prins patul puștei, mic și în trei colțuri, pesemne făcut de el însuși, și un cucoș ruginit pe jumătate. Pe tigăiță era grămădită o bucată de piele de iepure, spre a păzi praful de umezeală. Cuconu Leon băgă de samă privirea îndoioasă ce o aruncai asupra armei.

— Încrede-te cu toată liniștea în tovarășul ce ți l-am dat, îmi zise el încet.

Pușcașul părea să fi înțeles de ce era vorba, și surâse cu mulțămire.

Încet și fără a zice un cuvânt, trecurăm mai departe; chiar și Wienerl înțelese că sosise momentul de a-și ține gura. La început poteca era dreaptă; ici și colo se așeza câte un vânător, apoi trebuia să urcăm iară în vreme ce râpa, tocmai ca un decor din *Freischütz*[1], sta mereu căscată la stânga noastră. Curând mă săturai de a tot urca în arșița soarelui; picături de sudoare îmi curgeau pe frunte; aș fi fost mulțumit să fiu așezat pe loc, la pândă, dar mi se făcu semn, în tăcere, să merg mai departe; voiau să mă așeze la un loc bun. Slavă Domnului, ajunserăm în sfârșit la asemenea loc. Cuconu Leon făcu un semn tovarășului meu, acesta mă trase de mânecă, și ne oprirăm. Mă uitai jur împrejur. Cu toate că nu prea eram obișnuit cu vânători în munți, dar tot văzui că locul era bun. De unde mă aflam eu, povârnișul era mai puțin răpede; încât puteam foarte bine să iau vrăjmașul la ochi, fără a trage la voia întâmplării prin pădure; trunchiurile de copaci răsturnați alcătuiau, mai la vale, un fel de drum improvizat, și afară de asta mai stam și pe o culme îngustă ce împreuna două vârfuri de munți, astfel încât la spate, aproape de mine, era a doua râpă ce da vânatului, în fuga sa, un loc de scăpare cunoscut de mai-nainte. Nu mai era îndoială, aici trebuia să mă pot răzbuna de neajunsurile ce-mi făcuse obraznicul Gavril, în noaptea trecută. Mă așezai pe un trunchi de copac ce era culcat acolo, pusei toate armele la îndemână, în regulă, și scosei apoi o țigară spre a fuma puțin, așteptând ce era să se ivească. Vânătorul însă mi-o trase din mână înainte de a o fi aprins; se uită spre pădure și făcu o mișcare cu nasul spre a-mi da a înțelege că fumul tutunului ne-ar trăda vânatului.

[1] Operă a compozitorului german Carl Maria von Weber (n. red.).

Când șezi așa și asculți, înconjurat numai de sălbăticia acestor păduri seculare, atunci începi a înțelege patima vânatului. Simțământul așteptării nici nu se poate descrie; la orice vâjâire, la orice trosnire apuci pușca tresărind... Nu era decât o pasăre, ori o veveriță ce sălta sprinten dintr-un copac într-altul. Deodată, începe a se auzi din mare depărtare cel dintâi strigăt al hăitașilor; țipătul lor răsună de-a lungul lanțului ce se desfășură încet prin hățiș; ecoul munților se deșteaptă. Dar nu s-a găsit încă niciun vânat, altfel s-ar fi dat câinii. Iată că se aud lătrăturile venind din trei părți deodată, totuși întinderea locului împresurat este mare, prigonitori și prigoniți aleargă când încoace, când încolo. Iată cea dintâi împușcătură, apoi a doua; inima ți se bate mai răpede, te scoli în sus cu grozavă nerăbdare și asculți, până ce foșnetul frunzelor uscate, întrerupt numai în clipa ce vânatul se oprește spre a lua sama la direcția apucată de prigonitorul său, îți vestește apropierea momentului hotărâtor.

Așa mi se întâmplă și mie. Se oprise ceva în apropierea noastră. Bătrânul vânător mă apucă de braț și făcu un semn spre pădure. Eu îmi îndreptai ochii și văzui trei căprioare ce se uitau fricoase înapoi și ascultau. Dar rămăsei așa de uimit la această privire, așa de răpede îmi năvălea sângele prin vine, încât nici nu-mi dete în gând să trag! Mulți din cetitorii mei vor râde de mine, dar numai până vor fi făcut și ei o asemenea vânătoare, pentru întâia dată; altfel ar trebui să aibă un grad de sânge rece puțin de dorit.

Bătrânul meu se uită cu mirare la mine; respectul îi poruncea să lase vânatul la dibăcia mea; căprioarele neavând însă de gând să se oprească multă vreme, el puse

pușca la ochi și țeava cea lungă scoase dintr-însa un zgomot, ca și tunul. Cea mai mare dintre căprioare căzu, celelalte două se făcură nevăzute. Acum aș fi vrut cu dragă inimă să trag după fugare, dar era prea târziu, și mă întrebai ce s-ar fi întâmplat, oare, dacă m-aș fi purtat așa de copilărește față cu un urs. Această reflecție mă făcu să iau serioasa hotărâre de a nu-mi mai pierde capul altă dată. Dar în zadar așteptam prilejul de a pune la încercare sângele rece ce-l dobândisem. Trecu o jumătate de ceas; niciun vânat nu se ivea, vânătoarea părea să se fi îndreptat spre stânga, și în curând nu mai auzii nici hăitașii. Mai din sus tocmai răsuna un corn; tovarășul meu îmi făcu semn și ne suirăm la deal, până la un loc unde se și adunase cea mai mare parte din vânători.

— Toată goana e pierdută, strigă cuconu Leon; hăitașii n-au ținut linia cum se cade, și acum ies toți de-a bușilea din același colț al râpei. N-au căzut decât două căprioare și două vulpi.

Dar cel mai supărat de nedibăcia hăitașilor era Wienerl. El nu împușcase nimic și se apucase iarăși de sticla cu rachiu, la locul său singuratic din pădure; când se adunară, dar, mai toți țăranii, el se așeză cu pălărioara împodobită cu pană pe spate, cu o mână amenințătoare, îndreptată spre cer, și le strigă cu glas înspăimântător:

— N-aveți ambiție, prin urmare n-aveți cinste, nu sunteți oameni. Mișeilor de moldoveni calici!

Hăitașii râseră cu hohot, uitându-se la el.

— Nu râdeți, urmă el, nu râdeți, că mă înfuriați, și atunci căpătați fiecare o sfântă de bătaie, de vă scapără ochii, bată-vă Dumnezeu!

— Astâmpără-te, Wienerl, iar te-ai îmbătat, îi strigă cuconu Grigore.

— N-ar fi de mirat, în astfel de adunare, mormăi vânătorul, dar se hotărî să tacă și-și uită necazul cu luleaua cea scurtă ce-i atârna toată ziua în gură.

Se făcură pregătiri pentru a doua bătaie; trebuia să ne urcăm și mai sus, spre a ne așeza la locurile cele nouă. Drumul ce este de făcut în asemenea împrejurări e totdeauna așa de lung, încât îți trebuie mai multe ceasuri pentru fiecare bătaie. Cine a vânat numai în parcuri împrejmuite, nici nu-și poate închipui cât se ostenește omul la o asemenea petrecere. Soarele începu să se și coboare spre apus, când mă oprii la locul ce-mi fusese hotărât. Acum credeam că se sfârșise cu mișcările mele sufletești; și abia-mi mai băteam capul dacă puștașul se mai ține după mine sau nu. O căprioară nu face la niciun om vreun rău, și urșii tot nu prea aveau aerul să crească ca ciupercile prin pădure. Numai rușine nu voiam să mai pățesc; dacă se ivea ceva, apoi sigur trăgeam, și de-aceea nici nu lăsam pușca din mână. Pădurea era mai rară în locul acela; puteam vedea departe înaintea mea; numai ici și colo zăceau la pământ trunchiuri de copaci putrezite, în unele locuri erau mai multe grămadă, unele peste altele, ca un rug gigantic printre care creștea câte o tufă de mure. Poate șezusem un ceas nemișcat; inima-mi bătea cu putere când vedeam fugind, în depărtare, o vulpe sau vreo căprioară și auzeam o împușcătură mai în sus; spre mine nu venea nimic. Hăitașii se apropiau cu încetul, înspre deal, și puteam deosebi mai mulți dintr-înșii răcnind parcă și-ar fi dat sufletul și bătând în copaci cu bețele. „N-am noroc, îmi zisei eu, azi nu împușc nici măcar o vrabie". Îmi părăsii locul și mă coborâi, agățându-mă de tufăriș și de crengile copacilor, vreo 50 de pași spre o tufă de mure, să-mi astâmpăr setea cu roadele ei. Dar spaima

pe care am avut-o cu acest prilej nu o doresc nici vrăjmașului meu celui mai mare. Ajung mulţumit până la tufă și vâr o mură zămoasă în gură; dar nici nu știu de-am înghiţit-o sau nu, o grohăire foarte neliniștitoare, de cealaltă parte a tufișului, la vreo cinci pași abia de mine, dovedea că trebuia să fi turburat liniștea cuiva. Să mă întorc înapoi? Să stau pe loc? Aceste întrebări îmi străbătură răpede mintea, în vreme ce simţeam o răceală înfiorătoare prin toate vinele; îmi mai pot încă aduce aminte că-mi trecu ca fulgerul prin cap mustrarea: „Cine dracu te-a pus să te duci la vânătoare, și să mai poftești și mure?" Dar nu era vreme de întrebat și de răspuns; văzui cu groază un cap vâlvoi ieșind prin ramurile cele verzi, și peste o clipă se ivi înaintea mea un urs, stând drept ca un par, pe picioarele de dinapoi. Pușca o aveam încă pe braţ, cu cocoșul ridicat. Trăsei instinctiv amândouă focurile; dar nu auzii nimic din îndoita împușcătură: în același moment căzusem leșinat la pământ.

Leșinul meu fu destul de îndărătnic; cele dintâi sunete pe care mi le purtă auzul până la suflet fură un *sacré nom de Dieu!* ce răsună lângă mine. Ăsta nu poate fi ursul moldovenesc, îmi zisei eu venindu-mi de tot în fire. Ridicai pleoapele: era Panait, care turna tocmai apă rece, din pălăria lui de pâslă, peste mine. Astă operaţie trebuie să se fi urmat de mai multe ori, căci n-aveam un petec uscat pe tot trupul. Mă sculai cu toate aceste, mulţămit, și strigai:

— Unde e dihania?

Dihania zăcea moartă lângă mine! Omorâsem ursul, îl omorâsem eu, cu cele două focuri ale mele, așa de bine întrebuinţate. Soarta îmi datora această răsplată, pentru spaima ce îndurasem. Mai mulţi vânători se adunaseră

împrejurul meu și mă felicitară pentru izbânda mea; cu toată slăbiciunea cea de-o clipă ce mă apucase pe neașteptate, totuși privii cu oarecare mândrie în juru-mi.

Dar acum veni întrebarea: ce era de făcut cu mine? Soarele apunea și casa era prea departe pentru a ne întoarce până la ea, și apoi ar fi fost greu de urmat vânătoarea proiectată pe a doua zi. Nu puteam însă rămâne cu hainele ude pe trup. Se hotărî, dar, să facem popasul de noapte pe loc, de vreme ce, din fericire, și caii cu desagii erau în apropiere. Peste puțină vreme se înălță un foc mare spre cer, mi se pregăti un culcuș de cetină și de mușchi, peste care se așeză un covor; un al doilea covor fu întins peste mine, după ce mă dezbrăcasem de tot; și, pătruns de-o căldură plăcută, n-aș fi dat culcușul meu cel simplu pe un pat de puf, așa de bine îmi era, și așa de mult interes avea pentru mine scena dimprejur. Cu toţii credeau că adormisem, dar eu nu eram în stare să închid ochii. Se întuneca din ce în ce mai mult, bolta adânc albastră a cerului cu nenumăratele stele se întindea asupra mea, de cealaltă parte a focului mi se uscau hainele, atârnate pe niște pari lungi; ciorapii agăţaţi câte unul semănau cu o pereche de porumbei albi, cărora le atârnă aripile; prietinii mei, culcaţi primprejur, fumau și vorbeau încet între dânșii; la un al doilea foc lucra bucătarul cu un ajutor, un flăcău căruia o coadă lungă femeiască îi atârna pe spate; și mai departe se împărţea hăitașilor o porţie nouă de rachiu, în vreme ce unii din ei învârteau la mămăligă; mai departe, în sfârșit, ardea un copac întreg, împrejurul căruia se așezaseră pușcașii satului, cu câinii; hăitașii se puseră și ei lângă dânșii, după ce băuseră rachiul, și aci se adună, încetul cu încetul, o ceată foarte pitorească de mai mult de o sută de oameni. Stăteau așezaţi într-un chip

cu totul ciudat; păreau că nici nu știu ce vrea să zică a ședea în ticnă; dacă ar vrea să ne silească cineva pe noi să ședem așa pe vine, ca dânșii, spre a ne odihni, n-am răbda nici o jumătate de ceas asemenea chin. Și apoi pantomimele pe care le făceau înaintea focului ce le lua ochii, acel chip de a întinde braţele, dând capul puţin la o parte, în vreme ce se strâmbau din gură... niciodată nu mi-a părut așa de rău că nu sunt pictor, ca acolo sus, pe culcușul de mușchi. Apoi brazii cei negri de jur împrejur, de a căror înălţime mă puteam minuna tocmai acum, fiind culcat pe spete... Cu totul deosebit, în felul lui, era acest tablou de noapte, măcar că era întunecos de tot și numai ici colo tare luminat de flăcări. Culori felurite nu se găseau; de *piqueurs*[1] în uniformă sau alt personal împodobit pentru vânătoare, nici nu se știe în Moldova. Pușcașii, pădurarii și hăitașii sunt ţărani și poartă sumanul lor ţărănesc, cafeniu sau cenușiu, pe care se deosebesc cel mult nasturii de argint cu care este împodobită cureaua de la torba de vânat, atârnată pe umeri. Și nici de vreo regulă păzită, sau de vreo lege pentru vânător nu este vorba. Precum orișicine era stăpân peste vânat, pe vremea lui Nemrod[2], tot astfel a rămas până în ziua de azi, dar și sunt în Moldova pușcași care s-ar putea pune la întrecere cu acest vânător vestit al Bibliei.

Priveliștea dinaintea mea și gândurile din lăuntrul meu îmi stăpâniră în felul acesta mintea până ce băgai de samă că boierii se pregăteau de cină, și că împingeau delicateţa așa de departe încât nu voiau să strice somnul meu presupus, pentru așa puţin lucru. Dar până acolo

[1] „Hăitaș", în limba franceză, în original (n. red.).

[2] Nimrod sau Nemrod, personaj biblic din cartea *Genezei* (n. red.).

nu-mi mergea răbdarea; începui a da din braţele mele cele goale de sub covor, şi mă rugai să nu piardă cu totul fiinţa mea din vedere. Se bucurară cu toţii că mă deşteptasem, asta era semn că sănătatea mea nu suferise deloc de zguduirea întâmpinată; mă îmbrăcară, ca pe un insular din mările Sudului, cu un palton pe pielea goală, mă înfăşurai cu covorul pe picioare şi cu această îmbrăcăminte mă aşezai vesel, lângă ceilalţi. Se bău cu mult zgomot în sănătatea mea, ca erou al zilei, şi în onoarea ursului împuşcat, şi la un semn dat toată adunarea striga, pe moldoveneşte: „Ura!" Era un moment mişcător şi eu dădui paharul de duşcă!

Somnul însă îşi câştigă dreptul său, încetul cu încetul; şi ţăranii se culcară, pe pământul gol, acolo unde se aflau. Numai puţini rămaseră strânşi împrejurul unui povestitor, şi-mi plânseră de milă că nu puteam înţelege aşa numitele lui poveşti, ce erau o învălmăşeală umoristică de întâmplări de natură ciudată. Mi se tălmăci nemţeşte o asemenea poveste, dar nu îndrăznesc să o spun aci, nici chiar în mod alegoric, oricât de ademenitoare ar fi pentru pana mea partea cea glumeaţă dintr-însa.

Ne aşezarăm la odihnă, de vreme ce ziua viitoare trebuia să aducă cu sine osteneli nouă. Dar nu puturăm prelungi vânătoarea: dimineaţa când ne deşteptarăm, se urcau nouri de negură tot mai deşi din verdeaţa munţilor; valea pieri dinaintea ochilor noştri; erau semne de ploaie şi se hotărî să ne întoarcem acasă. Mie-mi păru bine. Nicio plăcere peste măsură, iată regula mea. Lăsarăm puştile noastre în mâinile puşcaşilor săteni, spre a putea merge mai uşor până la locul unde ne aşteptau caii de călărie, şi ne puserăm răpede pe drum; coborâtul în vale mi se păru adesea mai greu decât suitul la deal; genunchii mi se îndoiau din vreme în vreme.

Vestea despre lighioana omorâtă de mâna mea ucigașă ne mersese înainte, și la întoarcerea noastră mă felicitară, mic și mare, pentru această faptă; dar se păstra o tăcere mărinimoasă asupra slăbiciunii nervilor mei. Avusesem dreptate să ne grăbim; abia intrasem în casă și începu să ploaie cu găleata. Ce-mi păsa mie de ploaie? Eram ca un călător ce-și îmbogăţise amintirile sale printr-o faptă însemnată, și pielea ursului atârna ca trofeu în sală.

Este lucru primejdios de a istorisi întâmplări așa de mici. Te afli din nou în mijlocul lor, ai vrea să gesticulezi, spre a da celui ce te ascultă o istorisire vie, și uiţi că hârtia rămâne rece și că poate tot rece o pune jos cetitorul, după ce a cetit-o. Dar acela care în adevăr dorește să dobândească din aceste schiţe o idee despre Moldova va găsi, pe ici pe colo, câte o trăsătură și câte un ton de lumină ce-l vor ajuta în alcătuirea icoanei întregi.

MĂNĂSTIREA TOMNATICĂ (VĂRATEC)

Cine vrea să călătorească prin ţara Moldovei fără să aibă propria sa trăsură nu nimerește bine. Se găsesc, în adevăr, diligenţe făcute întocmai după cele austriace, între Iași, Galaţi și Botoșani, dar locurile sunt prinse cu mult înainte; iar pentru comunicaţiile cu celelalte părţi ale ţării nu poartă nimeni nicio grijă. Dacă ești silit să faci un drum înlăuntrul ţării, nu-ţi rămâne alta decât să alegi între căruţa de poștă, un adevărat chin, ce-l vom descrie cu de-amănuntul cu alt prilej, și birjarul (sau harabagiul) ovrei. Birjarul ovrei nu mână rău, nu face un popas prea lung spre a da grăunţe cailor și, în zilele de vară, dacă nu va fi noroiul prea mare, el face șase poște de dimineaţă până sara, dar mijlocul întrebuinţat pentru călătorie rămâne cu toate acestea foarte barbar.

Harabalele jidovești sunt lungi, înalte și înguste, fără arcuri, încât te zdruncină de-ţi rupi toate oasele. În locul pernelor, lada de drum, și pureci de toate mărimile; ba chiar o specie mai dezgustătoare de insecte se bucură de viaţa în paiele ce ţi se așternsub picioare. O învălitoare de pânză murdară acoperă trăsura pe jumătate și abia te apără de razele arzătoare ale soarelui; dar ploaia găsește

lesne pe unde străbate; și de a intrat într-un nour de praf, călătorul trebuie să înghită o parte din el, până poate iarăși vedea și răsufla.

Așa plecai din Iași, în 11 iulie 1853, spre a merge în vecinătatea orașului Neamț, cale de vreo șase poște. Trecusem pădurea de la Pașcani. Căldura era grozavă; și eu, înotând în sudoare, fluieram printre dinți cântecul: „Astfel este lumea, nu e vina mea", căutând a-mi închipui că mă aflu în drum de fier. Așa ajunsei la locul unde trebuia să tai șoseaua ce merge de la Fălticeni la Galați. Căruța trecea tocmai, hodorogind, peste un podeț deasupra șanțului, când văd o trăsură cu opt cai de poștă, venind în fuga mare pe șosea. Ovreiul meu își opri cei trei cai; dar unul din prăștieri, care o mai fi pățit-o vreodată, se sperie de grozava pocnitură de bici a vizitiului, se vârî în ceilalți cai și-i împinse înapoi. Atunci o roată a hodoroagei mele își luă ziua bună de la pod și se lovi de fundul șanțului; mare minune că nu m-am răsturnat, dar osia de lemn se strică așa de tare încât roata, având deplină conștiință de libertatea ei, se așează, după mai multe tumbe, câțiva pași la o parte, pe iarbă.

Ne uitarăm cu întristare unul la altul, vizitiul și cu mine; a merge mai departe era lucru greu. Dar unde asemenea întâmplări sunt zilnice, acolo și mintea e mai ageră în iscodiri. Vreo sută de pași mai departe, pe marginea Moldovei, la crâșma de la Cristești, vom putea desigur înlocui osia cea frântă cu una nouă; numai că era vorba să putem ajunge până acolo. De-a lungul șoselei se sădesc pe fiecare an copaci tineri, pe care vitele și trecătorii îi strică și îi taie regulat. Ovreiul smulse unul din acești copăcei din pământ și drese deocamdată căruța, în partea unde se frânsese. Dintr-un capăt al copăcelului făcuse un drug, care ținea loc de osie și ne ajută să pornim înainte peste un sfert de ceas.

Eu mergeam încet pe lângă căruţă, căci negreşit caii înaintau la pas, şi peste puţină vreme zărirăm crâşma dorită.

Două calești uşoare de drum se opriseră înaintea uşii; şi alături, la umbra unor copaci, văzui doi domni. Ei păreau a fi prânzit bine „pe iarbă", căci nişte rămăşiţe foarte gustoase se aflau încă dinaintea lor. Un al treilea domn, care desigur îşi luase un cărbune pentru ciubuc, ieşea tocmai din casă; el se uită întâi la mine, apoi la căruţa mea, zâmbind puţin, şi se apropie de ceilalţi. După câteva minute, însă, veni înspre mine, pe când stam încă nehotărât pe scară, şi începu să-mi vorbească cu prietinie:

— Vi s-a întâmplat ceva?

— După cum vedeţi, domnul meu, şi nu ştiu când îmi voi putea urma calea.

— Nu voiţi să staţi puţin cu noi? În odaia murdară a crâşmei nu-i chip de stat mult.

Primii, firește, cu bucurie şi peste câteva minute mă apropiai de ceilalţi salutând. Începurăm neapărat a vorbi mai întâi de căruţa ovreiului şi de puţin plăcuta mea călătorie. Cuvintele curgeau cu uşurinţă, şi mă bucurai văzând comoara de veselie ce găsisem la acești domni. O asemenea descoperire nu mă lasă niciodată nepăsător şi vorbii fără sfială de câte-mi trecură prin minte. Peste o jumătate de ceas eram ca nişte vechi cunoscuţi ce s-ar fi întâlnit după o lungă despărţire.

Dumnezeu să păstreze moldovenilor veselia, care alcătuieşte până acum cea mai de căpetenie însuşire a lor! În ţările cele de tot civilizate mai nu e cu putinţă să faci cunoştinţa cuiva fără a-i fi mai întâi recomandat; şi oameni de altmintrelea foarte cumsecade pot sta, de pildă, 12 ceasuri împreună în drum de fier[1], fără a se folosi de

[1] În tren (n. red.).

acest prilej și a face o cunoștință interesantă. Aici, slavă Domnului, este altfel; și e foarte plăcut pentru un străin de a se simți tratat cu prietinie, fără a vârî mai întâi pașaportul său în ochii fiecăruia.

Au râs patru oameni împreună; și cum se întâmplase de astă dată, au râs din toată inima, apoi s-au și împrietinit. Eu trăsesem cu ochiul la niște rămășițe de *pâté de foie gras*, fără a-mi ajunge scopul de a pune mâna pe dânsele. Hotărâi să-mi cunosc soarta:

— Domnilor, le zisei eu, de credeți că-mi veți stâmpăra foamea numai cu prietinia dumneavoastră, grozav vă înșelați. Cred că cuvintele mele sunt destul de înțelese...

— N-am voit să vă propunem rămășițele mesei noastre, îmi răspunseră ei; dar dacă le luați fără a aștepta poftire, ne veți face plăcere, căci la aceasta ne-am gândit de la început.

După o zi întreagă de post, mâncarea îmi prii minunat de bine; un pahar de vin și un păhăruț de vutcă puseră vârf plăcerii și mă simții îndată sănătos și voinic. În Moldova trebuie neapărat să iei merinde pe drum, căci prin hanuri nu se găsește decât mâncare proastă. Proviziile pentru drum se fac cu deosebită îngrijire. Am văzut bucatele cele mai alese luate în vase de argint; și dacă ceri o lămâie, o vei găsi și pe aceea — feciorii deprinși iau la drum tot ce cred că ar putea dori stăpânii lor.

Șezusem mai bine de trei ceasuri împreună, când unul dintre cei trei domni spuse tovarășilor săi că e cu neputință să mă lase așa, fără căpătâi. Se nemerise ca ceilalți doi să aibă același gând, și-mi propuseră cu toții să poftesc ovreiului meu noapte bună, să doresc trăsurii mele bună îndreptare și să merg cu dânșii. Ținta călătoriei mele fiindu-le cunoscută, îmi făgăduiră să mă ducă a doua zi teafăr

până acolo; azi însă — să fac un mic ocol, care desigur nu era să fie fără interes pentru mine.

— Mergem la o mănăstire de maici, îmi ziseră ei.

— La o mănăstire de maici?

Trebuie să vă mărturisesc că nu aveam tocmai poftă de o asemenea plimbare. Se deșteptară în mine niște icoane triste despre chinurile de pe la mănăstiri. Nu înțăleg să se încuie sexul frumos îndărătul unor ziduri înnegrite, peste care nu poți trece; mi se și păru că aud clopotele mănăstirii, ale căror sunete surde chemau pe tovarășii mei de drum la groapă, și făcui băgarea de samă că vom ajunge poate prea târziu spre a putea intra în arhondaric, și că maica portăriță va găsi poate venirea noastră prea lumească pentru a ne deschide porțile mănăstirii.

Domnii se uitară unii la alții ca și cum aș fi spus ceva foarte ciudat, dar rămaseră serioși și puseră capăt temerilor mele spuindu-mi că, cu toată strășnicia lor, mănăstirile sunt, ca orice casă din Moldova, primitoare pentru străini.

Se puseră caii; un fecior îmi coborî sacul de drum; plătii birjarului și mă așezai într-una din calești. Este o adevărată desfătare să ședzi pe moale, după ce te-a zdruncinat o căruță mai multe ceasuri. Mergeam în trapul cailor. Peste un ceas și jumătate trebuia să ajungem la mănăstire; mă cuprinse un fel de spaimă gândindu-mă să intru cu tovarășii mei cei veseli și plini de viață în tăcerea de mormânt a sfântului locaș.

După căldura zilei începea să fie mai răcoare; soarele cobora spre apus; un cer adevărat italian da priveliștei pe dinaintea căreia treceam în fugă un farmec nespus. Oricât de sătul să fie omul de plăceri, oricât să fi văzut și oricât să fi umblat prin lume, bucuria la frumusețile naturii rar o pierde, dacă bătăile inimii sale mai sunt întrucâtva normale.

Frumuseţa apusului mă pregătea să intru cum se cuvine în locaşul sfintelor femei.

Tot nu se vedea încă nicio mănăstire, dar nu pierdui răbdarea — aplecarea mea pentru frumuseţile naturii găsi o nouă hrană; o priveliște încântătoare se întindea dinaintea noastră. Trăsura apucă în dreapta și acum mergeam înspre munţi. Ei se înălţau în faţa noastră, acoperiţi cu păduri tufoase de brazi întunecoși. Maiestuoasă e totdeauna o asemenea pădure, dar aici se arăta și mai maiestuoasă, prin contrast cu valea cea frumoasă. Înconjurate de fâneţe de curând cosite se înșirau niște locuinţe, pe o mare întindere. Casele și căsuţele umbrite de copaci bătrâni erau împrăștiete fără nicio regulă; câte unele se rătăciseră până la marginea pădurii, și ferestrele luceau ca aurul în razele soarelui ce apunea. Garduri de lemn de felurite chipuri despărţeau grădinile unele de altele; totul se arăta curat și bine ţinut și înfăţoșa icoana unei vieţi regulate duse de o numeroasă și pașnică colonie. Din mijlocul acestor case se înălţau turnurile a două biserici ciudat zugrăvite, cu multe feţe, și sunetele clopotelor pentru vecernie ajungeau rar și limpede până la noi. La marginea drumului șoptea un pârâuaș ce izvora din munţi; roatele unui ferăstrău se învârteau, în stânga noastră, în necurmată mișcare; raţe, capre, câteva vaci albe și, pe ici pe colo, un ţăran cu carul cu boi — iată singurele fiinţe vieţuitoare din tablou.

— Unde suntem? întrebai eu, după o lungă tăcere.

— La mănăstirea Tomnatică, răspunse tovarășul meu de drum.

Mă sculai și privii în jurul meu.

— Unde este mănăstirea?

— Nu vedeţi căsuţele cele multe dinaintea noastră?

— Neapărat, dar nu văd mănăstirea!

— Nu fiţi aşa de îndărătnic; apoi tocmai casele acele pe care le vedeţi, aşa risipite, alcătuiesc mănăstirea.

Ce era să mai fac cu zidul cel înnegrit al închipuirii mele? Îmi luai de samă să-l pun la o parte şi primii realitatea aşa cum mi se înfăţoşa. Şi făcui bine, căci nu isprăvisem încă cu lucrurile cele ciudate. Întâile case erau încă depărtate, când văzurăm mai multe dame primblându-se pe câmpie. Aveau un port foarte ciudat. Peste rochiile de mătasă sau de lână cam închise, aruncaseră un fel de mantilă lungă, cu mâneci largi, care ar fi putut părea călugărească, dacă n-ar fi avut gulere cusute şi mânecuţe cu horbotă puse ca podoabă peste hainele cele întunecoase. Băsmăluţe de mătasă cu multe feţe le fereau gâtul de răceala serii; pe cap purtau un mic potcap negru, ce le şedea foarte bine, mai ales celor tinere şi frumuşele, când părul scurt, tăiat *à l'enfant* şi puţin creţ, ieşea pe dedesubt. Damele fumau întruna ţigarete de cele mici, pe care ştiu să le facă aşa de bine în Moldova, şi suflau râzând şi glumind nourii de fum spre cerul de sară.

— Ce femei sunt acestea? întrebai iară.

— Sunt călugăriţe, mi se răspunse scurt.

De astă dată mă şi mirai mai puţin. Unde lipseşte clădirea mănăstirească cu turnurile sale din veacul de mijloc, acolo nu putea să fie un *parloir*[1], şi locul maicei portăriţe trebuia să-l ţie, prin urmare, însuşi Dumnezeu. Nu isprăvisem însă de tot cu mirarea — căci mereu mă minunam. Ceilalţi doi domni erau înaintea noastră; trăsura lor se opri şi fu încunjurată de patrusprezece maici. Una dintre ele, o fiinţă tânără de tot, sări în sus şi bătu din palme recunoscând pe domnul Panait, unul din noii mei prietini.

[1] Locul din mănăstirile occidentale în care călugării sau călugăriţele se puteau întâlni cu persoane din afara mănăstirii (n. red.).

Și noi ne oprirăm și ne dădurăm jos, și peste câteva minute mă aflai în mijlocul unei ciudate adunări, alcătuite din rudele tovarășilor mei de drum și din prietinele acestora. După ce se potoliră în sfârșit întrebările și răspunsurile care mai mă asurziseră, mi se păru că damele întrebau și despre neînsemnata mea persoană. Aceasta nu-mi era tocmai plăcut, căci toată scena îmi era din cale afară neobișnuită. Domnii băgară de samă cât nu-mi era îndămână și tocmai de aceasta făceau mai mare haz.

— Vreau să te recomand verișoarelor mele, strigă Panait și începu; domnul cutare — maica Fevronia — eu salutai, călugărița făcu un compliment; domnul cutare — maica Hermiona — iar o salutare și un compliment; și tot așa, de patrusprezece ori, până nu mai rămase niciuna. Era de nebunit; și tinerele maici, cum se numesc călugărițele, se înroșiră ca și mine.

După ce se sfârși ceremonia prezentării, urmarăm toți drumul pe jos și așa intrarăm în mănăstire — care neapărat era de tot altfel de cum îmi închipuisem. De aproape, casele, cu stâlpii lor cei mici, par încă și mai plăcute decât de departe; pretutindeni o mare curățenie; tinda și scările sunt ceruite ca parchetele noastre cele mai frumoase; la toate ferestrele sunt flori; flori sunt și la altar și oriunde li se poate găsi un loc. Maicele se chibzuiră în ce chilie să ne primească — fiecare casă cu trei sau patru odăi se numește chilie și hotărâră să ne îndreptăm spre locuința maicei Teodosia. Cu acest prilej băgai de samă că, deși nu sunt tocmai ziduri, dar tot se află o curte a mănăstirii alcătuită din casele zidite jur împrejur, și că are chiar o poartă ce se poate încuia; aceasta însă numai de glumă, de vreme ce la spatele fiecărei chilii se află o ușă spre câmp.

Maica Teodosia dăduse fuga înainte ca să ne primească, noi o urmarăm încet și intrarăm în casa ei însoțiți de

celelalte treisprezece călugăriţe. Aşa numitele chilii sunt foarte frumos şi foarte plăcut gătite. Capete de mort şi alte lucruri care ar putea aminti natura muritoare a omului nu se găsesc pe aici; ţi se pare că intri în salonul unei dame din lume. Canapelele cele mai felurite şi de modă sunt aşezate la părete; jilţurile umplute cu lână dovedesc că legea mănăstirească nu cere scaune vârtoase; perdele bogate cu galerii poleite nu lasă să intre decât atâta lumină câtă trebuie spre a nu supăra vederea; mese rotunde, ovale şi în trei colţuri, cu ceasornice, figuri de porţelan, tabachere, pe ici pe colo şi câte un roman deschis dau locuinţei ceva foarte casnic; şi de n-ar fi potcapurile cele ciudate pe capul damelor, nu şi-ar putea niciodată închipui cineva că se află într-o mănăstire.

Abia trecusem pragul uşii şi veni o soră purtând o tavă cu dulceaţă şi cu apă, în chisele şi în pahare de cristal, care-ţi dădeau poftă să te răcoreşti. Foarte plăcut lucru este obiceiul dulceţelor. Paharul de apă ce-l bei după o linguriţă de dulceaţă parcă te răcoreşte şi mai mult. Numai fierturile de flori mi se păreau curioase în Moldova. Aici trebui să mâncăm trandafiri, iar altădată mi se dăduseră flori de tei, pe care în alte ţări le ceri la spiţerie numai când vrei să năduşeşti. Sora merse împrejurul odăii, cu tava cu dulceaţă, dinaintea fiecăruia. După aceea ni se aduse cafea turcească, ne aprinserăm ciubucul şi ne aşezarăm, parc-am fi fost acasă.

Spre părerea mea de rău, nu înţelesei nimic din conversaţia ce se începu, şi care era destul de vie. Cele patrusprezece călugăriţe credeau, se vede, de datoria lor de gazdă să ţie toate deodată pe străini de vorbă, şi aceasta da conversaţiei ceva foarte ciudat, mai ales pentru mine, care nu puteam alege din acest haos decât puţine sunete cunoscute. Unele dintre dame lepădară potcapul din cap,

altele scoaseră haina cea întunecoasă ce o purtau pe deasupra; în sfârșit, adunarea semăna din ce în ce mai puțin a mănăstire. De milă pentru mine, care stam ca un mut, mi se trimise o călugăriță despre care mergea vorba că știe franțuzește; începu convorbirea printr-o cuvântare bine alcătuită, însă afară de *oui monsieur*[1] nu puteai scoate nimic de la dânsa, și chiar acest răspuns venea câteodată la locuri nepotrivite, astfel încât numele ei de poliglotă rămase cam prejos.

După ce petrecui astfel câteva ceasuri, ni se aduse cina, dar nu în străchini de lut, ci în farfurii de porțelan subțire, și de aceea și tacâmul era de argint. Rădăcini și ierburi, cu care se zice că pustnicii din vremea veche și-ar fi stricat stomacul, nu se găseau pe aici decât sub chipul urmașilor lor civilizați: sparanghelul și anghinarea. Cina era minunată și veselia cea mai mare domnea în toată adunarea. Masa nu era pusă decât pentru noi, bărbații; maicele stăteau în picioare sau ședeau împrejurul nostru și ne slujeau glumind. Când se întâmpla să lipsească surorile din odaie, înhățau pe ici pe colo o aripă de pui, o bucată de plăcintă sau un pahar de vin. Trebuie să-i vie cuiva închipuirea în ajutor spre a i se putea descrie neorânduiala și învălmășeala din toată scena aceasta.

După cină ni se pregăti de culcare tot în felul precum se petrecuseră toate până acum. Puind capul pe pernele cele moi, întâmplările zilei începură a se pierde încetul cu încetul din mintea mea și adormii.

A doua zi de dimineață, un dejun bun ne strânse iarăși pe toți; apoi ne pregătirăm de plecare. Cu același alai cu care fusesem primiți ieri, furăm însoțiți astăzi la plecare, și eu mă depărtai strigând:

[1] „Da, domnule", în limba franceză, în original (n. red.).

— Trăiască mănăstirea Tomnatică!

Viaţa aceasta mănăstirească atât de neașteptată pentru un străin îmi atrase așa de mult luarea aminte, încât mai târziu mă întorsei foarte des la Tomnatica, și mă dusei și la celelalte mănăstiri de maici din Moldova. Dar cu cât voiam să pătrund mai mult în viaţa excepţională a femeilor acestora, cu atât mai des dădeam peste niște amănunte a căror umbră adâncă, foarte adâncă, întuneca toate părţile luminoase din descrierea de mai sus. Iată rezultatul cercetărilor mele. Când se vorbește de călugăriţele din Moldova, nu trebuie mai ales să fie puse toate deopotrivă pe aceeași treaptă. Se împart în trei categorii ușor de deosebit. În cea dintâi trebuie socotite, fără privire la clasa în care s-au născut, toate acele care s-au călugărit din aplecare firească, din vocaţiune. Numărul lor poate să fie mic și se pierde în adevăr la o privire numai pe deasupra, printre cele opt sute de maici din Tomnatica; dar o asemenea categorie tot se găsește. Eu însumi am cunoscut femei vrednice de stimă care se ţin de ea, și care, fără a întrebuinţa rău libertatea ce li se da, ajungeau tăcute și smerite la bătrâneţe, împlinind cu strășnicie datoriile lor. Asemenea călugăriţe se găsesc în toate mănăstirile din lume. În categoria a doua se află femeile și fetele din clasele cele mai de jos, care intră în mănăstire spre a scăpa de viaţa de acasă, ce li se pare prea grea. Mănăstirea are moșii cu venituri mari și le vine în ajutor cu făină și cu lemne de foc; mămăliga, ceapa și alte verdeţuri sunt hrana lor; ele torc și ţes în chilii și vând pe urmă lucrul mâinilor lor prin vecinătate. E sărmană viaţa ce o duc; de aiurări ascetice neapărat nici nu e vorba; fiind fără cea mai mică învăţătură, chiar religia li se pierde în nămolul superstiţiei; viaţa lor samănă cu aceea a salahorului:

singura deosebire e că o călugăriţă poate sta şi cu mâinile în sân, ştiind bine că chiar de foame nu va muri.

La aceste două categorii nu se nemereşte deci descrierea vieţii celei vesele, şi trebuie să o căutăm altundeva.

Ajungem la o a treia categorie: la aceasta mă dusese întâmplarea de petrecusem acea sară plăcută cu maicele, şi spusesem că nu se putea găsi o viaţă mai veselă şi mai lipsită de grijă decât a lor. În curând fui nevoit să mă încredinţez că nu este deloc aşa şi că traiul lor este seninul unei mari nenorociri. Adunarea în care intrasem în sara aceea şi pe care o privesc ca ţinându-se de categoria a treia e alcătuită, în genere, de fete din familiile cele mai mari; numărul acestor aşa-numite călugăriţe e de nădăjduit că nu va mai primi nicio sporire din generaţia nouă, căci chipul cum au intrat ele în mănăstire este aşa de nepotrivit cu ideile din ziua de astăzi, încât o asemenea călugărie trebuie să înceteze cu desăvârşire. Familiile în care se aflau mai multe fete şi care n-aveau avere destul de mare spre a asigura şi viitorul băieţilor aduceau fetele lor, de la vârsta de 10–12 ani, la mănăstire. Mama strângea într-o bună dimineaţă toate lucruşoarele fetei şi-o punea lângă dânsa în trăsură. Tatăl ei da cu răceală binecuvântarea. Aşa soseau la mănăstire; şi copila era încredinţată vreunei maici cunoscute. Biata copilă se înfiora instinctiv la vederea acestei figuri negre. Până aici încă nu înţelesese că era să rămâie în casa cea străină; acum se agăţa fricoasă de maică-sa, se ruga şi plângea zicând:

— Vreau să mă-ntorc acasă!

— Are să se obişnuiască, încredinţa călugăriţa.

— Desigur, răspundea mama şi se urca în trăsură.

Dar copila se simţea cuprinsă de-o spaimă nespusă:

— Nu vreau să rămân aici, ia-mă cu mata, mamă! striga ea şi voia să oprească coatele cu braţele ei cele slabe.

În zadar! Sărmană copilă, vezi tu cum se depărtează trăsura? Sprijinul pe care-l poţi aştepta de aici înainte din partea maicei tale are tot atâta preţ ca nourul acela de praf pe care-l risipeşte vântul. Începeau vremile cele grele. Poate că nici în casa părintească copila nu era deprinsă cu desmierdări, dar tot avea întrucâtva un trai bun; slugile nu-i lipsiseră. Acum copila însăşi devine slujnica cea mai de rând. Rău îmbrăcată, trebuie să se ducă iarna, pe gerul cel mai mare, să care lemne şi apă; e întrebuinţată pentru muncile cele mai neplăcute; trebuie să înveţe smerenia creştină. Şi, în adevăr, se smerea creştineşte în felul acesta până se făcea fată mare, dar ceea ce se petrecea în sufletul ei desigur nu era creştinesc. Când începea să-şi dea sama de gândirile sale, când putea să judece starea în care se afla, se strângea în inima ei un venin care o frământa până la moarte. În desnădăjduire sălbatică blăstăma părinţii ce-i dăduseră viaţa; nimic nu-i era sfânt, iubirea mamei o înşelase. Din mănăstire nu mai putea ieşi, ţinta dorinţelor sale era dar să se călugărească, spre a nu mai sluji ca soră. Se călugărea. Tatăl şi mama, mişcaţi, erau faţă la această sfântă ceremonie, îi cumpărau un loc, puneau să-i zidească chilia şi să o gătească şi dădeau tinerei călugăriţe un venit pe an. De-acum începea o viaţă nouă, intra în mijlocul celorlalte maice de rangul ei, care aveau tot atâta aplecare pentru călugărie ca şi dânsa şi care veniseră în mănăstire tot în felul ei; şi o viaţă neînfrânată, ca despăgubire pentru nenorocirea ei, înlocuia chinurile şi rugăciunile. Să nu ne întoarcem faţa cu dezgust de la icoanele aceste, precum o fac mulţi; grozăviile ascunse ce se petrec acolo, sub vălul religiei pângărite, nu se pot neapărat numi altfel decât o adevărată mlaştină morală, dar vina părinţilor este mai mare decât aceea a păcătoaselor înseşi. Nu aş putea ridica cea dintâi piatră decât spre a o zvârli în capul mamei. Sute de fete care se fac mari

fără nicio creștere și fără supraveghere aspră și care sunt legate fără voia lor de o astfel de viaţă, puteau ele să apuce o altă cale decât aceasta? Să nu cerem naturii omenești mai mult decât ne poate da. Poate că nici în mijlocul Germaniei civilizate numărul vestalelor n-ar fi fost mai mare în asemenea împrejurări. Sărmanele jertfe simt asta foarte bine; pe faţă și fără sfială aruncă orice nouă păcătuire în spinarea părinţilor, până ce bătrâneţa stâmpără fierberea sângelui lor. Apoi vine golul inimii, acel gol nesfârșit pe care trebuie să-l simtă orice natură, fie cât de necioplită, privind înapoi la o viaţă pierdută. Tot ce face bătrâneţa fericită lipsește călugăriţelor: nicio familie nu le înveselește apusul vieţii; mângâierea religiei nu este de-ajuns, când din tinereţe te-ai ţinut prin silă numai de obiceiurile din afară și înţălesul mai înalt al cuvântului lui Dumnezeu a rămas nepătruns! Cu durere se razemă bătrâna în cârjă; se uită cu invidie la tinereţea care mai poate păcătui în plăceri și veselie, și moare în sfârșit uitată și neplânsă.

Atunci puţin rămâne din veselia vieţii de mănăstire, care mă încântase așa la întâia mea venire.

Dar, după cum am spus mai sus, o asemenea căpătuire a fetelor ajunge a fi din ce în ce mai cu neputinţă. Legăturile de familie în Moldova s-au schimbat foarte mult în cei din urmă 20 de ani; mai nainte tatăl nu era cunoscut copiilor decât ca stăpân aspru al casei; ei erau lăsaţi de tot pe mâinile ţiganilor și nu-și vedeau părinţii decât la masă, unde ședeau cu smerenie și în mare tăcere. Acum s-a schimbat aceasta. Respectul a dat iubirii partea ei firească în ocârmuirea familiei; mi s-a întâmplat adesea în unele familii din Moldova să se deștepte în mine simţirile cele mai plăcute, și acolo unde inima mamei a putut înfrânge vechile obiceiuri scene ca cele descrise mai sus vor rămânea în curând ca o poveste din vremile de mult trecute.

BĂILE DE LA SLĂNIC

Dacă, trăind în Germania, te simţi cam bolnav ori nu mai vrea stomacul să-şi facă datoria cu buna-i rânduială obişnuită — lucru de care pe oricine să-l ferească Dumnezeu, cel care dăruieşte şi păsărilor văzduhului mistuire bună —, atunci ceri un sfat doctorului, şi acesta-ţi rânduieşte izvorul de tămăduire care te va pune iarăşi în picioare. Pe lângă haine şi rufe, mai iei cel mult şi pe autorul tău de predilecţie cu tine, te sui în drumul de fier, pui mâinile în buzunar şi porneşti cu cea mai mare înlesnire spre locul ce ţi-e hotărât. De mai rămâne o bucată de cale ce se abate din drumul mare şi pentru care eşti silit să te vâri într-o diligenţă sau în vreun omnibus, te superi foc şi-ţi trebuiesc câteva ceasuri pentru a uita greutăţile drumului şi a te împăca iarăşi cu omenirea.

Omul e nemulţămitor, n-ai ce-i face; mai totdeauna uită sfatul cel înţelept de a se gândi în orice stare neplăcută la atâţi nenorociţi care se află şi mai rău; poate că prin ajutorul acestor pagini sfatul va dobândi din nou autoritatea ce i se cuvine.

— Femeia dumitale, la vară, trebuie să se ducă la băi, îmi zise doctorul S. toamna trecută.

— N-ar fi mai bine să aşteptăm primăvara pentru a hotărî aceasta, iubite doctore? întâmpinai eu. Poate se însănătoşează până atunci.

— E de nădăjduit; dar ori se îndreaptă, ori nu, pregătirile pentru plecare la băi tot trebuiesc făcute de cu iarnă.

Mă uitai cu mirare la iubitul nostru prietin de casă.

— În Moldova, dacă te îmbolnăveşti primăvara, urmă el, trebuie să aştepţi un an ca să te poţi folosi de apele minerale. Bucură-te că soţia dumitale a început să se îmbolnăvească de cu toamna. Spune să ţi se oprească o locuinţă de pe acum, căci altfel nu mai găseşti loc!

I-am urmat sfatul şi avui norocul să găsesc o locuinţă în Slănic pentru vara următoare.

A fost grea iarna de la 1855–56; crivăţul sufla în toate zilele şi soarele nu se vedea, de obicei, decât puţine ceasuri pe cer, parcă ar fi vrut să-şi bată joc de moldoveni, care credeau că au o climă meridională. Sănătosul cu greu rămase sănătos, bolnavul însă suferi rău, şi când se iviră în sfârşit cocoarele şi rândunelele, nevastă-mea avea mai mult decât totdeauna trebuinţă de băi.

Aşadar, hotărârea cea mare rămase definitivă; aveam să mergem la Slănic, şi anume spre sfârşitul lui iunie.

Într-o sară, intră o trăsură în ogradă. Erau nişte prietini de-ai noştri. Cel ce trăieşte singuratic la ţară preţuieşte îndoit o asemenea vizită. Ne aşezarăm veseli la ceai, în jurul mesei.

— Staţi toată vara la ţară? întrebă unul din prietini.

— Ba ne ducem la Slănic, răspunse nevasta mea.

— La Slănic? Aţi şi făcut toate pregătirile?

— Nicio pregătire; ne-am hotărât numai să plecăm peste opt zile.

— Şi asta-i tot?

Persoanele aceste fuseseră la Slănic, și de aceea au râs mult de noi, văzând cu ce ușurință copilărească priveam un lucru de atâta însemnătate cum este un drum la băile din Moldova. Ei ne deteră deslușirile trebuincioase pentru expediție și plecară, urându-ne călătorie bună.

Doamne Sfinte, ce chin grozav a început! Trebuia să închidem două care cu boi; țăranii se temeau de drumul lung în munți și nu se puteau hotărî să se însărcineze cu cărăușia până la Slănic; în sfârșit, după multă vreme și gâlceavă, sosiră și carele. Ne apucarăm de încărcat. Saltele, perne, plăpumi, tingiri, farfurii, într-un cuvânt toate lucrurile de neapărată trebuință pentru o așezare vremelnică zăceau aruncate pe iarbă; apoi veneau lăzi și saci cu făină, cu zahăr, cu cafea și cu celelalte băcănii întrebuințate la bucătărie. Încetul cu încetul, se rădicară două piramide din coșurile carelor și ajunseră la o înălțime fabuloasă; vârful uneia dintre ele era alcătuit dintr-un hârdău de spălătorie care-și întindea cele trei picioare în aer ca un semn telegrafic, căci și de astfel de unealtă trebuie să te îngrijești; se întinseră rogojini și țoale peste toate lucrurile; o spălătoreasă și o țigăncușă se agățară de hârdăul despre care am vorbit, bucătarul și rândașul se suiră pe vârful celeilalte piramide și aceste patru fețe de slugi ale casei se uitau în jos cu nepăsare de pe scaunul lor din văzduh, în vreme ce cărăușii înjugau boii și scârțâitul roatelor neunse înștiința caravana că se pusese în mișcare.

Slavă Domnului, treaba asta era isprăvită; dar bucătarul plecase, saltelele asemenea, și trebuia să lăsăm carele, cu pasul cel liniștit al boilor, să ne treacă înainte cel puțin cu douăzeci și patru de ceasuri. Mâncarăm ca vai de lume și neapărat eram rău dispuși. Dar, la urma urmelor, ceasurile tot trec, oricât de leneș ar părea minutarul; cu cât

ne înveseleam însă, începând a râde de viaţa noastră ţigănească, cu atât mai mult se întuneca cerul, cu atât mai negri şi mai groşi se întindeau nourii. Pentru Dumnezeu, nu cumva are de gând să ploaie?

Abia pusesem soartei această întrebare deznădăjduită şi începu a picura, iar peste o jumătate de ceas se aşeză pe ploaie ţapănă. Muţi de mâhnire ne uitam la cer. „Ce va mai fi făcând cutia cu pălăria", părea să zică fiecare privire a nevestei mele; şi o grijă nespusă pentru făină, zahăr şi tot ce se afla în care îmi intră în inimă.

Dar, precum se ştie, nu s-a descoperit încă niciun leac în contra ploii, şi trebuia să ne supunem.

— Copilărie fericită! strigai eu, strângând la piept cu durere pe soţia mea şi arătându-i copiii, care săreau fără grijă prin odaie; fiinţele acestea nevinovate nici nu-şi închipuiesc în ce terci se poate preface făina, dacă străbate apa printr-însa!

În orăşelul Reval, locul naşterii mele, se întrebuinţează un provincialism care ar merita să fie primit în limba cultă, şi pe care-l recomand cu căldură tuturor vocabularelor. Când plouă ţapăn, de se fac beşici pe bălţi şi apa cerească năvăleşte pe streşini, se zice *es pladdert draussen,* adică vorba românească *toarnă cu găleata.* Aşadar, turna cu găleata când ne deşteptarăm a doua zi; turna, şi turna cu o stăruinţă grozavă. Tot cerul era cenuşiu; nici cea mai mică nădejde că s-ar putea îndrepta vremea. Să aşteptăm ori să nu aşteptăm, iată întrebarea. De ce să aşteptăm, zisei eu, cu răceala înşelătoare a unui om înfuriat; dacă plouă mereu aşa, se umflă Siretul peste care trebuie să trecem, şi toate podurile se duc dracului. Aşadar, să puie caii şi să plecăm în voia Domnului.

Şi se puseră caii. Copiii avură curajul să cânte şi să bată din palme când dădui această poruncă. Trăsura trase

la scară, înhămată cu șapte cai închiriați; doi vizitii foarte curios îmbrăcați, cărora le curgea ploaia de pe marginile muiate și pleoștite ale pălăriilor, mânau mârțoagele de călare. Eu însumi mă urcai pe capră, adăpostit de un cortel[1] uriaș. De când mi se întâmplase odată să cad în apă de pe un pod, de la o înălțime de zece urme, cu nevastă, copii, guvernantă, trăsură, cai și slugi, cu toate că printr-o minune dumnezeiască am putut aduna, unul câte unul, nevătămați, pe toți membrii familiei mele din noroi — numai unul dintre cai plătise cu viața această întâmplare —, de atunci nu mă mai rabdă inima să șed înlăuntrul trăsurii, când sunt ai mei într-însa. Mă așezai dar la acest loc, de unde puteam băga sama la toate și-mi părea că sunt un curcan bătrân ce privește supărat cum i se udă penele.

Astfel ajunserăm la malul Siretului, pe care nu-l trec niciodată fără groază. Apa se și umflase așa de tare încât stâlpii de care trebuia să fie prins podul umblător, ca să ne putem urca pe dânsul, răsăreau ca o insulă mititică din mijlocul valurilor. Este, fără îndoială, și mai greu să te așezi, când ai un șir de cai puși doi câte doi, de vreme ce pe pod abia e loc pentru cei de la oiște. Ceilalți trebuiră deci să plece singuri înainte și la malul de dincolo fură așezați în rând, fiecare la locul său, așa încât să poată fi îndată înhămați, înainte ca trăsura să fi părăsit podeala sa plutitoare. La acest prilej ne-a fost de mare folos mecanismul cel foarte simplu al hamurilor moldovenești. Neapărat că dacă mai are cineva vreo nădejde de un viitor fericit, el se coboară din trăsură la asemenea împrejurări, și dacă, pe lângă toate celelalte, mai și plouă și trebuie să te ducă cineva în cârcă prin apa umflată, spre a ajunge la podul

[1] Umbrelă, regionalism din zona Moldovei (n. red.).

umblător, apoi te uzi și te murdărești de ajungi tocmai ca membrii familiei mele când se urcară iarăși în trăsură.

Când e vremea frumoasă oricine se bucură de pământul Moldovei cel roditor, pământ negru de grădină amestecat cu humă; pe vreme de ploaie însă, omul, mai ales cel ce călătorește, poate ajunge la deznădăjduire. Glodul ajunge până la osie și umple golurile dintre spițele roatelor, până ce samănă cu niște cercuri negăurite, și trebuie să te oprești, din vreme în vreme, spre a le descărca de povara cea netrebuincioasă; caii cu greu își dezlipesc potcoavele din mocirla cleioasă și, cu toate pocniturile de bici asurzitoare și cu toată convorbirea surugiului cu caii, tot nu înaintezi decât foarte încet. După ce furăm târâți astfel vreo trei sau patru ceasuri, mă apucă acolo, în locul meu de afară, un fel de deznădăjduire înveninată; căci după celelalte toate, își mai găsise și ploaia, pe nesimțite, un drum prin cortel, spre gulerul hainei mele și, de acolo, înainte spre piele. Așa nu puteam merge mai departe. Acelui ce susține că nu-l poate scoate nimic din fire, îi urez asemenea călătorie la băi, în care să se bucure de un duș înainte de a ajunge. Am fost, dar, siliți să căutăm un adăpost.

Din fericire însă, în județul Roman, relativ foarte populat pentru Moldova, se găsesc des curți boierești, și nu e greu să afli un asemenea adăpost. Abia luaserăm hotărârea să facem un popas și știurăm îndată unde să mergem, spre a găsi mângâiere la năcazurile noastre. Nu trecu un ceas și ne bucurarăm de primire călduroasă și prietinească în sânul unei familii foarte îndatoritoare. Ne dezmorțirăm cu adevărată desfătare toate încheieturile. Nu știu de ai luat sama, iubite cetitor, la înfățișarea plăcută pe care o are cineva, când, ud până la piele, intră în sfârșit într-o odaie prietinească, printre oameni prietinoși. Părul

i se lipește de tâmple, colţurile gulerului samănă cu urechile unei căţeluşe nemernice, dintre care una stă drept în sus, în vreme ce cealaltă atârnă în jos. Grozav ai dori, mai ales când nu mai eşti tânăr, să-ţi dai un fel de aer de nepăsare, cu care treci peste asemenea nefericiri, vârându-ţi îndrăzneţ mâinile în buzunarele pantalonilor. Eu însumi nu-mi putui stăpâni râsul, când o oglindă obraznică îmi arătă figura mea cea caraghioasă.

Dar din toate mijloacele ce pot încălzi pe un om ud şi îngheţat, cel mai bun este o strângere de mână călduroasă. Nu mă pot opri de a spune mereu acelaşi lucru: primitor ca românul, cu greu mai poate fi altul. Am fost căutaţi şi îngrijiţi fără odihnă, şi ne simţirăm în acel mic cerc întocmai ca la noi acasă.

După o noapte petrecută minunat de bine, ridicai perdelele cele groase de la ferestrele odăii mele de culcare, spre a vedea ce se petrece afară. Turna mereu cu găleata! Oricât de bine ne-am fi aflat în casa aceea, tot nu ne putea fi plăcut să zăbovim prea multă vreme acolo, mai ales când ne gândeam la cutiile cu pălării, la sacii cu făină şi la saltele. De aceea, salutarăm cu bucurie cele dintâi raze de soare ce se iviră înspre sară. Mai rămaserăm încă o zi în acea societate plăcută şi inteligentă, spre a lăsa drumului vreme să se facă mai omenos, şi pornirăm, în sfârşit, a treia zi iarăşi la băi. Stăpânii casei ne încărcară cu urări şi cu pui fripţi pentru drum.

Plecarăm când se crăpă de ziuă. Vremea era minunată, dar Carpaţii te puneau pe gânduri: aburi deşi ieşeau dintr-înşii. Poate ne va ajuta Dumnezeu, gândii eu. Merserăm mai departe, trecurăm prin oraşul Bacău, ce nu înfăţoşază niciun interes, şi peste o jumătate de ceas începurăm a urca Pietricica, un deal foarte greu de suit,

unde șoseaua începută de opt ani și încă neisprăvită este de foarte puțin folos. Din când în când zărești șerpuirile șoselei din depărtare, însă călătorul nu se poate sluji decât de drumul cel firesc. Pe alocurea, se ivește înaintea lui un fel de părete drept de tot, pe care trebuie să se urce nefericiții cai cu trăsura. Cu toate acestea, n-am mers rău: mârțoagele își făcură datoria sub părintească povață a biciului; pământul era pietros și apa se scursese, fără a lăsa glod în urmă. Dar cerul era din ce în ce mai amenințător; și abia ajunsesem, cu ajutorul unor strigăte și îndemnări sălbatice, pe vârful unui deal din cele mai oable — unde ne aflam despărțiți de tot ce e pământesc, căci locuințele oamenilor zăceau departe sub noi, și unde numai un sfânt locaș își înălța turnul într-o singurătate înspăimântătoare —, și ne apucă o furtună și o ploaie de cele ce nu s-au mai pomenit de la Noe încoace! Ne aflam într-o stare și mai critică decât la plecarea noastră de acasă; în asemenea locuri nici nu era de gândit că s-ar putea găsi un adăpost; și peste câteva clipe începură a curge pe drum niște șiroaie furioase, astfel încât nu se mai putea face un pas prin mâlul ce acoperise drumul. Am fost siliți să ne oprim pe locul unde ne găseam; și cai, și oameni plecară capul în jos; nimeni nu zicea un cuvânt; cu atât mai tare răsuna tunetul din munți, și fulger după fulger șerpuia prin întunecimea ce se lățise deodată. Priveliștea era fără îndoială frumoasă, dar fiecare plăcere are trebuință de dispoziția cuvenită ei; și când stai în apă până la glezne și toarnă cu găleata de sus, parcă răposatul hidroterapist Priesnitz ar fi luat cu arendă stabilimentul de apă al cerului, atunci grozav îți pasă de frumusețea unei furtuni maiestoase! Dar lucrul cel rău avea să vie după asta, vedeam eu bine: caii nu se vor mai putea urca pe dealul alunecos.

Și așa se și întâmplă. Peste o jumătate de ceas și mai bine, când începu să se potolească furtuna, încercarăm cu sfială să urmăm nefericita noastră călătorie, dar cu toate nespusele noastre silinţe nu ne puteam urni din loc; caii pe care călăreau vizitiii cădeau în genunchi; trăsura da înapoi în loc să meargă înainte, și din pricina prăpastiei din dreapta noastră, în a cărei adâncime se pierdeau ochii, nu prea era chip să faci încercări multe.

În așa grea împrejurare nu era de-ajuns să mă necăjesc numai, sau să blăstem toate băile din lume; trebuia pus ceva la cale pentru a scoate trăsura din noroi. Zării la câtăva depărtare de noi mai multe care cu boi; pe drumul acesta se întâlnesc, cu sutele, care deșerte ce se duc la Ocna ori se întorc de-acolo încărcate cu sare. Ajunsei până la dânsele, în sudoarea frunţii mele, și căutai să înduplec pe cărăuși să-mi vie în ajutor cu vitele lor. Ar trebui să-și ieie cineva nădejdea de a mai găsi vreun bun creștin, dacă numește astfel numai pe acela ce-și iubește aproapele ca pe el însuși, și nu caută să se folosească cu prisos de nefericirea lui. Cât despre mine, eram mulţămit de a vedea, în urma unei plăţi bunicele, opt boi înjugaţi la trăsura mea; ne suirăm la deal; cerul, în mila sa, ne feri de a petrece noaptea pe înălţimile Pietricicăi! La vale, caii se hotărâră să-și facă iarăși datoria, și de-acolo înainte merse cum merse.

Nu minute, dar ceasuri pierdusem în această împrejurare, și prevăzui foarte îngrijat că nu vom putea ajunge până la casa cea prietinească, în care voiam să petrecem noaptea. După toate celelalte ne mai apucă o a doua furtună când ajunserăm la târgușorul Orășa, sau mai bine zis la șirul de gherete pline cu lucrurile trebuincioase ţăranilor de la munte. Se făcu noapte și am fost siliţi să căutăm adăpost la crâșma unui ovrei. Dar ploaia ne urmări până și în casă,

ba chiar până în paturile noastre cele rele; castroane ce miroseau a curechi murat, oale și talere se așezară pe saltelele noastre și pretutindeni pe unde se ivea dușul; și tot mai ploua în odaie, pe când afară de mult străluceau stelele.

Când istorisește cineva pe larg, și poate chiar prea pe larg, o așa călătorie, ţi se pare că povestitorul trebuie să fi făcut cel puţin douăzeci și cinci de poște; tot drumul, însă, până la Slănic abia este de vreo șapte poște; și acum mai aveam înaintea noastră încă trei, pe care, după toată socoteala omenească, ar fi trebuit să le fi făcut mai înainte de a înserа. Nu golisem însă până în fund paharul suferinţelor noastre: greutăţile cele mai mari erau să vie de-acum înainte. Ajunsesem mai fără întâmplare până la Târgul Ocnei, care trimite sarea cea bogată din renumitele sale ocne, chiar dincolo de graniţele Moldovei. Nici nu mai ţin în samă o furtună nouă și o nouă ploaie, căci eram așa de obișnuiţi cu compresele de apă rece des repeţite, încât nu ne mai puteau face niciun rău. Acum trebuia să dăm de Slănic, ţinta călătoriei noastre, dar Slănicul se afla încă în depărtare cam de o poștă și tocmai aici s-a pus vârf petrecerii de până acum, vârf foarte ciudat pentru niște bieţi călători având trebuinţă de băi. În tot drumul nostru nu pierdusem munţii din ochi. Ocna însă este cu totul închisă între dealuri, și numai Trotușul cel răpede deschide orașului un drum spre șes. În Trotuș se aruncă râul Slănicului, ce izvorăște din niște stânci singuratice în mijlocul pădurilor. El a dat numele său apelor minerale; așadar, de-a lungul Slănicului, în sus spre fundul munţilor, duce drumul la băi. Cu caii mei cei osteniţi și cu trăsura cea mare nu puteam înainta, aceasta o înţelesesem; îmi așezai, dar, nevasta și copiii, cum se putu, la adăpost, și mă pusei să caut un alt mijloc de a ne urma drumul.

La poștă am fost primiţi într-un chip foarte puţin politicos; un birjar ce închiria cai îmi râse în faţă. Era cât pe ce să mă fac și eu grosolan, când un orășean milos îmi veni în ajutor.

— Domnule, îmi zise el, Trotușul și Slănicul au ieșit din matca lor și trebuie să treceţi apa de douăzeci și patru de ori înainte de a ajunge la băi. Cu cai nu o puteţi scoate la capăt.

— Prietine, zisei eu cu blândeţa unui om amărât de venin, în ce chip îmi pot urma calea? În Ocna nu rămân cu niciun preţ.

El scoase ceasornicul: „Ce-i drept, e cam târziu..."

Era două după douăsprezece; și depărtarea până la Slănic, după cum vă mai spusei, abia era numai de o poștă. Iară-mi dădui toată osteneala să nu fiu grosolan, căci mi se părea că și omul acela își bătea joc de mine.

— Ce-i drept, e cam târziu, urmă el cu sânge rece, dar puteţi încerca. Luaţi un car cu boi...

Mirarea mea, alergatul de ici colo, înghiţirea necazului, toate acestea mai ţinură un ceas. Dar ideea să iau un car cu boi biruise, și pe lângă celelalte toate mai trebui să fiu și martorul veseliei copiilor mei, ce se bucurau să meargă o dată și cu carul cu boi.

Lucrul se hotărâse cam de-o jumătate de ceas când carul intră în ogradă, o mașină cu roate grozav de mari și fără cea mai mică bucăţică de fier. Cercuri de buţi fură așezate și legate pe deasupra carului, pe dânsele se așeză o zdreanţă de pânză prinsă cu sfoară, și iată baldachinul gata; lăzile ne slujiră drept perne, și ne vârârăm cu mare greutate sub acest acoperământ improvizat, sub care trebuia să ședem cam aplecaţi, dacă nu voiam ca pălăriile noastre să piardă orice formă omenească. Cărăușul, un

flăcău în cămașă albă și încins cu nelipsitul chimir de piele, pocni din bici și cele patru dobitoace, albe ca argintul și cu capul încornorat, ce erau înjugate la car, se puseră cu pas liniștit în mișcare.

Sunt momente în care năcazul ajunge la culme. În asemenea împrejurări, se preface deodată într-un râs pe care nu-l mai poţi stăpâni. Așa ni se întâmplă și nouă! Începurăm a râde cu hohote, pe când carul hodorogea pe caldarâmul uliţii; copiii râdeau dimpreună cu noi, ba chiar și cărăușul, care totdeodată se uita la noi, parcă n-ar fi înţăles pricina râsului.

Îndată apucarăm răpede la vale și intrarăm în Trotuș. Ţăranul nostru își aprindea luleaua și ne lăsa în voia boilor; el trecea râul mai la vale pe o puntișoară. Unde era apa mai adâncă, de intra chiar în carul nostru cel înalt, boii se opreau spre a se întări printr-o înghiţitură răcoritoare; noi trebuia să ridicăm picioarele în sus, fiindcă de obicei nu-ţi dă în gând că ai putea avea trebuinţă de galoși în trăsură, și strigam din toate puterile la ţăran să nu ne lase în loc. Acest prolog al ciudatei noastre călătorii se sfârși, cu toate aceste, destul de iute, și apa de sub noi se scurse îndată ce ajunserăm la celălalt mal. În orice caz, Trotușul nu este hotărât de Dumnezeu să fie trecut fără pod. În momentul de faţă e de nădăjduit că se află o punte pe dânsul; mulţi ani, însă, bolnavii a trebuit să treacă prin apă, dacă nu voiau să-și piardă cura de la Slănic. O furtună luase podul și administraţia locală nu găsise vreme, dintr-o primăvară într-alta, să facă unul nou, îmbinând câteva bârne.

Dincolo de Trotuș drumul părea, la început, destul de bun; pe amândouă părţile sunt căsuţe ţărănești foarte plăcute, cu grădinile pline de porumb și de pomi roditori; pe coasta dealurilor se ridică chiar și vie, și te prinde

mirarea cum cărăușii din Ocna nu vor să-și închirieze caii pentru drumul acela. În curând, însă, lucrul se lămurește. Abia ai trecut de cele din urmă case ale târgușorului și valea se face la fiecare pas mai strâmtă; munții se înalță de amândouă părțile, drepți ca pereții, ici și colo sunt acoperiți cu brazi și cu fagi, dar mai adesea sunt râpoși și arătând prin goliciunea lor straturile de pământ și de piatră din care sunt alcătuiți, astfel încât pe alocurea se formează arabescuri curioase, ce se deosebesc foarte tare unele de altele. Acum nu mai e loc de drum pe marginea râuleţului, și începe trecerea, de cincizeci de ori aproape, prin apa Slănicului. Bolovani și stânci de granit sunt risipite primprejur, parc-ar fi în adevăr sămănate de mâini de uriași; în fiecare clipă, carul se apleacă când într-o parte, când într-alta; și dacă au scăpat roatele din această piedică, alunecă deodată de pe un bolovan vârtos și se prăvale la pământ, de se cutremură carul din toate încheieturile, și nenorociții călători sunt aruncați unul peste altul, în poziţiunile cele mai felurite. În apă sunt, negreșit, bolovani tot așa de deși, de aceea lucrul pare și mai primejdios când una din roate se ridică în sus, în vreme ce celelalte se scufundă adânc în râul cel spumegos. Dar boii înaintează cu băgare de samă, se opintesc din răsputeri în jug și apa țâșnește în sus când carul, ieșind din valuri și suindu-se pe o bucată de stâncă, cade din nou și reîncepe peste o clipă aceeași încercare. Ici și colo, drumul este așa de îngust, încât la coborâșul cel răpede în apa Slănicului roatele se urcă pe un pripor[1] de mai multe urme; dar când drumul e alunecos din pricina ploilor, precum se întâmplase în călătoria noastră, atunci ţi se pare că trebuie neapărat să te răstorni; mărturisesc că mi s-a făcut

[1] Pantă abruptă, povârniș (n. red.).

adesea părul măciucă când ne aflam în asemenea locuri și mai grăbeau și boii pasul la vale și azvârleau carul, hodorogind, în apă. Nevastă-mea, lăzile, copiii și eu însumi eram așa de zdruncinaţi și de aruncaţi unii peste alţii, încât ne trebuia osteneală spre a ne așeza iarăși fiecare la locul nostru; dar

În lume-i multă zdruncinare,
Domnul ne-o dă cu prisos –
Să suferim, dar, cu răbdare,
Căci și ea e de folos,

zisei eu copiilor, cărora nu prea părea să le placă filozofia vieţii ce le zdrobea oasele; ei încetaseră de a se bucura de felul nostru original de a călători.

După cele dintâi două ceasuri (șase ceasuri ţine tot drumul, șase ceasuri pentru o poștă!), dai de un sat mic și sărăcăcios locuit de unguri, ale căror case prăpădite sunt presărate unele dincolo de apă și altele agăţate ca cuiburi de rândunele, pe pripoare. Aici și porumbul începe a fi rar, și chiar dacă locurile ar fi bune, unde să-l samene bieţii oameni îndestul, ca să se poată hrăni cu dânsul? Fiecare ţăran are lângă casa sa un stânjen pătrat de loc curăţat de pietriș, pe care samănă legumele ce i le cumpără musafirii de la băi. Această cultură îi aduce mai mult folos. Am fost foarte miraţi de a găsi aici, în valea Carpaţilor, o ramură de industrie care ne amintea Sviţera[1] și alte ţări prin munţi: copiii, unii goi pe jumătate, alţii goi de tot, se foloseau de mersul nostru în pas spre a înconjura carul și a ne oferi, cu braţele întinse, buchete de flori foarte simple, alcătuite mai ales din ierburi cărora grădinarul le

[1] Elveţia (n. red.).

dă numele dispreţuitor de buruiene. Figurile rugătoare erau mai expresive decât sunetele limbii ungureşti, pe care nu le pricepeam, şi comoara noastră botanică se făcu în puţine minute foarte însemnată. Dar la băi n-aveau trebuinţă copiii să meargă cu noi, obrazul lor cel murdar strălucea de sănătate. Dumnezeu are totdeauna câte un mijloc ascuns de a îndulci viaţa, când este amară.

Îşi poate închipui cineva, fără îndoială, că suferisem destul în drumul acesta şi că soarta răutăcioasă s-ar fi putut mulţămi cu vânătăile şi cucuiele ce le căpătasem, fără a mai adăuga ceva la nenorocirile noastre. Dar de unde? Noaptea începu a se întinde peste valea prăpăstioasă prin care ducea drumul nostru şi, ca să mai avem puţină variaţie, ne apucă iar o furtună. Îndată ploaia se puse a curge în şiroaie, şi peste câteva minute apa trecea, ca printr-o sită, prin învălişul nostru de pânză zdrenţuită, sub care nu puteam nici măcar întinde o umbrelă. Dar, din norocire, ajunserăm îndată la jumătatea drumului şi găsirăm un adăpost, unde fără voie ne-am hotărât să petrecem noaptea. Acest adăpost pentru bolnavii ce merg la Slănic se numeşte Cerdac, şi este alcătuit dintr-o căsuţă pe malul drept, din alta pe malul stâng al Slănicului, şi dintr-un fel de pod mare acoperit, având păreţi laterali fără geamuri, clădit deasupra apei clocotitoare şi care împreunează cele două case. Nu ne oprirăm spre a ne minuna de arhitectura acestui obiect de artă, ci intrarăm răpede; turna cu găleata. Lapte, ouă, pui de găină şi mămăligă, iată o cină foarte bună în împrejurările acele; şi de ar fi fost odihna nopţii numai pe jumătate aşa de mulţămitoare, somnul ar fi dat uitării multe din suferinţele noastre. Dar lemnul de brad este un material de construcţie foarte viclean, cu toată culoarea cea închisă ce

o câștigă și pe care pictorul o numește un „ton cald". În tonurile aceste calde se încuibă ploșnițele. La unu după miezul nopții eram în picioare, nevastă-mea și cu mine; pașii noștri răsunau groaznic pe podelele de deasupra Slănicului, și vâjâitul apei ce curgea dedesubt acoperea suspinele noastre de jale. Cred că cetitorul nu va avea nevoie de multă închipuire pentru a se pune în locul nostru. A fost o noapte grozavă!

Când se crăpă de ziuă, ne aflam iarăși sub coviltirul nostru de pânză. Cerul era întunecos ca și dispoziția noastră, dar drumul ceva mai bun. Valea se lărgește în unele locuri, și o iarbă verde și frumoasă îți înveselește ochii. În sfârșit, cărăușul întinse biciul drept înaintea lui, zicând:

— Iată și Slănicul!

Scoaserăm capetele, mic și mare, de sub cortul nostru și ne uitarăm cu curiozitate primprejur. Ne aflam, în adevăr, la Slănic. Trecurăm apa pentru a patruzeci și doua și ultima dată, văzurăm mai întâi vreo douăsprezece case țărănești și în sfârșit și stabilimentul pentru bolnavi. Curioasă privelițe! O întindere având forma unui triunghi neregulat, cam aplecat și înzestrat de natură cu multe gropi și multe ridicături: iată curtea; de jur împrejur se află case sau mai bine zis magherniţe lungi, cu tavanul jos, cu acoperișul de șindrilă și cu ferestre mici de tot; dinaintea casei sunt prispe lungi sub streașina largă; o ușă mai mult sau mai puțin dreaptă se află în rând cu alta, de care se deosebește printr-un număr; totul are culoarea cafenie de care am vorbit mai sus și pe care o întinde vremea asupra lemnului de brad: și nimic nu precurmă uniformitatea aceasta decât efectul de lumină surprinzător adus de șindrilele cele nouă în mijlocul altora vechi. Dacă ar pune cineva pe un străin în mijlocul

acestui meidean[1] în trei colţuri şi l-ar întreba „Ce vezi?", el n-ar putea răspunde alta decât: „Văd pregătiri pentru un iarmaroc, pentru care trebuie să fii asigurat dinainte de *beau fixe*[2]". *Beau fixe*! Ce batjocură a soartei! Când se opri carul, începu din nou a turna cu găleata; din munţii ce încunjurau valea se înălţau aburi ce vesteau ploaie, apa Slănicului creştea pe fiecare ceas, şi însoţea ca o orchestră melancolică suspinele noastre. Totul era trist, întunecos şi rece ca o zi de toamnă.

Spre a-mi putea întrucâtva adăposti familia întreagă, luasem două numere, fiecare din ele o colivie ca de trei stânjeni pătraţi de mare. Intrarăm: un aer umed ieşea din odăile cele întunecoase şi neplăcute, ai căror păreţi de scânduri goale păreau să-şi râdă de oaspeţi. Dar tot se purtase grijă de mobile. Îngrijitorul băilor sosi cu patru dulgheri înarmaţi cu securi şi cu ferăstraie, care se puseră să facă, din scânduri necioplite, un fel de podeală de lungimea unei saltele, pentru fiecare din noi; rindeaua nu fu deloc întrebuinţată; apoi ni se aduseră nişte mese şi nişte bănci tot aşa de necioplite, şi datoria de bună primire a îngrijitorului era împlinită. Carele noastre cu calabalâcul sosiseră şi ele după multe nevoi în ajun; pronia cerească, ajutată de rogojini, mai că oprise intrarea ploii în lucrurile noastre, şi astfel puteam începe să ne aşezăm. După câteva ceasuri de muncă ajunserăm a da acestei menajerii, prin ajutorul perdelelor şi al covoarelor, un aer de casă de locuit; câteva crăpături din părete, prin care se putea fără exagerare întinde mâna către un prietin din afară, câteva găuri din acoperiş prin care trecea ploaia mai fură astupate cu ajutorul celor patru dulgheri, şi ne puturăm

[1] Maidan (n. red.).

[2] „Timp frumos", în franceză, în original (n. red.).

în sfârșit așeza la odihnă. Trebuie să vie cineva la Slănic pentru a pricepe ce fericire pot deștepta în om ședereа și odihna! Grija hranei era lucru de nimic pe lângă celelalte; în dosul fiecărui număr se mai află o șandrama de scânduri în mijlocul căreia se ridică un fel de dulap umplut cu pietre și nisip: aceasta e bucătăria; ne puteam încaltea sătura de mâncare; și abia începu să se întunece afară, și numerele 11 și 12 dormeau duse.

A doua zi mă lovii cu capul de pragul ușii și ieșii din odaie. Vremea cea rea împiedecase până atunci pe bolnavi de a veni; abia erau prinse patru sau cinci numere. Călători ce vin în treacăt nu se află pe aici, de vreme ce niciun drum nu duce mai departe în munți; era, dar, tristă priveliștea ce se înfățișa ochilor mei. Mormane de pietre, bucăți de lemne putrede și orice se mai adunase în cursul anului zăceau pe meideanul cel în trei colțuri; rar se vedea o ființă omenească trecând de la o casă la alta; glasuri nu se auzeau deloc; numai Slănicul vâjâia, vâjâia mereu. Un cârd de gâște alergau găgăind și câțiva cai, cu picioarele de dinainte prinse în piedici, pășteau iarba presărată pe ici pe colo, și la fiecare săritură ce făceau, lanțurile zuruiau ca fiarele unui arestant[1]. Îmi deschisei cortelul și mă dusei să văd izvoarele. Valea e așa de strâmtă îndată ce ajungi în dosul șirului de case, încât nu poți înainta de-a lungul Slănicului decât pe scări și poduri; dar natura e de-o sălbătăcie măreață la locul acesta; stânci se razimă de stânci, adesea ți se pare că ar trebui să se prăvălească un bloc de granit de la locul său cel îndrăzneț, și apa răpede clocotește și țâșnește din albie: la picioarele stâncilor parc-ar fierbe. Aici erau izvoarele; dar dacă se îngrijește așa de rău de locuința bolnavilor, apoi aici este și mai puțin vorba

[1] Arestat (n. red.).

de îndemânarea lor. Izvorul No. 1, a cărui apă e numai de băut, curge în așa fel din stâncă încât nici nu trebuie să te apleci spre a-ți așeza paharul la gura șipotului; la No. 3, însă, trebuie să salți ca un canar înainte și îndărăt, pe două scânduri ce se clatină; No. 4 curge de-a dreptul în colivia cea de lemn pentru scăldat; de vrei să bei apă pe când se scaldă cineva, trebuie să te târăști prin dosul coliviei, să îndeși iarba și mușchiul în șipot până ce se varsă apa pe deasupra, și apoi să ții paharul dedesubt, în vreme ce mușchiul și iarba sunt duse de apă, pe neașteptate, până peste capul celui ce se află în baie. Arunc o privire asupra numerelor 2, 5, 6 și 7, în care se iau băi reci; pretutindeni domnește o murdărie ce nu intră de altminteri în obiceiurile moldovenești: mucuri de țigară și orice aduce întâmplarea înoată în apă. Pretutindeni suflă vântul, pretutindeni sunt crăpături printre scânduri, ușile abia se închid.

Dar mai mizerabil decât tot e galeria făcută pentru cei ce beau apă. Ea trebuie, fără îndoială, să se afle cât se poate de aproape de izvoare. Aceste izvoare slujesc totdeodată și pentru băi; doctorul nu orânduiește la toți băi calde, și pentru a nu se căra apa prea departe, se petrec, aproape de tot de galerii, pe marginea Slănicului, lucrurile cele mai neauzite. Cine are poftă, pune de-i aduce de pe munți, care din această cauză se dezgolesc, în fiecare an, tot mai mult, oricâți copăcei tineri și ramuri de copaci îi trebuiesc spre a-și face o colibă în care să-și așeze baia; apa nu se fierbe, ci se încălzește cu pietre înfierbântate; se ridică, dar, atâtea ruguri câte băi calde trebuiesc; flăcările se înalță vesele, trimițând fumul lor celor ce beau apă, rufele ude se leagănă în adierea dimineții, în vreme ce băiașii, țărani desculți, în cămașe, încinși cu chimirul cel de piele, negri de fum ca niște iasme, aleargă de la un rug la altul,

ca să vază de foc. Aceasta este priveliștea de pe galeria deschisă, pe partea cea despre apa Slănicului. Dar lăuntrul galeriei este tot atât de neplăcut. Scândurile sunt singurul material de construcție, întrebuințat totdeauna aici. Cu scânduri e, dar, închisă partea de sud și împiedică orice rază de soare de a ajunge până la sărmanul ce se plimbă pe galeria de treizeci de pași de lungă, cu apa cea minerală în pântece, cu toate că soarele i-ar face așa de mult bine, cu frigul simțitor al dimineții din valea cea îngustă; vântul, însă, are pe unde străbate și el se folosește de aceasta și intră vâjâind și șuierând prin crăpăturile cât degetul de largi; chiar acoperișul pare un articol de lux; la cea mai mică ploaie, se fac băltoace pe dușumelele de scânduri; la măturat nu se prea gândește nimeni; și aici stau atârnate rufe mai mult sau mai puțin curate. Într-un cuvânt, locul acesta în care trebuie să petreacă bolnavul mai multe ceasuri pe zi nu e numai neplăcut, dar și dezgustător.

Mă întorsei foarte nemulțămit de la această mică plimbare; dobândisem încredințarea că trebuie să se bucure cineva de o sănătate de fier, spre a se putea folosi de băile de la Slănic.

În aceeași vreme, însă, se iviră în mintea mea, într-un șir foarte firesc al gândirii, aceste două întrebări: „De ce se află totul în așa proastă stare? Nu s-ar putea, oare, să fie mult mai bine, spre folosul omenirii bolnave?"

Poate că stabilimentul e nou de tot, poate că întâmplarea a adus să se descopere aceste izvoare cu puțini ani în urmă, îmi zisei eu, și începui a face tot felul de cercetări ale căror rezultate cuprind multe părți interesante. Un vânător din cei cu adevărata patimă a vânatului, serdarul Mihalachi Spiridon, cămărașul ocnelor din Târgul-Ocnei, gonea în anul 1801 un cerb prin valea Slănicului, nelocuită

de niciun suflet omenesc și acoperită cu o pădure seculară, prin care abia-ţi puteai face drum. De-a împușcat vânatul sau nu, puţin ne pasă. Ostenit, căzu pe-o stâncă. La picioarele lui curgea vâjâind apa Slănicului. Deodată, vede ţâșnind un izvor din piatră. Apa lasă o urmă gălbie în calea ei scurtă până la pârâu. Vânătorul gustă dintr-însa cu luare-aminte, se întoarce peste câteva minute cu o butelcă la locul descoperit, pe care-l însemnează prin ramuri de copaci; acum se afla în stare de a-și supune descoperirea prietinilor săi din Ocna, spre a fi analizată. Prietinii recunosc că apa este minerală și că în străinătate e întrebuinţată spre tămăduirea boalelor. Serdarul Mihalachi Spiridon pare să fi fost întreprinzător; cu nădejdea unui câștig de care n-are decât o idee nelămurită, nu-și cruţă osteneala de a face încă o dată drumul cel grozav de greu; ia oameni cu dânsul, care curăţă locul împrejurul izvorului, și pe când, pentru întâia dată de la facerea lumii, se aude răsunând securea în această sălbăticie, mai descoperă un al doilea izvor mineral, alături cu cel dintâi, dar deosebit de acesta la gust și la faţă. Istoria nu spune dacă zelul său s-a aprins mai mult vindecându-și cu descoperirea sa vreo boală oarecare; dar faptul e că Mihalachi Spiridon, fără îndemnul nimărui, mai descoperi, în anii 1804 și 1807, izvoarele No. 3, 4 și 5 și puse totdeodată de se tăie pădure, spre a se putea pătrunde în acea sălbătăcie.

Dar în vremea aceea tot se lăţise vestea în ţară că se descoperiseră izvoare tămăduitoare de boli. Neobositul serdar Mihalachi Spiridon izbuti, prin tăierea pădurii și spargerea stâncilor, să facă un fel de drum pe care oamenii erau în stare să meargă la izvoare cel puţin călare. Dar abia în anul 1812 se iviră cei dintâi bolnavi, în număr de doi sau trei, care auziseră vorbindu-se de izvoarele de tămăduire

din Germania și știau să prețuiască folosul adus de apele minerale. Când se gândește cineva că azi încă mai intră urșii și porcii mistreți în grădinițele locuitorilor acestor văi, și le strică foarte des și puținul pe care-l pot sămăna pe locul lor așa de strâmt; că eu însumi, ducându-mă în amurgul sării să mai beau un pahar la No. 4, am auzit cu urechile mele un lup urlând la vreo sută de pași de mine; atunci își poate închipui ce viață prietinească a trebuit să ducă acei doi-trei bolnavi cu locuitorii pădurilor, cu atât mai mult cu cât era lăsată pe sama lor grija de a-și face o locuință. Dar folosul tras din apele minerale îi despăgubi pentru toate nevoile ce le încercaseră; mulți se tămăduiră de boale învechite de ani întregi și, *nota bene*, fără orice sfaturi medicale, numai fiindcă beau atâta apă minerală câtă intra într-înșii, și din acel izvor al cărui gust îl găseau mai puțin neplăcut. Renumele Slănicului se lăți astfel, încât în anul 1816 se duse și Mitropolitul Veniamin Costachi acolo. Pentru acesta, serdarul Mihalachi Spiridon porunci să se facă cele două dintâi gherete sau case. Acum ar fi putut Slănicul să ia oarecare întindere, dar singurătatea cea grozavă înspăimânta bolnavii; și pentru a schimba această stare de lucruri, serdarul Spiridon se duse la Vodă Calimah, spre a-i cere voie să strămute doisprezece țărani scutiți de bir pe valea Slănicului. Cererea i se încuviință. Peste zece ani, Vodă Mihai Sturdza urcă numărul coloniștilor la 27; la 1836, tot Mihai Sturdza mai ridică numărul lor până la 50, și îndatori pe antreprenorul băilor să gătească șase odăi pentru bolnavii fără mijloace. Astfel se înființară satele și casele pe dinaintea cărora treci ca să ajungi la Slănic; în vremea aceea se înmulțiră casele chiar la băi, și în anul 1839, adică cu douăzeci de ani îndărăt, se și aflau treizeci și patru de locuințe.

De o fi fost pământul pe care izvorau apele minerale al isteţului vânător, sau de i-o fi insuflat instinctul această maximă justiniană, *res nullius cedit primo occupanti*[1], asta nu se ştie; destul că serdarul Spiridon privea de treizeci şi nouă de ani băile ca proprietatea lui, când la 1840 stăpânirea i le luă din mână, sub cuvântul că o asemenea proprietate nu putea fi decât a fiscului. Nu i se dete nicio despăgubire pentru cheltuielile şi ostenelile sale; mâhnirea îi scurtă viaţa, şi descoperitorul izvoarelor de tămăduire muri la 22 noiembrie 1844. Niciun monument nu se află în Slănic pentru pomenirea sa, sau cel puţin ca numele serdarului Mihalachi Spiridon să nu fie dat uitării. Spre părerea mea de rău, am tot cuvântul de a crede că acest nume se vede pentru întâia dată tipărit, şi anume pe aceste pagini.

Aşadar, Slănicul era acum al stăpânirii; Moldova se bucura. Acum vom vedea minuni, ziceau sănătoşi şi bolnavi, acum vor înflori băile noastre pe negândite.

Dar, de la 1840 până la 1851, unsprezece ani întregi, nu se făcu nimic. Slujbaşii, cărora le-ar fi făcut mult bine un *purgans drasticum*, spre a se curăţi de multe metehne, aveau totdeauna alte lucruri mai însemnate de îndeplinit; locuinţele începură a se dărâma, şi nici chiar scândurile cele aşa de preţuite până aci, nu se mai întrebuinţară.

Era de prevăzut că, cu acest fel de îngrijire, se vor prăpădi în curând toate locuinţele ce fuseseră proaste din capul locului. Vodă Grigorie Ghica hotărî, dar, să dăruiască băile, unde se mai descoperiseră încă izvoarele No. 6 şi 7, Sfântului Spiridon din Iaşi, care are o avere

[1] În limba latină, în original. Principiu din dreptul roman care prevede că un bun care nu este deţinut de nimeni aparţine primului venit care îl ia în stăpânire (n. red.).

foarte însemnată și ai cărui epitropi bisericești și lumești se vor însărcina, desigur, c-un lucru de așa mare însemnătate; căci, afară de împlinirea datoriei creștinești, ar mai putea produce, printr-o bună îngrijire, un venit măricel pe fiecare an.

De atunci, dar, se află Slănicul în aceste mâini sfinte și totuși nu se face niciun lucru vrednic de pomenit. Înălțimile, acoperite cu păduri de jur împrejur, se pustiesc în înțelesul adevărat al cuvântului, casele rămân cum erau, afară de câteva șindrile bătute din nou, și băile sunt în starea pe care am încercat a o descrie mai sus!

E greu să te uiți cu nepăsare la un asemenea lucru! Cu capul plecat și în stomac cu o bucată de carne de berbece, pe care am fost silit să o înghit, fiindcă era prea puțină lume la băi spre a se putea tăia vite fără pagubă, căutai un locușor întunecos, înconjurat de brazi înalți, și ridicând brațele spre cer, începui a mă ruga:

— Sfinte Spiridoane, strigai eu cu evlavie, pleacă-ți ochii spre aceste batjocuri! Ai frumoase moșii pământești în Moldova cea binecuvântată, și arendașii tăi duc mii și mii de galbeni în vistieria ta din Iași; multe din capitalurile tale sunt în deosebite mâini, care-ți plătesc 10 la sută dobândă, precum e obiceiul țării; aruncă o privire, din înălțimea unde te afli, pe acest cuib pe care-l împodobesc oamenii cu numele tău și căruia îndrăznesc să-i dea numele de stabiliment de băi! Luminează mintea îngrijitorilor averii tale pământești, spre a se putea bucura odată de bunurile tale cerești! Spune-le că Mântuitorul a ajutat, mai înainte de toate, pe bolnavi — rugăciunea se înalță mai fierbinte din fundul inimii, când vreo durere muncește bietul trup prăpădit. Și tu, Sfinte Spiridoane, tu, ce ai mijloace, să părăsești oare bolnavii în țipetele și

scrâșnirea dinților, ce răsună acolo în maghernițele tale? Poate tu nu știi că un străin a voit să facă, cu preț de 8000 de galbeni, o șosea de la Ocna până aici; nu știi că alt străin vrea să puie băile pe un picior european, dacă i se lasă lui veniturile pe câțiva ani de zile. De ce nu se fac toate aceste? Pentru cine adună epitropii tăi? Biserica n-are alți copii decât pe noi — noi, însă, avem copii care au trebuință de părinții lor pe câtă vreme sunt mici și, spre a-i putea crește, căutăm să scăpăm de nevoile la care a supus voința lui Dumnezeu trupul omului. Întreabă numai sufletele acelora ce au făcut bisericii tale de la Iași atâtea danii bogate, ele îți vor răspunde că trebuie să se îngrijească de preoți, pentru a-i pune în stare să vie, prin rugăciunile lor, în ajutorul păcatelor noastre, dar că toate celelalte venituri ale bisericii trebuiesc întrebuințate de dânsa și de epitropii ei pentru binele omenirii pătimașe. Și de-ți răspund acei epitropi, precum e adevăr, că mult, mult bine s-a și făcut, tu să le spui: „Faceți și mai mult, nu se face niciodată prea mult bine". Iată, Sfinte Spiridoane, care e rugăciunea mea! Auzi-mă! Amin!

Și prin aer se auzi ca un foșnet de gazete ce-mi repetau rugăciunea, și în inima mea intră încredințarea liniștitoare că toate se vor schimba.

Un lucru e adevărat: orice fel de instalare în Slănic întâmpină greutăți pe care anevoie și le poate închipui cetitorul din Germania. Drumul, precum zisei, nu merge mai în sus, dar o potecă de frânt gâtul duce, peste stânci și pe marginea prăpăstiilor, până la granița Transilvaniei, ce e în apropiere, și această potecă o întrebuințează contrabandiștii ce vin în Moldova cu caii lor de munte, învățați la suiș, spre a cumpăra sarea ieftină moldovenească în locul sării celei scumpe din Austria. Dar oamenii aceștia, pe care-i

vede cineva pe vremea băilor, trecând ziua mare cu porturile cele mai ciudate, nu se mulţămesc numai cu specula sării. Abia a plecat lumea din Slănic (și, de aceea, bolnavii, de frică, pleacă de obicei toţi deodată, cu calabalâc cu tot), și acești dragi vecini vin de scot toate uneltele de fier de pe la uși și de la ferestre, ba iau chiar ușile cu totul, dar mai ales ferestrele, care sunt preţuite ca lucru rar prin munţi, din pricina geamurilor. De aceea s-au întâmplat adesea lupte sângeroase pe locul în care bem acum în pace apele minerale. Un vechi îngrijitor al băilor, un grec ce umbla tot cu fustanelă și pe care-l puseseră mai ales la ochi contrabandiștii, fu tăiat bucăţele, în înţelesul adevărat al cuvântului, acum câţiva ani; așa încât urmașul său, peste care dăduseră acești musafiri înainte de a fi avut vreme să puie toate în siguranţă, le aduse el însuși cleștele, ca să nu strice și lemnul când vor scoate clanţele și broaștele.

La Ocna, însă, se află o garnizoană. De ce nu s-ar trimite în timpul iernii, la Slănic, un pluton de douăzeci și cinci de oameni? Sigur că le-ar trece pofta contrabandiștilor să-și gătească casele pe socoteala băilor. Dar când o întrebare rămâne fără răspuns, se naște un monolog care ar putea mângâia pe om în momente de singurătate, dar care nu aduce niciun alt folos.

Ploaia ţinu douăsprezece zile în șir; apa se umflă așa de tare, încât nu se mai putea comunica deloc cu Târgul-Ocnei; nu mai putea veni nimeni; noi — puţinii la număr — stăm aci ca într-o insulă singuratică, tremurând de frig și mahmuri; de pe munţi se înălţau aburi tot mai deși, și în mijlocul lui iulie se făcea noapte la șapte ceasuri sara.

Dar toate nevoile se sfârșesc cu vremea. Învălitoarea cea cenușie a ceriului începu a se subţia; ici și colo,

se furișa câte un colț albastru, și într-o bună dimineață ne bucurarăm văzând soarele. Acum fără îndoială că se schimbaseră toate. Ceea ce ni se arătase până atunci ca o vizunie[1] de lupi se prefăcu într-o vale romantică, și ochii se primblau cu desfătare pe frumoasa verdeață de pe dealuri. Înțeleserăm că nu trebuia să te lupți totdeauna cu atâtea greutăți, spre a ajunge la Slănic, cu toate că stâncile, neputându-se da în lături, drumul rămâne foarte rău, chiar pe vreme frumoasă. Caravanele soseau una după alta, și observații hazlii asupra lucrurilor ce se descărcau înaintea ochilor noștri făcură să ne treacă ceasurile mai răpede. O familie dusese îngrijirea până acolo, încât venise la băi cu o bivoliță, și mălacul[2], cu săriturile sale înveselitoare și cu expresia cea naivă a ochilor săi, ne fu toată vremea tovarăș credincios pe meidanul cel în trei colțuri, acoperit cu iarbă. Și gheretele noastre erau mai bune de locuit, la căldura cea binefăcătoare a soarelui; dar când se mai și auziră, într-o zi, răsunând din depărtare, de pe valea Ocnei, niște sunete de trâmbițe ce se tot apropiau, și văzurăm în sfârșit trecând pe dinaintea noastră o mână de unguri, cu pălăriile lor cenușii ridicate la o parte și cântând cu foc, atunci ni se înveseli sufletul de tot. Mic și mare se strânse împrejurul străinilor bineveniți și numaidecât adunarăm o sută de galbeni, ca să ne cânte opt ceasuri pe zi, câtă vreme vom mai sta la băi. Felul acesta de a trăi strânși la un loc făcu să se contopească numaidecât toți locuitorii din Slănic într-o singură societate și se înființă — ceea ce trebuie să se întâmple totdeauna în asemenea cazuri, cu caracterul cel frățesc al moldovenilor — o adunare plăcută și prietinească, ai cărei membri

[1] Vizuină, variantă populară (n. red.).

[2] Malac, mălac — puiul bivoliței (n. red.).

se întâlneau aici pentru întâia dată, dar care din pricina asta nu-și strângeau mâna cu mai puțină căldură. Printre dânșii se aflau proprietari de moșii din vecinătate, care primeau de acasă legume și alte lucruri bune de mâncare. Toate aceste se împărțeau frățește cu ceilalți; moldovanul nu se poate bucura de nimic singur. De două ori pe săptămână e bal în Slănic. Fiecare aduce câte o lumânare pentru a lumina așa-numitul salon — o gheretă de scânduri cu o parte deschisă de tot, în vreme ce crăpăturile celorlalte trei părți pun lumânările în primejdie de a se stinge — și se dansează până ce doctorul dă bolnavilor săi semnalul de retragere. Și primblările se fac, de obicei, de toți împreună. Adunarea își deschide drum cu anevoință, se suie pe stânci, se clatină când într-o parte, când într-alta, pe bârna aruncată cu nepăsare peste apa Slănicului, își rupe câte o pereche de cizme la fiecare primblare și se odihnește la un loc cu vedere frumoasă, ales de toți; acolo, și domni și dame își aprind țigaretele și petrec un ceas plăcut cu vorba. Una sau alta din dame încearcă câte un cântec moldovenesc, ale cărui modulații melancolice răsună prin munți, ca un suspin al sărmanei Moldove pentru toate lucrurile întristătoare pe care le poartă în sânul ei, și pârâul însoțește cântecul cu șoaptele lui. Multe din momentele petrecute în felul acesta mi-au rămas neuitate.

Bărbații găsesc o petrecere plăcută vânând în munți; mulți își aduc câinii cu dânșii. Mai toți țăranii din valea aceea sunt vânători și se desfășură o icoană războinică foarte vie când se urcă toți pe munți, în sunetul puștilor și al cornurilor. Vânatul nu lipsește: am spus mai sus că ursii se coboară adesea până în vale și strică grădinile țăranilor. În toamna anului 1855 s-a întâmplat un lucru foarte ciudat. La o mică depărtare de băi se află un tăpșan

acoperit cu verdeaţă, unde se duc din când în când chiar persoanele de la băi; deoparte se înalţă muntele, despărţit de restul lumii printr-un părete stâncos: locul acesta este întrebuinţat de ciobani pentru stână; turma e lesne de păzit, fiindcă nu se poate ajunge la dânsa decât dintr-o singură parte. Din cei patru ciobani, trei se duc în vale pentru a aduce făină și sare; unul singur rămâne la târlă. Iată că într-o sară încep câinii deodată a urla și a se azvârli spre intrarea stânei; ciobanul se ia după dânșii și vede la lumina lunii un urs, stând drept ca un par dinaintea lui. El scoate cu hotărâre securea din chimir și o ridică în sus, ca să lovească, dar în aceeași clipă îl și apucă lighioana în braţe și-i vâră ghearele în umeri. Se încinge o luptă pe viaţă și pe moarte; câinii apucă ursul pe dinapoi, dar ursul, căzând, trage și pe cioban după dânsul, și om și dobitoace se rostogolesc unul peste altul. Groaznic răsună urletele crâncenei lupte, de la un deal la altul. Luptătorii se mai scoală a doua oară în picioare, dar deodată ciobanul simte că nu mai are pe ce să-și proptească piciorul; dușmanul său îl târâse în fierberea luptei până la marginea prăpastiei; încolţit de câini, el mai face un pas îndărăt, și amândoi cad în gol. S-ar putea oare crede că ciobanii, întorcându-se la stână, au mai găsit pe tovarășul lor în viaţă? Ursul zăcea cu capul sfărâmat sub dânsul și-l ţinea încă, leșinat, în braţe; ciobanul era, fără îndoială, zdrobit, dar nu era pe moarte. Dus la spitalul din Târgul Ocnei, se însănătoși peste câteva luni, în urma căutării doctorului Baumann. Am văzut pe omul acesta cu ochii mei. Vorbește și acum cu plăcere despre această întâmplare.

Mai avem încă o petrecere originală la Slănic: artificii fără praf de pușcă. Patru boi târăsc un brad mare de pe muntele vecin; se face o groapă în pământ și se așază

pomul, drept și țapăn; apoi se mai despoaie alți brazi de crengile lor, aceste crengi sunt legate printre ramurile pomului uscat ales pentru jertfă, astfel încât se face o piramidă de verdeață și, cum a venit noaptea, se dă foc acestui brad. O coloană de fum, groasă și albă, se înalță șerpuind spre cer, apoi deodată flacăra se ridică, și vreme de o jumătate de ceas tot Slănicul se află sub o ploaie de foc; scânteile se înalță în aer ca rachetele, iar lemnul bradului trosnește și pocnește. Muzica ne cântă arii moldovenești, țăranii și lumea cealaltă din Slănic se prinde în horă și joacă la lumina aceasta fermecătoare; e o priveliște cu totul deosebită și am văzut, cu acest prilej, fețe mai mulțămite decât în lumina artificiilor, unde se văd nume formate de focuri de briliante. E lucru învederat: cu un asemenea prilej vor arde odată toate baracele Sfântului Spiridon, dacă se va amesteca vântul și le va prinde și pe ele în horă. S-a și întâmplat odată o mică nenorocire. Acum vreo patruzeci de ani, îi dădu în gând unui domn din Slănic să facă asemenea artificii pe dâmbul unui munte; era, fără îndoială, foarte frumos, dar fiindcă fusese o secetă de trei săptămâni, toată pădurea luă foc. Nu se mai putea sta la băi de căldură și fum, toată lumea fu silită să plece. Vreo șaisprezece fălci de pădure minunată se prăpădiseră, când veni o ploaie mare și sfârși toată istoria. Dacă se mai gospodărește încă câțiva ani în felul acesta, apoi n-o să mai rămâie un singur copac în acea vale stâncoasă.

Dar e vreme să sfârșesc descrierea vieții de la băile Moldovei. Dacă s-ar întâmpla să aibă cetitorul puțină plecare pentru lucrurile deosebite, trebuie să-și zică:

„Tot aș vrea să văd și eu odată asta".

Mie mi s-a întâmplat ceva și mai ciudat: cu toate nevoile de care am vorbit așa pe larg, m-aș mai întoarce cu

plăcere la Slănic! Aceasta arată adevărul a trei lucruri pe care trebuie să le recunoască oricine ar vrea să facă această călătorie: felul plăcut și primitor al moldovenilor când își lasă toate trebile acasă, frumuseţa măreaţă a naturii în valea Slănicului și marea putere tămăduitoare a acelor șapte izvoare așezate unul lângă altul. N-am voit să vorbesc de boale de ficat, de reumatism, de tenia și altele, dar am văzut cu ochii mei tămăduiri de necrezut. Analiza chimică dovedește, de la cea dintâi privire, celor ce se pricep, bogăţia izvoarelor. Cine ar vrea să știe mai mult despre dânsele n-are decât să cetească o carte apărută în Iași și scrisă de doctorul Steege[1], iubit și stimat ca om și ca doctor.

După cum ne înţeleseserăm de mai înainte, toţi cei ce veniserăm la Slănic ne pregăteam să părăsim băile la 22 august. Sara, în ajunul plecării, tot medeanul era plin de care; strânsul și încărcatul ţinu toată noaptea; chiar cei ce isprăviseră de așezat lucrurile lor nu se puteau gândi la somn, din pricina strigătelor și a alergăturilor celorlalţi. În revărsatul zorilor se gătiră muzicanţii de plecare, cântând un imn religios de adio, și mulţi compuneau în sufletul lor cuvintele pentru acest cântec, spre a se ruga lui Dumnezeu să le priască cura făcută; apoi toată lumea porni, cu ungurii înainte. Dar șirul trăsurilor era așa de lung, încât abia jumătate din călători se puteau bucura de valsurile și de polcile ce răsunau prin munţi, pentru cea din urmă dată în acel an.

[1] Ludovic Steege (1813-1872), medic, jurist și diplomat cu origini săsești, stabilit la Iași, unde a organizat serviciul medical. A fost un partizan al unirii Moldovei cu Ţara Românească. A ocupat numeroase funcţii publice, inclusiv pe cea de ministru de Finanţe, în timpul domniilor lui Alexandru Ioan Cuza și a lui Carol I (n. red.).

La Târgul-Ocnei ne despărţirăm. Fiecare dintre noi poruncise să-l aştepte acolo trăsura şi caii. Poştalioanele plecau unele după altele; multe basmale albe se mai vedeau zburând prin nourii de praf, ca semn de ziua bună; mai nimeni nu rămăsese nepăsător la cea din urmă strângere de mână.

„Bun rămas, Slănic! La revedere... poate!"

IARMAROCUL SF. ILIE DIN FĂLTICENI

âlciul cel mai însemnat din Moldova este bâlciul sau iarmarocul Sfântului Ilie (așa numit după ziua Sfântului Ilie, ce cade la 20 iulie) și se face, pe fiecare an, în orașul Fălticeni. Venisem de curând în țară și de aceea unii mă povățuiră să mă duc să văd bâlciul, dacă voiam să cunosc multe din obiceiurile și din felul de viață al Moldovei. Mă și folosii de un prilej bun, pentru a face călătoria cu înlesnire.

Deși plecasem destul de dimineață din Iași, nu ajunsei în Fălticeni decât după ce înnoptase bine. Uliţele erau pustii și numai proprietarii, care mai aveau încăperi goale pentru musafirii ce veneau la iarmaroc, ieșeau din casele lor, ademeniți de pocniturile biciului, și îmbiau pe călători să-și aleagă o locuință. Vreo zidire căreia i s-ar putea da, fără cea mai mică pretenție, numele de hotel nici nu se pomenește în orașul acesta, cu toate că nu e tocmai neînsemnat; împins de trebuință ești, fără îndoială, silit să-ți cauți un adăpost în cele mai murdare crâșme, ce poartă numele de han, și în care dușumelele de pe jos sunt adesea înlocuite cu lut. Mă hotărâi să iau o odaie într-o casă particulară și găsii curând un adăpost destul de potrivit. Obosit de căldura zilei, mă întinsei fără multă pregătire

pe un divan, dorii în limba germană „noapte bună" gazdelor, ele îmi răspunseră românește, și adormii.

Un zgomot, alcătuit din cele mai felurite elemente, mă deșteptă a doua zi dimineață. Mii de glasuri acoperite de strigătul trăgănat al unui cerșetor, cântecul scârțâitor al unei flașnete, câteva vioare tot atât de plăcute din vecinătate, trăsuri ce goneau în țipătul surugiilor și pocnetul bicelor, și multe alte asemenea făceau un așa concert, încât de somn nici vorbă nu mai putea fi. Mă așezai cu cafeaua la fereastra deschisă. O minunată zi de vară lumina cele ce se petreceau afară. O stare sufletească cu totul deosebită stăpânește pe om când șade liniștit, înconjurat de lucruri de tot necunoscute; cu cât îi este dat mai des să facă observații, în țări străine, cu atât mai mult se deșteaptă cosmopolitul într-însul. Dar de vrea să-și puie la încercare iubirea pentru țara lui, n-are decât să se întrebe: cui ți-ar fi mai drag să istorisești cele ce ți s-au întâmplat în viață?

Cu toată plăcerea cu care fumam tutunul turcesc, bând cafea turcească, nu mai puteam sta așa, în nemișcare, mă simțeam gonit afară spre mulțime.

Despre orașul Fălticeni nu se prea găsesc multe de spus. Toate orașele de provincie din Moldova au unul și același caracter, de se poate numi acesta un caracter. Sâmburele orașului este ulița mare, alcătuită din două șiruri de prăvălii lipite unele de altele. Mai toate sunt de lemn, învălite cu șindrilă putredă, verde de mușchi; numai pe ici pe colo se vede câte o prăvălie de cărămidă, care dovedește un fel de pornire spre îndreptare; ici, colea mai strălucește și câte un acoperiș de tinichea, în lumina soarelui. Toate prăvăliile au o streșină largă. În dos se află locuința negustorului, vreo două odăițe întunecoase și murdare, ale căror ferestre sunt înzestrate cu gratii de fier. Celelalte uliță, cu

casele lor, în parte foarte plăcute și vesele, s-au alăturat mai târziu pe lângă acest sâmbure.

Cu cât ne apropiam de amiază, cu atât se mărea îmbulzeala. Uliţele fiind nepavate, sub miile de picioare ale drumeţilor se ridica un praf nesuferit, la care mai adăugau și fiecare trăsură, și fiecare călăreţ, câte un nour. Cea mai mare parte din mulţime se compunea din ţărani și ovrei; mai târziu, începură a veni și bărbaţi și dame în haine europene. În zădar cătam porturi mai felurite; culorile numeroase ce înfăţoșează ochilor o priveliște plăcută, când se văd prin îmbulzeală, abia se zăresc pe ici, pe colo. Ţăranul poartă sumanul său cafeniu sau cenușiu, ce nu bate la ochi și nu are vreo croială neobișnuită; tot cu asemenea suman se îmbracă și femeia, care-și acoperă capul cu o maramă albă, ce ascunde aproape cu totul și cămașa cusută cu multe feţe. Ţiganii singuri se deosebesc de cei ce-i înconjoară; femeile lor se gătesc de obicei cu un testemel galben sau stacojiu, și poartă adesea salbe de bani turcești de aur.

Înaintam încet prin înghesuială. La fiecare pas, se ridicau cafenele de felul cel mai primitiv: ceva ramuri verzi, câteva proptele de brad, o zdreanţă de pânză fâlfâind în vânt drept „marchiză", și îndată se și aduna mulţimea doritoare de cafea și de tutun. În niciuna dintre cafenele nu pot lipsi viorile; când e vorba de a se completa orchestra, se mai adaugă naiuri și trâmbiţe. De-și închipuiește cineva, acum, o flașnetă ce cântă în dreapta și alta în stânga; glasul ascuţit al prăvăliașilor; sunetul și zdrăngănitul uneltelor de fier; strigătul cărăușilor ce vor să-și facă drum prin mulţime; ţipătul copiilor la doici, care a trebuit *nolens volens* să iasă în iarmaroc, tot nu-și poate înfăţișa gălăgia acestui concert, alcătuit în chip așa de neașteptat. Să nu

uităm nici cerşetorii ce ridică glasul într-un fel neauzit încă la Palermo, ţara binecuvântată a cerşetorilor. Dar la niciun colţ de uliţă nu se vede scris ceva despre micile hoţii de buzunar, precum se afişează în vremea şi chiar după vremea bâlciului din Lipsca, spre a aduce aminte călătorului că se află într-o ţară civilizată.

Mă săturai, în sfârşit, de ghionturile nenumărate pe care le primeam, şi cătai să ies la loc slobod. Dar când ajunsei la capătul şirului de prăvălii, mă aflai într-o amestecătură de maghernițe, de pielărie, cârciumi, olărie, varză şi sfecle unele peste altele, apoi văzui o mulţime de trăsuri ce aşteptau cumpărătorii afară, aşezate la rând, pe o parte a uliţei, în vreme ce pe partea cealaltă, legaţi de nişte iesle făcute în pripă, stăteau sute de cai de lux. Aici se află un public cu totul deosebit de celălalt, dar trebuie să umbli şi mai cu băgare de samă decât până acum, de vrei să-ţi scapi pielea; de două ori fui trântit jos de mulţime, în vreme de-o jumătate de ceas. La locul slobod din mijlocul uliţei, destul de strâmtă, se încearcă caii, se iau la întrecere, şi alte de asemenea — astfel încât un om liniştit şi obişnuit cu părinteasca poliţie germană îşi poate pune în primejdie puţina viaţă ce i-a mai rămas de trăit. Oameni şi dobitoace sunt aşa de înghesuiţi unii într-alţii, încât se întâmplă câteodată să te miroasă un cal mai multe minute, fără să te poţi da în lături. La urma urmelor, eram aşa de ameţit, încât nici nu m-am uitat cu luare-aminte la zugrăveala şi la inscripţiile de pe firmele menajeriilor şi ale acrobaţilor, lucru ce-l fac totdeauna cu mare plăcere, de când am cetit *Vagabonzii* lui Holtei[1].

[1] Karl Eduard von Holtei (1798-1880), actor şi scriitor german, autor al mai multor piese de teatru şi romane, printre care şi *Vagabonzii* (n. red.).

După o ultimă înghesuială grozavă, se liniști deodată totul împrejurul meu: nu mă mai înghesuia nimeni, puteam pune în pace și fără primejdie un picior înaintea celuilalt, bătăile de inimă mi se potoliră și, ridicându-mi ochii, văzui jur-împrejur numai vite culcate în trândăvie, rumegând în liniște, în cirezi nenumărate. Simţii o nespusă bucurie la vederea blândelor dobitoace, după scenele grosolane la care fusesem martor. Toate vacile și toţi boii de vânzare se trimit la bâlciul Sfântului Ilie, în Fălticeni; numărul cumpărătorilor nu era încă mare în partea aceea a bâlciului și mă puteam primbla fără grijă printre vite, pe pământul bătut. Vânzătorii stau culcaţi pe alături; printre dânșii se afla chiar un preot, care-și adusese singur boii la iarmaroc și acum se odihnea, mâncându-și mămăliga cu brânză de oaie.

La vederea vitelor se ivi în mintea mea, printr-un șir foarte firesc al gândirilor, un dor — mă mir că nu-mi venise mai înainte —, dorul după un *beefsteak*; de la aceasta mă duse gândul la stomacul meu cel gol, apoi la mijloacele ce-mi stăteau la îndămână ca să-l umplu, și la locuinţa mea din oraș! Doamne Dumnezeule, cum era să dau de dânsa, și ce să mă fac în ţara asta străină, dacă nu o voi putea găsi! Începui a cam intra la grijă; dar, obișnuit cum eram a călători, îmi venii degrabă iarăși în fire și mă apropiai de grămada de oameni ce stăteau la tocmeală, acolo aproape, împrejurul unei vaci de vânzare. Fiece ovrei vorbește o nemţească ce tot o poţi înţelege pe jumătate. Ovrei întâlneai la fiecare pas, dragomanul[1] era, dar, lesne de găsit. Ovreiul nu se pierde printre concetăţenii săi în Moldova; el poartă chiar, cu oarecare fală,

[1] Interpretul, translatorul (n. red.).

haina sa strămoșească, perciunii și tichia neagră; era, prin urmare, cu neputinţă să mă înșel. Și-n adevăr, abia zisei cu glas tare un cuvânt nemţesc, și îndată se apropie un mântuitor de mine și mă întrebă:

— Ce dorești, cuconașule?

— Vreau să mă întorc acasă.

— Unde ședeţi?

— Dac-aș ști unde șed, n-aș avea trebuinţă de ajutor.

Ovreiul râse de mine, apoi îmi făcu propunerea practică de a mă însoţi până la Isprăvnicie, dacă-i dau un bacșiș, de vreme ce printr-o nesocotinţă copilărească mă vârâsem în îmbulzeală, fără a cunoaște locurile.

Pentru a nu ne mai pune viaţa în primejdia de care am vorbit mai sus, făcurăm un ocol și ajunserăm nevătămaţi în mijlocul orașului.

— Iată Isprăvnicia, îmi zise călăuzul.

O mulţime de oameni stăteau dinaintea unei case cu tavanul jos. În mijlocul lor se auzeau bătăi de tobă. Aici se vinde ceva la mezat, gândii eu. Dar mă înșelasem, și fui pe neașteptate martorul unei judecăţi în Moldova, cu „procedură publică și orală". Ispravnicul sau capul judeţului aflase cum că niște pitari ovrei, șapte-opt la număr, făcuseră pâinea prea ușoară în ziua aceea. Din fiecare prăvălie se adusese o probă ca *corpus delicti* și se cântărea înlăuntrul isprăvniciei. De era lipsă la cântar, stăpânul brutăriei era întins *sans façon* în uliţă, un cazac îl ţinea de cap, altul de picioare și al treilea îi croia niște bice ţapene, în vreme ce toba acoperea ţipetele de durere cu bătăile ei.

E de netăgăduit că o asemenea pedeapsă are aerul foarte sălbatec. Cele istorisite de mine, însă, se întâmplau la 1852 și de-atunci s-au schimbat multe din procedura penală. Dar mai este încă nevoie de multe alte

împrejurări și îmbunătățiri până să ajungă poporul de jos la cunoștință că mai poate fi și alt mijloc de pedeapsă decât biciul. Până atunci, însă, asemenea pilde fac parte dintr-o tristă, dar neapărată trebuință. De plata unei amenzi le-ar fi păsat foarte puțin pitarilor; după acest răvaș de amintire însă, sigur că orașul Fălticeni a avut pâine fără lipsă la cântar.

Nu mă pot opri de a spune, cu acest prilej, câteva cuvinte despre ovreii din Moldova. Am multe cunoștințe bune printre ovreii din Europa civilizată, și nici nu-mi trece prin gând să doresc a-i vedea creștini; îmi scot cu stimă pălăria înaintea oamenilor de talent din Germania, ce sunt din acest neam. Ovreiul moldovan, însă, e o ființă de natura cea mai de jos. El își începe de obicei viața sa de negustor luând cu arendă o crâșmă de sat, vinde țăranilor rachiu, tutun, sare și altele asemenea, și-și înșală mușteriii îndată ce-i vede cam amețiți de băutură. El duce cu statornicie o viață grea în crâșmă, cu familia sa de obicei numeroasă, se supune la bătăile ce le capătă din când în când și pe care le privește ca partea cea rea a oricărei fericiri pământești, cumpără de la țărani, dacă sunt dedați la beție, rodul pământului mai pe nimica, și adună în sfârșit un mic capital cu care se apucă de un negoț mai mare. Mai toți boierii cârmuiesc cu ușurință afacerile lor bănești și se îndreptează la fiece prilej spre cămătarul ovrei: acesta slujește cel puțin de mijlocitor pentru orice contract de vânzare sau de cumpărare, dacă nu se poate amesteca altfel în afacere, și averea sa crește cu o repeziciune de necrezut. La aceasta n-ar fi nimic de zis, de vreme ce după legile economiei politice averea individuală contribuie la bogăția țării întregi; dar starea ce și-a strâns-o sugând ca lipitoarea rămâne pe sama lui,

ca și murdăria în care a crescut. Aș putea număra pe degete, după o experiență îndelungată, ovreii cumsecade din Moldova. Eu cred că o înălțare morală a neamului nu s-ar putea împlini decât prin coreligionari din străinătate, care ar trebui să vină cum merg misionarii creștini printre păgâni. O înălțare la care să lucreze numai ovreii aflători în țară este aproape cu neputință.

După scena grozavă la care fusesem martor din întâmplare, îmi închipuii pe ispravnic cu o adevărată fizionomie de mâncător de oameni, și mă cam temeam să intru la dânsul. Mă înșelasem însă cu totul, și curând nu putui decât să mă bucur de a-i fi făcut cunoștința. Mă aflai dinaintea unui om în vârstă, cu chipul vesel și prietinesc. Ședea în Isprăvnicie cu mai mulți domni; toți fumau și râdeau, parcă n-ar fi mâncat niciun ovrei bătaie. Călăuzul meu înaintă spre dânsul și-i istorisi, desigur, cele ce mi se întâmplaseră. Ispravnicul se sculă, mă strânse de mână și-mi ținu o mică cuvântare moldovenească, la care răspunsei nemțește. Una rămase tot așa de puțin înțeleasă ca și cealaltă; dar când e cineva primitor din fire, ca românul, lesne ajungi să te înțelegi. Domnul acela știa că sunt străin și fără adăpost în momentul de față: aceasta-i era de ajuns. Mă puse la dânsul în trăsură, el se așeză lângă mine, îmi mai spuse câteva cuvinte la care nu răspundeam decât printr-un surâs, și peste zece minute ne oprirăm dinaintea casei lui, una dintre cele mai frumușele din oraș. Aici mi se dezlegă limba; intrai într-o adunare în care-mi uitai toate nevoile. Stăpâna casei, fiicele și fiii săi, musafirii care erau față, toți mă primiră prietinește, râseră cu plăcere de felul în care rătăceam prin lume, și în curând mă simții ca acasă, în mijlocul acestor oameni

cu creștere, unde puteam vorbi franţuzește și nemţește în dreapta și în stânga.

Toţi câţi vin la bâlciul din Fălticeni își au locul lor la masa prietinilor și cunoștinţelor, de aceea numai birturile pentru poporul de jos pot avea câștig bun; un hotel bine îngrijit rămâne păgubaș de cheltuiala făcută, din pricina boierilor români, ce sunt de felul lor așa de primitori. Și aici era întinsă o masă mare. Nu mâncasem nimic de dimineaţă, de la cafea, și trecusem prin multe mișcări sufletești: deci e lesne de închipuit cu ce mulţămire apucai lingura, cuţitul și furculiţa, îndată ce simţii un scaun sub mine. Aveam vecini la masă pe doi tineri, cu care mă împrietinii mai târziu: cuconul Petrache și cuconul Mihăiţă, care nu se despărţiră de mine nici după masă, și ne așezarăm împreună pe un balcon mare, cu cafea și cu ciubuc.

— Spune-mi, te rog, cucoane Petrache, zisei îndreptându-mă spre unul dintre noii mei prietini, care ședea mai aproape de mine, leafa unui ispravnic e așa de însemnată, încât poate stăpânul casei să primească în așa fel musafirii?

— Are vreo două sute cincizeci de galbeni leafă, îmi răspunse el.

Nu-mi putui stăpâni mirarea:

— Ce fel, așa de ieftină să fie viaţa în Moldova? Întrebai iarăși.

— Scumpă, ce e drept, nu e viaţa în Moldova, afară de Iași, zise Petrache surâzând; dar cu un venit de 250 de galbeni pe an, tot nu se poate ţinea casă. Domnul care v-a primit cu atâta prietinie e cunoscut de om cinstit și are stare destul de mare spre a putea fi cât de primitor îi place. Dar închipuiţi-vă acum un ispravnic care n-are

decât această neînsemnată leafă. Toţi vin la dânsul cu cai şi slugi — obiceiul ţării îl sileşte să aibă veşnic masă întinsă —, casa lui e un fel de han pentru cunoscuţi şi chiar pentru necunoscuţi; atunci, ce să facă?

— Nu ştiu.

— Nu-i rămâne alta decât să-şi părăsească slujba, ori să-şi facă venituri de pe alături. Omul nevoiaş se foloseşte deocamdată de mijlocul acest din urmă. Până când Statul nu va îndoi măcar lefile slujbaşilor, stârpirea corupţiunii este aproape cu neputinţă. Câte gânduri hazlii le vin oamenilor în cap spre a câştiga bani se poate vedea, între altele, din următoarea anecdotă ce mi s-a istorisit ca adevărată.

Era odată un asemenea ispravnic, care nu avea nicio avere nemişcătoare, dar drept avere mişcătoare avea un curcan ce trăia ca becher singuratic în curte. El împlinea în fiecare dimineaţă, cu smerenie, una dintre cele mai însemnate slujbe pentru stăpânul său. Împricinaţii şi stăruitorii veneau de obicei la casa înaltului slujbaş. Sluga, un ţigan învăţat de cătră stăpân, îi primea în pridvor, unde nu le da voie să vie decât unul câte unul.

— Ce vrei? era întrebarea obişnuită.

— Am să mă rog ceva.

— N-ai adus nimic?

— Nu.

— Nu şade frumos, după obiceiul ţării, să vii aşa cu mâna goală. Ştii ceva? Am să-ţi vând un curcan, pe care-l poţi da cuconaşului.

Împricinatul poate că se scărpina în cap, dar cumpăra curcanul şi-l alătura pe lângă jalba ce o ducea în casă; pasărea se întorcea îndată la ţigan, spre a trece în mâna unui nou cumpărător. Când se gândeşte cineva că această tocmeală se făcea de zece, douăsprezece ori pe zi, îşi poate

închipui ce sume aducea curcanul cel vrednic în casă. Se zice că, la urma urmelor, se obișnuise în așa fel cu meșteșugul său, încât sărea de bună voie în brațele celor ce intrau în casă.

Rămăsesem înmărmurit la ascultarea acestei istorisiri, dar după puțină cugetare începui a judeca altfel. Vechimea patriarhală, vremea neatârnării României se pierde în negura trecutului; între timpul de atunci și cel de acum se înșiră două sute de ani plini de grozăviile dominațiunii turcești; abia de treizeci de ani încoace se simte binefacerea unei vieți mai orânduite în provinciile Dunării. Dacă socotim acum vremea de care a avut trebuință restul Europei spre a ajunge la înălțimea culturii de astăzi și cugetăm că mândria vrednică de laudă a slujbașilor care privesc mita ca pe o pată neștearsă tot încă nu a pătruns pretutindeni, nu vom osândi cu prea mare asprime cazurile de felul acesta, întâmplate în România. Nu e deloc depărtată vremea în care se spunea în gura mare suma cheltuită, de pildă, la alegerea unei persoane însemnate din preoțime; astăzi n-ar mai îndrăzni nimeni să facă aceasta. Cât de lesne primitor de cultură este românul se vede din purtarea sa în anii din urmă. Fără nicio creștere politică pregătitoare, a trecut prin vremuri grele într-un chip care va rămânea neuitat în istoria țării sale, și care ar fi făcut onoare oricărui alt stat.

Mulți dintre musafiri se așezară lângă noi, și convorbirea urmă foarte vesel, dar cu mai puțin interes pentru mine. Când umbrele începură a se lungi și vântul de sară a adia, aducându-ne puțină răcoare după căldura zilei, veni vorba de o primblare pe uliță. Primii propunerea cu bucurie și pornirăm cu toți câți eram. Și dimineața fusese îmbulzeală, dar acum abia te puteai strecura prin

mulţime; pe lângă aceasta mai erau şi aproape toţi ţăranii cu chef, de nu mai puteau băga de samă dacă au loc pe de lături ca să treacă, şi mă înghesuiau astfel, încât era să pierd de mai multe ori din ochi pe tovarăşii mei. Cuconul Petrache şi cuconul Mihăiţă îmi rămaseră însă credincioşi şi nu se dezlipiră de lângă mine; dacă nu i-aş fi avut pe dânşii, mi s-ar fi părut că am să mă prăpădesc din pricina nenumăratelor trăsuri şi a cailor ce căutau să-şi facă drum în toate direcţiile.

Plăcerea unei asemenea plimbări era atât de ostenitoare încât ne hotărârăm să punem cât de curând la adăpost ce mai rămăsese necălcat şi nestrivit din noi. De pe scara largă a unei cofetării se auzea muzică; ne făcurăm drum, cu nespusă greutate, şi ne aşezarăm jos cum puturăm. Patru arfoniste[1] germane, pe care le însoţea un scripcar lung şi uscăţiv, cu instrumentul său cel prăpădit, se sileau a face mai mare zgomot decât vesela împrejurime. Îmi era milă de bieţii oameni, cu toate că ei păreau a privi cu nepăsare de ascultă cineva la muzica lor ori nu; talgerele pe care le primblau din vreme în vreme primprejur se acopereau cu daruri destul de însemnate, şi acesta era neapărat lucrul de căpetenie.

Mi se uscase gâtlejul de colbul în care şedeam; cerui îngheţată şi mă pusei să o mănânc încet, în vreme ce priveam la îmbulzeala de primprejur. O mulţime nespusă de oameni vin la iarmaroc. Nici nu am date statistice la îndămână, dar nici nu-mi trece prin gând să socotesc capitalurile ce se învârtesc cu asemenea prilej. Se poate însă lesne înţelege cât trebuie să câştige comercianţii străini la bâlci, prin faptul că necazurile ce le întâmpină la graniţă

[1] Harpiste (n. red.).

și la vamă nu-i împiedică de a veni. Vama română ia cinci la sută din preţul mărfii; își poate lesne închipui cineva câtă neregulă se naște la această preţuire. Și asta nu este tot; chiar și întoarcerea le e îngreuiată, la bariera austriacă. E vrednic de istorisit, numai de simplă curiozitate, câte păţește călătorul la vama de la Nimerceni, de pildă, care este cea mai apropiată de Fălticeni și foarte cercetată, prin urmare, în vremea iarmarocului.

Bariera nu se ridică decât de patru ori pe zi, spre a-ţi da drumul să treci dincolo. Dacă nu ajungi la vremea ridicării, trebuie să aștepţi ceasuri întregi în mijlocul drumului. Eu știam aceasta; și, pornind odată din Moldova spre Germania, zorii cât putui plecarea mea din Fălticeni. Vizitiul da mereu bice cailor, dar noroiul era mare și drumul de o poștă duce întruna când la deal, când la vale. Cu ceasornicul în mână, făceam cu grijă socoteala, că abia va fi cu putinţă să ajungem la douăsprezece ceasuri punct, la graniţă. În sfârșit, zăresc jos, în vale, în partea românească, câteva căsuţe acoperite cu paie și bariera roșu cu albastru, lângă care sta de strajă un grănicer; apoi un șanţ neutru, care a strâns într-o băltoagă apa unui pârâiaș și peste care treci din sălbatica Românie în Austria cea civilizată. Dincolo de șanţ e așezată bariera cezaro-crăiască, închisă cu două mari lacăte; alături se află o gheretă cu un soldat ungur din infanterie.

Dădui iute pașaportul, să mi-l adeverească sergentul român, scrisei în catastiful călătorilor că nu mi s-au cerut parale, lăsai de bună voie un bacșiș voinicilor soldaţi, cărora trebuia să li se urască grozav în singurătatea aceea; bârna, roșu cu albastru, se ridică cu răpeziciune în sus, trăsura trecu în urma mea șanţul.

Vecinii se uitau la toate aceste cu o liniște cerească. Ungurul își fuma pipa înaintea gheretei; ofițerul de graniță sta cu mâinile în buzunar, pe scara casei sale de piatră, în apropierea graniței; pe o moviliță, dinaintea unei zidiri ce sămăna a cazarmă, ședeau câțiva soldați și-și lustruiau pușile, un câine dormea la soare; cucoana ofițerului curăța salată pe fereastra bucătăriei; vreo câteva găini își ciuguleau prânzul de prin pulbere. Un soare prietinesc, din luna lui Cuptor, lumina scena cu o căldură de 28 de grade Réaumur la umbră[1].

Mă îndreptai spre soldați.

— Lăsați-mă să trec, îi rugai, punând mâna la pălărie.

— Ni, ni, răspunse ungurul.

— Aveți bunătate de mă lăsați să trec, strigai către ofițer.

— Vâră-te pe sub barieră, îmi răspunse el.

Mă supusei la această trecere smerită și înaintai spre ofițerul de graniță. Găinile se risipiră în dreapta și-n stânga, câinele mârâi.

— Aveți bunătatea de ridicați bariera.

— Asta nu se poate; ați venit prea târziu. Tocmai la trei este iar voie de trecut.

— La trei ceasuri?

Și abia erau douăsprezece și jumătate!

Rămăsei încremenit și mă uitai în jurul meu, parc-ar fi trebuit să-mi vie vreun ajutor de undeva. Dar nu-mi veni niciunul.

— Sebastian, supa e pe masă, se auzi strigând un glas dinlăuntrul casei. Domnul ofițer de graniță ascultă de chemarea soției sale și se făcu nevăzut.

[1] 35 de grade Celsius (n. red.).

Wilhelm de Kotzebue

Aspasia von Kotzebue (Cantacuzino), soţia lui Wilhelm de Kotzebue (1822-1890)

Strada Ştefan cel Mare din Iaşi (cu biserica Trei Ierarhi în partea stângă), imagine din secolul al XIX-lea

Strada Lăpuşneanu din Iaşi, secolul al XIX-lea

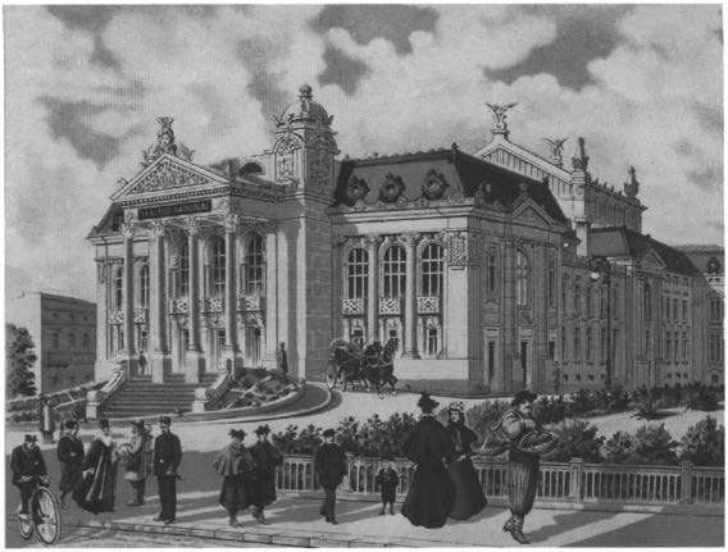

Teatrul Național din Iași, inaugurat la 1 decembrie 1896

Mănăstirea Sf. Spiridon din Iași, secolul al XIX-lea

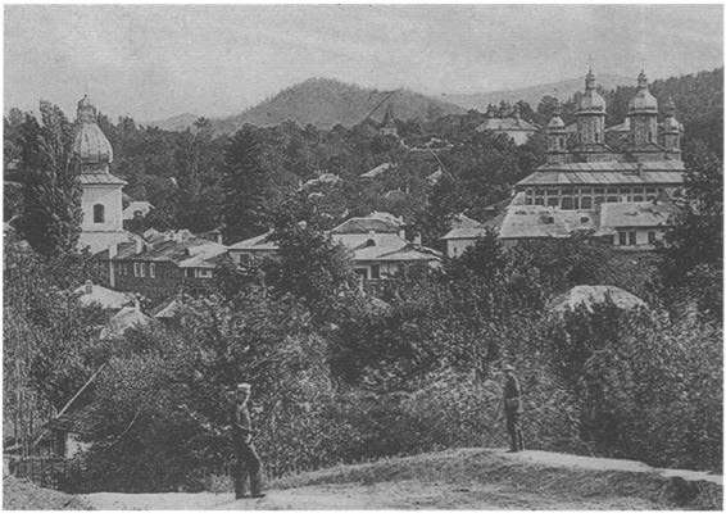

Mănăstirea Văratec, secolul al XIX-lea

Biserica cu hramul „Schimbarea la față"
de la mănăstirea Văratec, secolul al XIX-lea

Biserica domnească
Sf. Nicolae din Iaşi

Slănic Moldova la sfârşitul secolului al XIX-lea

Gravură reprezentând o scenă de viață din secolul al XIX-lea

Țărani din Moldova, secolul al XIX-lea

Ce nespus de mic îţi pari, când vezi cum îşi urmează viaţa mersul ei obişnuit în jurul tău, în vreme ce tu stai neputincios şi te-ai da cu capul de pereţi! Aş fi vrut să otrăvesc pe domnul ofiţer de graniţă, văzând că poate sta să mănânce salată cu ai săi, pe când pe mine mă mistuia necazul, neputând trece peste această graniţă ciudată.

Poate căprarul de colo, de sus, o fi mai de omenie, gândii eu, şi mă suii pe movila unde văzusem soldaţii. Căprarul era culcat pe spate şi nici nu se învrednicea să se uite la mine. „La trei ceasuri e trecerea slobodă!" — iată singurele cuvinte pe care mi le aruncă.

Am fost, în adevăr, silit să aştept până la trei, am fost silit să văd cum se aşează familia ofiţerului de graniţă pe scară, după ce prânzise, cum se puse *papa* Sebastian la odihnă pe un ceas, după ce spuse băieţilor săi să nu facă zgomot.

În sfârşit, sună trei ceasuri la un ceasornic cu cuc. Paşaportul meu fu adeverit mai întâi de un slujbaş şi apoi de căprar; bariera se ridică scârţâind în sus, caii sângeraţi de streche traseră la scară şi mă azvârlii în trăsură.

Dar formalităţile trecerii tot nu erau sfârşite. Când zisei vizitiului să pornească, se auzi ca un trăznet din cazarmă: „Opreşte!" Doi soldaţi cu puşca pe umăr se îndreptară spre trăsură, se aşezară în dreapta şi în stânga ei şi-mi deteră apoi a înţelege prin semne că-mi pot urma calea.

Cu gândul egoist de a face pe cetitor părtaş la necazul meu, am intrat în prea multe amănunte, şi de aceea doresc să-i spun sfârşitul istoriei în puţine cuvinte. Înainte de a-şi putea urma drumul de aici mai departe, prin ţara cezaro-crăiască, călătorul trebuie să meargă încă trei sferturi de ceas până la Bosancea, în pasul cailor, însoţit

de cei doi soldaţi de mai sus. Ajungând aici la Carantină, nu-l afumă, fiindcă din fericire nu e nicăieri ciumă, dar primește o a treia adeverire a pașaportului; apoi ajunge la un ofiţer, unde primește a patra adeverire, apoi în sfârșit la vamă, unde i se caută prin ladă și-i dă vameșul binecuvântarea sub forma unei a cincea adeveriri! Câtă vreme pierzi cu acestea toate, își poate lesne închipui oricine.

Sunt sigur că guvernul luminat din Viena, care a desființat în vremea din urmă toate greutăţile cu pașaportul înlăuntrul ţării, nu știe nimic despre chipul cum se urmează la graniţa de la Nimerceni, pe care l-am descris mai sus după curatul adevăr, altfel ar fi pus de mult capăt la rugina asta veche, măcar pentru moralitate; căci și omul cel mai blând se schimbă, pe câteva ceasuri cel puţin, într-un furios, când trebuie să aștepte în felul acesta; și fără de așteptare nu merge, chiar când ajungi la vreme la barieră și nu ești silit să privești la Sebastian cum mănâncă salată cu familia lui.

Dar să ne întoarcem de la graniţa austriacă la cofetăria moldovenească. Nu mă simţii multă vreme mulţămit pe balconul ticsit de lume, și nici nu puteam auzi cu plăcere cântecele germane, pe care le ascult de altminteri cu inima mișcată, oricât de rău ar fi cântate. De aceea îmi păru bine când se gătiră tovarășii mei de plecare. Din nefericire însă, nu trebuia să ne întoarcem de-a dreptul la prietinul meu, ispravnicul. Domnii cu care mă aflam voiau să mai vadă înainte câţiva tineri, și fui silit să-i însoţesc.

După ce ne împinserăm și ne înghesuirăm vârtos, ajunserăm într-o curte unde o mulţime de cai stăteau legaţi de două care cu fân; în vremea bâlciului e greu de găsit un grajd. Intrarăm în casă: o gălăgie grozavă se

auzea dinlăuntru; fiecare odaie își avea musafirii săi, care veniseră cu slugile lor, cea mai mare parte de neam ţigănesc și cu coatele rupte, alergând cu treabă în toate părţile. Se deschise ușa și intrarăm într-o odaie destul de încăpătoare, în care ședeau opt sau zece domni, vârâţi unii într-alţii la două mese cu cărţi. Se juca stos.

Tovarășii mei mă numiră, dar prezentarea rămase mai cu totul nebăgată în samă; jocul cerea luarea aminte a tuturor. Trebuie să mărturisesc că avui o simţire neplăcută la vederea ce mi se înfăţișă aici. Cu toate că ferestrele erau deschise, căldura din odaie te năbușea; mulţi din jucători își scoseseră gherocul[1], precum și legătoarea de la gât; hainele aruncate primprejurul odăii îi dădeau un aer de neorânduială grozavă, apoi mai zăceau și mucuri de ţigări și scrum de tutun pe dușumele. Toţi erau roșii la faţă, cu toate că fiecare căuta să se arate cu sânge rece.

Mă uitai cu mirare împrejurul meu. Jumătate din adunare era alcătuită de tineri din boierimea cea mai aleasă, care se supuneau cu răbdare la purtarea necioplită a celeilalte jumătăţi, numai spre a putea juca. Cel ce ţinea banca ședea în dosul unei movile de galbeni și, la fiecare carte căzută, spunea câte ceva hazliu. Avea un noroc nespus la joc; și aflai mai târziu, cu siguranţă, că totuși nu făcea cea mai mică scamatorie; după ce-și prăpădise acum câţiva ani mica stare rămasă de la părinţi, câștigase de atunci încoace o avere însemnată în cărţi. Puţin după noi, mai intrară doi domni în odaie: unul dintre ei aruncă pe masă un ciorap femeiesc plin cu galbeni, și-și luă un scaun; celălalt juca în picioare.

[1] Redingota (n. red.).

Mă uitai câtăva vreme cu interes la joc; sume însemnate treceau din mână în mână. Peste puţin însă, dezgustat de această privire, mă furişai afară din casă, nădăjduind să găsesc singur locuinţa ispravnicului, în urma cunoştinţelor localităţii dobândite de dimineaţă până atunci. Rămăsesem uimit, văzând că oamenii aceştia, fără multă avere, îşi aruncau banii în cărţi. Nu se poate întrista cineva îndestul, gândindu-se cât de grozav se lăţeşte patima aceasta în Moldova. Dorinţa de vază şi jocul de cărţi sunt duşmanii cei mai mari ai Moldovei. Se pot număra pe degete familiile ale căror moşii nu sunt încă puse amanet; multe s-au prăpădit, ori se află pe cale de a rămânea numai cu o tristă amintire de fala din trecut. Dacă ar spune cineva boierilor că prin jocul de cărţi împiedică progresul civilizaţiei în patria lor, ei, cu iubirea lor de ţară, ar respinge cu mânie o asemenea imputare, şi cu toate acestea lucrul este aşa. Boierii, şi mai ales boierii avuţi, care sunt crescuţi în străinătate şi pot introduce felul acesta de viaţă în căminul părintesc, sunt aceia care deschid porţile progresului intelectual şi moral; de se prăpădesc ei, se ridică o altă clasă în locul lor, clasa speculanţilor şi a arendaşilor de moşii, de care nu vreau să spun niciun rău, care îngrijesc adesea cu luare-aminte de creşterea copiilor lor, dar care sunt de obicei foarte înapoiaţi în idei. În Moldova, unde nu se află deloc ceea ce se numeşte *tiers état*[1], paralele joacă un rol foarte însemnat: cine are bani, se înalţă. Deci dacă boierul lasă locul său unui om fără creştere, el opreşte progresul civilizaţiei.

[1] „Starea a treia", în limba franceză, în original. În Franţa, în epoca Vechiului Regim, sintagma îi desemna pe reprezentanţii burgheziei (n. red.).

Tocmai de aceea n-ar trebui să joace cărţi; tocmai de aceea ar trebui să-şi cumpere femeia lui ceva mai puţine nimicuri din Paris. Prea este păcat de ţara asta binecuvântată!

Cerul se acoperise în vremea aceasta cu nouri groşi şi nu fără greutate găsii, în întunecimea ce se întinsese aşa de răpede, casa ispravnicului. Stăpânul casei îmi dete a înţelege, prin semne, că pusese să mi se gătească o odaie, şi mă luă de braţ ca să mergem să mi-o arate. Văzui cu bucurie că lada mea se şi afla acolo! Prin sârguinţa poliţiei se descoperise locuinţa mea dintâi, de unde plecasem cu atâta uşurinţă, cu toate că prin provincie nu este încă obiceiul de a înştiinţa poliţia de sosirea oricărui străin.

Dar la culcat nu se gândea încă nimeni. Sara părea, din contra, că are să fie întrebuinţată pentru deosebite petreceri; o trăsură după alta sosea în curte şi, când intrai în salon, unde se lua ceaiul, se adunaseră cel puţin cincizeci de persoane împrejurul stăpânei de casă. Fiecare ştie că la asemenea împrejurare găseşte uşa deschisă, şi nimeni nu se gândeşte să aştepte a fi poftit.

Deodată se auziră din sală nişte sunete pătrunzătoare; băieţii casei aduseseră în taină lăutari, şi o polcă porni tinerimea la joc. Masa de ceai se afla în odaia cea mai mare; toţi puseră mâna spre a scoate piedica din drum şi, peste puţine minute, odaia era slobodă pentru joc. Şi era o adevărată plăcere să priveşti cu ce foc se învârtea polca în loc sau zbura dintr-un colţ într-altul, de-a curmezişul salonului. Se vedea după îmbrăcăminte că balul nu fusese pregătit de mai înainte; unele dame fură silite să stea cu pălăria în cap, ca să nu le cadă părul în toate părţile, şi după rochii se înţelegea că nu avuseseră de gând să facă decât o plimbare; de vreme ce altele, desigur din Fălticeni, se gătiseră pentru a merge la autorităţile oraşului şi

se învârteau în toalete de bal mai mult sau mai puţin ciudate. Tot asemenea se întâmplase şi cu bărbaţii; pe lângă gheroc şi jachetă de drum cu nasturi de metal cu cap de câine, vălţuia cu smerenie micul slujbaş în frac şi cravată albă. Dar tocmai nepregătirea petrecerii mărea veselia şi, cu toată căldura lunei lui iulie, jocul se învârtea din ce în ce mai nebuneşte prin odaie.

După ce privii câtăva vreme, cu adevărată plăcere, la toată veselia asta, trecui încet prin odăile celelalte. La mai multe mese se juca *whist* şi *préférence*. Felul îmbrăcămintei era şi aici tot aşa de neobişnuit ca şi în salonul de bal; din vreme în vreme, se vedea şi câte un costum din vechime, cu felurite feţe, ce s-a pierdut aproape cu totul şi pe care nu-l mai poartă nimeni, decât câţiva boieri bătrâni, care ar răci dac-ar înlocui blana orientală cu frac sau haină uşoară de pichet. Nouri de fum de tutun se îndreptau în toate părţile, spre ferestrele deschise.

Mă ferii dinadins de a mă apropia de cineva; îmi era plăcut să rătăcesc singur în toate părţile şi să-mi întipăresc în minte impresiile primite din acea împrejurime străină. Tot caracterul ţării se oglindea în adunarea aflată la ispravnic; în fiecare colţ unde şedeau doi sau trei inşi, ai fi putut găsi un amestec de civilizaţie şi de stare primitivă. Convorbirile, în mare parte franţuzeşti, rar se ocupau de interesele serioase ale ţării; mai toate aveau un cuprins cam uşor; politica nici n-o atingeau. Să nu uităm, însă, că vorbesc de anul 1852. Că de atunci s-a lăţit priceperea combinaţiilor politice în popor: s-a văzut în anii din urmă. Pe atunci, însă, politica era un tărâm foarte neroditor. Bărbaţii şi chiar femeile ceteau jurnalul şi cunoşteau ceea ce se petrecea prin lume cât

cunoaște cineva din *L'Indépendance Belge*[1]. Când e însă vorba de a preschimba idei politice, trebuie să aibă cineva în vedere mai ales politica ţării sale, și aceasta nici nu avea fiinţă. Privirile se primblau de la Petersburg la Constantinopol și de la Constantinopol la Petersburg, spre a găsi un sprijin, dar nici la miazăzi, nici la miază-noapte nu se găsea vreun ajutor pentru păsurile dinlăuntru ale Moldovei.

Nu mai puteam scăpa de cugetări asupra stării Moldovei, și mă dusei, nevăzut de nimeni, în odaia mea. Un aer îmbălsămat și răcorit de o furtună trecătoare intra prin fereastra deschisă; mă răzămai de marginea ei și privii în întunericul nopţii. Din vreme în vreme, cerul se lumina de un fulger; muzica lăutarilor ajungea până la mine; sufletul îmi fu cuprins de o mișcare neobișnuită. Tot ce văzusem și mi se întâmplase până aici în Moldova se înfăţișa ca o icoană vie în mintea mea, și mă simţii pătruns de cea mai adâncă simpatie pentru ţară și popor. Printr-un șir firesc al gândirilor, cugetai la calomniile câtorva gazete germane în contra Principatelor și, între altele, la un jurnal din cele mai cunoscute, care încredinţează chiar că nici nu se află români deloc și că boierii nu sunt decât „fanarioţi corciţi cu slavi"! Când cetești așa ceva și te gândești apoi la scriitor, ţi se pare grozav de vrednic de milă sărmanul învăţat. Când un popor, și încă un popor sănătos, caută să reînvieze, nu trebuie să-i otrăvească cineva încercările, spunându-i că toate sunt zadarnice și izbânda morală cu neputinţă. Comparaţia ce-mi vine în minte e veche, dar îmi pare că nu se potrivește

[1] Cotidian belgian care a apărut, la Bruxelles, între anii 1831 și 1940 (n. red.).

nicăiri așa de bine ca aici. Moldova și locuitorii săi mi se înfățișează ca un trunchi pe care l-a sădit mâna lui Dumnezeu, odinioară, la loc deschis, pe care însă l-a împrejmuit mai târziu grădinarul, într-un gând bun, fără îndoială, cu un gard de scânduri și l-a acoperit. Copacul crește, crengile încearcă să se dezvolte slobode, dar din toate părțile se izbesc de gardul ce le oprește; mulți muguri născuți din sucul cel mai roditor se prăpădesc; alții se dezvoltă în locul cel strâmt, dar cresc grozav de piperniciți, și cu cât se încovoaie o ramură mai tare, cu atât poate trăi mai cu siguranță, cu atât mai puternic se hrănește în paguba mugurilor celor năbușiți. Deodată, cade gardul sub puterea unui cuvânt fermecător; deodată, vedem copacul stând slobod, dar priveliștea ce ne-o înfățișează e întristătoare; el nu seamănă cu ceilalți copaci din pădure, care stau acolo de sute de ani și s-au dezvoltat puternic, mulțămită chipului în care au crescut. Dar răbdare! Sucul cel sănătos mai trăiește încă la rădăcină; să adie numai slobod vântul în crengi și mugurii ies răpede la lumină. Copacul arde de dorința de a desfășura coroana sa înflorită; crengile strâmbe nu mai sunt bune de nimic; este dat mugurilor celor tineri și sănătoși să arate puterea nouă ce viețuiește în minunatul trunchi.

Și mult, foarte mult poate face străinătatea pentru reînvierea morală a României. Strășnicia singură nu aduce binele, cu toate că și strășnicia e de folos; lucrul de căpetenie însă este bunăvoința. Dacă va întinde Apusul cu blândețe mâna spre frații săi de la Dunăre și va lăuda ce e de lăudat, și va ține în samă cu bucurie de fiece biruință asupra trecutului, atunci izbânda este sigură! Sârguința puternică dinlăuntru, o rază caldă de iubire și de îngăduință din afară — cărui popor, și chiar de-ar lâncezi în cea

mai adâncă ticăloșie, cărui popor nu i-ar fi cu putință să se întremeze în asemenea condiții și să intre, ca fiind de aceeași samă, în mijlocul semenilor săi civilizaţi!

Mă culcai, însă nu putui adormi multă vreme. Acum, văzând că articolul meu, ce avea formă de mozaic la început, și-a luat un avânt poetic, nu-mi mai vine să povestesc cetitorului mai multe despre Fălticeni; dar dacă vrea să afle, îl pot asigura că m-am întors sănătos acasă.

O ISTORIE ŢĂRĂNEASCĂ

Satul Pădurica este aşezat pe un tăpşan, la malul Siretului. Spre orizontul Apusului se văd din depărtare Carpaţii, în toată frumuseţea lor. Ochiul iubitorului de natură se odihneşte asupra lor, plin de recunoştinţă şi de evlavie pentru frumuseţea cu care împodobeşte Dumnezeu pământul. La picioarele munţilor se întind, udate de Bistriţa, Siret şi Moldova, câmpiile cele binecuvântate şi aşa de mănoase încât scutesc pe moldoveni de trei sferturi din munca ce trebuie făcută, în restul Europei, pentru lucrarea pământului.

Satul se razemă de un povârniş uşor; ogoarele se întind spre miazăzi, începând din marginea satului, şi merg până la fânaţurile înflorite; colnice acoperite de pădure deasă mărginesc moşia de astă parte. Acesta este locul unde se petrece mica noastră istorie, care începe în ajunul Duminicii Floriilor. Tocmai înnoptează, vântul nici nu adie; fumul se înalţă încet prin acoperişul de trestie şi paie al caselor; hogeagul este pentru ţăran un lux neînţeles, dacă nu necunoscut. Fumul, suindu-se în sus printr-o deschizătură, umple tot locul dintre tavan şi acoperiş; porumbul întins acolo e asigurat în contra umezelii, şi dacă proprietarul casei a fost destul de fericit spre a putea tăia un

râmător, apoi n-are decât să atârne picioarele de un cui și șunca este gata. Liniște adâncă învăluie toată câmpia; țăranii șed cu femeile lor dinaintea ușii caselor mici și scunde; numai ici și colo câte unul își drege gardul grădinii, care iese foarte rar din iarnă fără stricăciuni. Vitele stau culcate și rumegă în ocolul lor; câteva găini întârziate își caută cu grijă culcușul. Totul tace, chiar și câinele ce nu lipsește din nicio gospodărie țărănească; și noaptea se coboară încet pe pământ.

Deodată, se aude un foșnet prin frunzele uscate, drept la marginea fânaţurilor, de unde se înalță colnicele acoperite cu pădure. O ființă omenească se arată, din când în când, cu sfială, prin tufărișul abia atins de cea dintâi verdeață și se ascunde răpede iarăși; nu e încă destul de întuneric spre a îndrăzni să iasă nebăgat în samă la loc deschis. E un bărbat care, după pantalonii albaștri cu vipușcă roșie și după părul tuns, are înfățișare de soldat, cu toate că nu poartă pe dânsul decât o cămașă murdară și ruptă pe alocurea.

Nerăbdarea și teama de a fi descoperit se luptă vădit într-însul. Abia lucesc cele dintâi stele pe cer și el părăsește locul unde a stat ascuns. Dar pe fânaţ crește ici și colo câte un alun; el se furișează cu băgare de samă de la unul la altul, apoi se uită iar în juru-i, spre a se încredința că nu-l vede nimeni. Dar acum abia ar mai putea fi descoperit de cineva, noaptea e adâncă; stelele, oricât de luminos ar sclipi, nu-l pot trăda dacă nu le vine luna în ajutor, și apoi nici nu se mai află nimeni pe afară așa de târziu. El ajunge, cu noroc, dincolo de pârâușul care străbate fânaţul, mic și foarte îngust, dar prin albia căruia e greu de trecut, din pricina pământului cleios, și înaintează în sfârșit cu mai puțină sfială prin ogoare, spre sat. Acum

e vorba să meargă răpede și îndrăzneț, câinele făcând mai mult zgomot la apropierea unui pas furișat, decât atunci când drumeţul umblă cu siguranţă. Și, la urma urmelor, nici nu era lucru neobișnuit să se audă câinii lătrând noaptea și, pe câtă vreme nu-l întâlnește niciun om căruia i-ar putea deștepta prepus, drumeţului nu-i e teamă să fie descoperit.

Aproape în mijlocul satului Pădurica se află casa bătrânului Toma Ciocârlan. Fusese zidită încă de tatăl său, care putuse tăia pe loc lemnul ce-i făcuse trebuinţă, căci atunci, pe unde se-ntind acum arăturile, era codru. Casa e, dar, ţapăn clădită din bârne puse unele peste altele, nu ca ale vecinilor, făcute din nuiele tencuite cu lut, la care trebuie să lipească femeile crăpăturile din nou, în fiecare primăvară. Firește că începuse a se cam pleca la o parte de bătrâneţe, dar câteva proptele tari îi veneau în ajutor. Cu acest chip mai putea sluji încă la două generaţii. Și cu toate acestea locuinţa aceea mititică nu avea înfăţișare neplăcută. Toma Ciocârlan, gospodar bun, purta grijă să-i ţie copiii ograda în rânduială. De pe acoperișul de trestie se înălţau, drept în sus, două săgeţi frumos lucrate cu cuţitul; în una din ele era așezată o roată veche, pe care începuse o pereche de berze, întoarse de curând, să-și facă cuibul. Amândouă ferestrele casei, fără îndoială mici și strâmbe ca pretutindeni, erau însă alcătuite din cioburi de sticlă așezate cu meșteșug, și numai la una din ele o ţiplă bine întinsă înlocuia bucata de geam ce lipsea. Păreţii erau curat văruiţi și, deasupra lutului cenușiu cu care vopsesc femeile temelia ca la trei șchioape, se întindea o dungă închisă ce se deosebea tare de albeaţa care-ţi lua ochii. Mulţi pomi roditori, mai ales pruni și cireși, se aflau în grădiniţă și se și umpluseră de o grămadă de muguri.

Doi boi porumbi[1] și o vacă de aceeași față stăteau culcați și rumegau sub un șopron acoperit cu paie, dar în care sufla vântul din toate părțile. Paserile erau mai bine îngrijite; își aveau poiata lor de nuiele, acoperită cu trestie. Jur împrejur se întindea un gard împletit cu grijă, lucru care mai ales vădea pe omul gospodar; deasupra gardului era împletită o streașină acoperită cu gunoi și spini, astfel încât nu puteai sări peste el.

Toma Ciocârlan era bolnav. În sâmbăta aceea a Floriilor sta culcat pe una dintre laviţele[2] cele late, care în toate casele ţărănești din Moldova se întind cel puţin de-a lungul a trei păreți; cojocul îi slujea drept pernă; sub dânsul era întins un lăicer[3], altul îl acoperea până la barbă. Pe laviță se aflau clituite alte multe lăicere, căci femeia lui, Catrina, și fiică-sa cea mai mare, Mărioara, știau să ţese și să vopsească lână ele singure. E numai o odaie în toată casa; cămăruţa de alături e plină de cânepă și căldura sobei nu pătrunde până acolo. Dar este loc pentru toţi în odaia asta. Soba nu slujește numai la gătit mâncarea; pe cuptor, în dosul hornului, e odaia de culcare a copiilor celor mici; un băieţel și o fetiță s-au și întins acolo și visează cu bucurie la sărbătorile Paștilor ce aveau să vie. Catrina șade într-un colţ, unde sunt lipite de părete icoane de rând, care înfățișează întâmplări din Sfânta Scriptură și din vieţile sfinţilor. Cuminte cum este, ea privește deseori lung la icoanele acestea, gândind cât de deosebită trebuie să fi fost lumea înainte, de vreme ce chiar oamenii

[1] În variantă populară, de culoare cenușie-albăstruie (n. red.).

[2] Laviță — scândură lată, fixată pe ţăruși de-a lungul unui perete, în casele ţărănești (n. red.).

[3] Covor ţărănesc de lână (n. red.).

aveau trupuri așa de ciudate. Mărioara, fată de 16 ani, șade lângă maică-sa. Sava, băietan de vreo 18 ani, scurmă focul de pe un scăunaș, și aruncă din vreme în vreme un vreasc pe jăratec, spre a face lumina mai mare. Altfel, nimeni nu se mișcă, nimeni nu vorbește un cuvânt; toţi se odihnesc de munca zilei. Numai bătrânul Toma întrerupe din când în când tăcerea, cu gemetele și oftările lui.

— Nu ne culcăm? șopti în sfârșit Mărioara.

— Culcă-te! răspunse maică-sa tot așa de încet.

— Dar dumneata, mămucă, mai stai? E târziu.

— Eu mai stau. Tatu-tău n-a mâncat nimic azi; poate cere ceva.

Bolnavul pricepuse cele din urmă cuvinte.

— Nu-mi trebuie nimic, zise el gemând, nimic decât moartea; nu mult și aveţi să-mi ţineţi lumânarea.

Locuitorii de la ţară poartă mare grijă să nu cumva să lipsească lumânarea aprinsă în clipa în care unul din ai lor își dă sufletul.

Se făcu iarăși tăcere; numai câţiva greieri ce se bucurau de căldura sobei o întrerupeau. Umbra lui Sava direticând la foc tremura pe zid, când mai deslușită, când mai ștearsă, după hrana ce o primea flacăra. Parcă trecea un fel de fior prin încăperea aceea mică, cum tăceau toţi, și se auzea numai suflarea grea a bolnavului. Cei de faţă nu simţeau aceasta. Ţăranul nu cunoaște trepte între durere și plăcere. Nepăsarea e starea lui sufletească obișnuită.

O sforăitură grea a bătrânului dovedi că somnul de mult dorit se coborâse în sfârșit pe ochii lui osteniţi. Mărioara trase pe maică-sa de mânecă și-i arătă pe bolnav.

— Doarme, zise aceasta încet. Avrămoaia spune că dacă doarme, are să se îndrepte. S-o audă Dumnezeu!

— I-a dat vreo doftorie?

— Firește. Ea spune că vătămătura s-a lăsat la stomac. De aceea a vroit să-i curăţe stomacul și i-a dat coajă de soc verde cu rachiu. Dacă o razi de sus în jos de pe copac, slujește de curăţenie, iar de jos în sus de vărsătură. Avrămoaia știe multe. Ea a spus că are să doarmă și uită-te că doarme, măcar că coaja de soc nu a lucrat încă.

— Firește că baba Avrămoaia știe multe, întâmpină Mărioara cu o sfială plină de respect pentru cunoștinţele Avrămoaiei; nu a lecuit ea, toamna trecută, pe baciul Ioan Mândrișor, de gușă?

— Ei, asta nu-i așa de greu, zise Catrina către fată-sa, clătinând cu mândrie din cap; asta pot face și eu. Iei o lingură de lemn și baţi cu dânsa în gușă miercurea și vinerea, când toacă de liturghie. Trebuie numai să baţi mereu de câte trei ori, una după alta, toc, toc, toc, toc, toc, toc, și să descânţi: „Cum se împrăștie sunetul clopotului, așa să împrăștie vântul gușa".

Mama și fata ajunseseră până aici în vorbirea lor plină de învăţături, dar deodată amândouă ridicară capetele ascultând și se uitară pe fereastra cea mică. Câinele casei, Cârlanat, mârâise mai întâi cu vioiciune, acum însă sărea bătând din coadă, parcă ar fi văzut un prietin de mult dorit. Sava se sculă și puse mâna pe clanţa de lemn de la ușă; câinele intră în casă ţupăind bucuros; după dânsul venea un om care se opri în colţul cel mai întunecos al odăii.

— Cine-i? întrebă Catrina; însă străinul nu avusese încă vreme să răspundă și Sava îi apropie un tăciune aprins de obraz.

— Ilie, băiete, tu ești? Cum ai venit, strigă deodată bătrâna, în vreme ce ceilalţi se uitau încremeniţi la fratele lor și nu-și puteau veni în fire de mirare.

— Tăceţi, pentru Dumnezeu, tăceţi, dacă nu voiţi să mă nenorociţi, zise el răpede. Dar scena aceasta a revederii întrerupse somnul bolnăvicios al bătrânului. El se ridică cu greutate în coate și strigă mai tare decât s-ar fi putut aștepta cineva:

— Ilie, ce cauţi acasă?

Sava lumina toată scena aceasta cu tăciunele aprins; înfăţișarea nu era plăcută.

— Tată, tată, strigă Ilie înspăimântat, nu răcni așa să nu te audă cineva. N-am mai putut răbda la miliţie; nu pot trăi la târg; de șase zile am fugit din Iași!

Precum plătesc numai ţăranii până acuma bir, în vreme ce clasele de sus sunt scutite de orice dări, asemenea tot numai ţăranii sunt supuși la miliţie; șasezeci și nouă de familii dau câte un soldat. Recrutul nu are cuvânt de a privi ca o nenorocire înlocuirea sumanului prin uniformă. Starea politică a ţării îl asigură în contra gloriei de a muri ca viteaz pe câmpul de luptă; de obicei este bine îngrijit; nu-i bătut decât dacă e prea stângaci ori beţiv; după ce trec șase ani, se întoarce iar la satul lui și comuna e îndatorată să-i dea o vacă și doi boi, și după asta trăiește tot restul vieţii fără grijă și scutit de bir. De intră în rangul războinicilor în vârstă de 18 ani, la 24 de ani iese om căpătuit. Și cu toate acestea, recrutarea aduce pe toţi în cea mai nechibzuită deznădăjduire. De se răspândește prin sat vestea că trebuie să deie un soldat, toţi flăcăii se fac nevăzuţi și stau ascunși până ce a trecut primejdia; omul însurat nu poate fi luat la oaste. Deci, când vornicul primește o așa poruncă, se înţelege tainic cu proprietarul moșiei și hotărăște cu dânsul pe cine să aleagă; flăcăul e apoi prins fără veste, legat de mâini și de picioare, dus înaintea doctorului de plasă care-i sloboade

atestatul, și apoi pornit la Iași. Rar merge recrutul de bunăvoie la slujba lui, și mai rar încă tatăl dă pe flăcău fără să fie silit. Ar trebui pentru asta să aibă un fecior stricat, care nu ascultă de părinți, lucru aproape neauzit la moravurile lor vechi patriarhale.

Cu Ilie însă așa se întâmplase. Multă vreme întrebuințase bietul Toma Ciocârlan toate mijloacele spre a înfrâna pe feciorul cel mai mare, dar în zădar; chiar și sfaturile preotului din sat rămăseseră fără folos; și, într-o duminică, după ce flăcăul luase un sfanț cu sila de la maică-sa, amenințând-o că are să o bată, și-l cheltuise cu niște lăutari la crâșmă, bătrânul fu scos din răbdare și dădu el singur ajutor celor ce legară pe fecioru-său cot la cot, cu o frânghie. Ilie fu trimes la oaste.

În asemenea împrejurări, se înțelege că nu putea fi vorba de o revedere veselă sub acoperământul părintesc. Sava și fata stăteau tăcuți și nemișcați; cei doi copii mai mici ieșiră și ei de pe cuptor, uitându-se cu ochii plini de somn la drumeț. Nici pentru ei nu era un musafir plăcut; își aduceau aminte de bătăile ce le mâncau de la fratele lor, la orice prilej. Catrina căzuse în genunchi, se închina făcând cruci și murmurând rugăciuni. Toma însă părea să-și fi redobândit deodată toată puterea; se ridică în capul oaselor pe lavița lui, lung și slab cum era, și zise cu tărie:

— Ilie, Ilie, destulă rușine ne-ai făcut. Toată viața am fost cinstit; nu numai oamenii din satul nostru spuneau că sunt cinstit; sunt cunoscut și în alte sate: ce spune Toma Ciocârlan e bun spus și adevărat. Vrei să faci acum din casa asta o ghizunie de hoți și să îndemni și pe frații tăi la rău? Afară! Întoarce-te de unde ai venit, nu vreau să te mai văd!

— Tată, întâmpină Ilie, stând nemișcat în colțul lui; dacă mă alungi, nu-mi mai rămâne decât să intru cu măciuca în pădure.

— Maică Precistă, strigă Catrina, în vreme ce Mărioara, spăriată, se vâra într-însa; Maică Precistă, fie-ți milă de noi!

Puterea părăsi pe bolnav: capu-i căzu pe cojoc. Tăcerea care domnea în odaia cea strâmtă înainte de sosirea pribeagului se întinse din nou; multă, multă vreme nu se mai auzi alta decât răsufletul greu al bolnavului și cântecul greierilor; focul se stinse încetul cu încetul, nu se mai putea deosebi niciun lucru prin odaie.

— Mămucă, șopti Ilie, după o lungă tăcere.

Catrina tresări:

— Ce vrei? întrebă ea.

— Mămucă, mi-i foame; de ieri n-am mâncat nimica.

Pe obrazul soldatului curgeau lacrimi; el nu se putea aștepta să fie primit cu bucurie, dar tot trebuia să-l doară și pe dânsul, cu toată necioplirea lui, de a trece în așa chip pragul casei în care crescuse. Pedeapsa ar fi putut fi binefăcătoare pentru viitor; ar fi putut, poate, să se îndrepteze; soarta lui însă hotărâse altfel.

Sava aţâţă iară focul, neîndemnat de nimeni; Mărioara puse ceaunul pe pirostrii, și când apa începu a fierbe în clocote, turnă câțiva pumni de făină de popușoi într-însa. Terciul acesta fu amestecat cu făcăleţul și mămăliga fu gata. Fata întoarse ceaunul cu fundul în sus și răsturnă mămăliga pe un fund, Catrina aduse o sfoară cu care tăie o bucată bună. Bietului flămând îi venea apa la gură privind.

Brânza de oaie ori de vacă ce se alătură de obicei pe lângă mămăligă nu era slobod să se mănânce acum, fiindcă

se aflau în postul cel de șapte săptămâni dinaintea Paștilor, numit „postul cel mare"

— Nu mai ai nimic alta? întrebă mama.

Mărioara aduse o strachină cu fasole uscată ce înota într-o zeamă lungă cu usturoi, și așeză tot prânzul pe laviță; în casele țărănești rar se găsește o masă. Ilie se răpezi cu lăcomie la cele puse dinainte-i; ceilalți din casă nu mâncară cu dânsul; copiii cei mici adormiseră pe pământul gol, fiecare unde se aflase. Numai Sava își vârî cele cinci degete în mămăligă, frânse o bucată dintr-însa și făcu un boț pe care-l rumeni pe jăratec și-l mestecă apoi alene.

Țăranul mănâncă încet; turburarea sufletească a tuturor avusese vreme să treacă până își isprăvi Ilie cina, și se sfătuiră ce era de făcut. Izgonirea tatălui poate nu era așa de strașnică; ei nădăjduiau cel puțin să-l înduioșeze, dacă s-ar mai înfuria. În clipa aceea părea să fi adormit iară. Așadar, fu hotărât să ascundă pe pribeag în casă. Trebuia să stea tupilat în cămăruță, cel puțin până va da comuna alt recrut în locul lui. Cei din casă se lungiră osteniți și fără multă pregătire pe lavițe, de-a lungul păretelui, focul se stinse și în curând adormiră duși.

A doua zi de dimineață abia începuseră paserile să ciripească și să cânte, când se trezi satul Pădurica. La câmp nu se lucra: era duminică; dar prin curți și grădini erau multe de făcut, care nu se puteau lăsa la o parte nici în zi de sărbătoare. O poartă după alta se deschidea scârțâind, copiii duceau vitele la adăpat la baltă, ici și colo și câte o iapă lua același drum, însoțită de mânzul ei nechezând zburdalnic; un băiețel o mâna călare și își da osteneala să-i grăbească pasul, îndemnând-o cu picioarele-i desculțe. Femeile dădeau în vremea aceea grăunțe la paseri dinaintea ușii și alungau câinii, care nu disprețuiesc deloc

hrana găinilor. Dar toate acestea se petrec în tăcere; lupta cu somnul nu pare încă de tot sfârșită.

Și în ograda lui Ciocârlan, lucrurile își urmau mersul lor obișnuit; numai paserile făceau mai multă larmă decât pretutindeni. Catrina era vestită pentru creșterea găinilor, lucru ce dovedește o gospodină bună și băgătoare de samă la toate. Puii și bobocii ei erau scoși, când celelalte femei abia începeau să așeze cuibarele cloștelor pe sub lăviți. Copiii cei mici zburdau cu Cârlănat prin ogradă. Mărioara cobora devale, la baltă, să adape boii și vaca.

Dar ce împinge pe Sava colo, spre gardul grădinii? Parcă s-ar uita la cireși și ar socoti cât vor da, după numărul mugurilor ce se deschideau; apoi iar își întorcea ochii peste gard la grădina vecinului, parcă ar vrea să descopere acolo vreo floare rară. Din când în când, se vede ca o mișcare de nerăbdare pe obrazul lui pârlit de soare. Iată că din casa megieșului iese o fată gătită ca pentru zi de sărbătoare; chiar de aceea Sava trebuise să aștepte așa de mult. Părul castaniu închis, ce cade pe spate în cosiță roșiatică, e împărțit în două printr-o cărare și lipit de tâmple; cochetăria țărănească a îndemnat pe fată să-și ungă părul cu unt: o panglică stacojie îi înconjura capul și ținea strâns lângă urechi mănunchește de flori de câmp. Costumul național s-a pierdut aproape de tot la țăranii mai bogați. Fata poartă o rochie de stambă galbenă cu dungi roșii și o scurteică de postav verde, împodobită pe dinainte cu o bandă de blană de vulpe, în vreme ce spatele, pe unde nu pătrund ochii nimănui, e căptușit cu blană de oaie. Picioarele îi sunt vârâte în ciubote nouă pe care le-a adus taică-său, pentru dânsul, chiar alaltăieri de la târg, și i-a dat voie fetei să se încalțe cu ele de sărbătoare. O băsmăluță de gât galbenă cu floricele albastre, câteva

șiraguri de hurmuz, o pereche de cercei lungi — și gâteala se sfârși pe deplin. Fetița e frumușică, cu toate că, din pricina muncii grele și a portului ce o schimonosește, e cu neputință să-și dezvolte trupul așa cum s-ar cădea. În trăsăturile obrazului e oarecare măreție: un sânge nobil curge în vinele poporului român.

Sava se roși zărind pe vecina; o tulburare puternică îi strângea pieptul. Abia după câteva clipe fu în stare s-o strige pe nume.

— Casandro, Casandro! — răsună de peste gard...

Fata auzi strigarea și obrajii ei se aprinseră ca para focului. Cu o mișcare stângace a trupului întreg își întoarse privirea spre flăcău, dar numai pe o clipă, apoi își acoperi fața cu brațul stâng, astfel încât născiorul se ascundea tocmai în dreptul cotului. Grație nu se poate găsi în acești copii ai naturii, chiar și când mișcările inimii le-ar da dorința să placă; dar flăcăul e în câștig prin faptul acesta; cochetăria e lucru necunoscut drăguței lui și dacă-i dă, în glumă, o palmă peste gură sau un pumn, el nu se mai poate îndoi de puterea simțirilor ei.

Casandra, plină de sfială, rămase câtăva vreme înțepenită în pragul ușei, și mișcarea cea plină de înțeles a cotului se arătă de două, trei ori; dar iubirea a străbătut pe lume depărtări mult mai mari decât aceea de la casă la gardul grădinii: nu trecu mult și îndrăgostiții stăteau față în față, amândoi cu ochii plecați, amândoi cu bătăi grozave de inimă.

— Ce faci, Casandră? Întrebă, în sfârșit, Sava.

— Bine, răspunse fata.

Apoi schimbară câteva vorbe despre vreme. După ce se mai întrebară unul pe altul, ce le mai fac vitele și sfârșiră astfel cu tot ce se spune de obicei, flăcăul grăi:

— Mai ţii minte despre ce ne-a fost vorba când ne-am întâlnit alaltăieri la fântână?

Casandra tăcu. La fântână își destăinuiseră pentru întâia dată simţirile lor.

— În săptămâna Paștilor, urmă Sava, am să mă rog de părinţii mei să vorbească cu tatu-tău. Îmi ești dragă; vreau să te iau de nevastă.

Casandra tăcea mereu și-și făcea de lucru cu degetele, parc-ar fi trebuit să rămâie în veci netrebnice pentru orice alt lucru pe lume; ochii îi erau mereu ţintiţi asupra ciubotelor celor mari care ieșeau, lipsite de orice formă, de sub rochia de stambă.

— De ce nu spui nimic? Poate ţi-i drag alt flăcău...

Fata își acoperi gura cu colţul basmalei de gât, clătină din cap și se răpezi spre casă cât putu de iute, cu cizmele cele uriașe. Sava se uită după dânsa cu ochii plini de bucurie — o clipă de fericire cerească!

După liturghie, flăcăul și fata se mai întâlniră încă o dată. În bisericile de sat nu prea e cu putinţă să-și facă cineva cu ochiul, căci toţi bărbaţii stau în faţa altarului, femeile cuprind locul rămas gol dindărătul lor, până la ușă, și câteodată, când e prea strâmt, rămân chiar afară. Ei găsiră prilej să steie ceva mai mult de vorbă, și dacă — lucru pe care nu l-am putut dovedi — nu va mai fi fost gard între dânșii, Sava de bună samă a știut să fure un sărutat sau două: dragostea face înaintări mai răpezi sub acoperișul de trestii decât în saloane.

Dar o furtună amenințătoare se aduna deasupra capetelor lor.

Pe când sătenii stăteau dinaintea crâșmei și sfinţeau ziua de sărbătoare cu vin și rachiu, vornicul se furișă,

ocolind pe poteci cunoscute de ei, până la proprietar. Fu băgat în casă și stete mut în pragul odăii boierului.

Țăranul nu vorbește niciodată de treaba lui, până ce nu-i întrebat.

— Ce-i, Tudorache? îi zise proprietarul.

— Cucoane, întâmpină vornicul, scoțând o hârtie din tașca lui de piele: un slujitor ce e ascuns la mine acasă mi-a adus porunca asta. Ilie, pe care l-am trimis la miliție acum șase luni, a fugit și hătmănia ne cere alt recrut, dacă nu putem pune mâna pe fugar.

Boierul se plimbă, pe gânduri, prin odaie, apoi întrebă:

— Nu știe nimeni în sat de toate acestea?

— Nimeni, cucoane.

— N-ai cercetat la casa lui Toma Ciocârlan, dacă nu s-a întors feciorul lui pe ascuns?

— Cucoane, dacă scap numai o vorbă de fuga lui Ilie, mâine nu mai găsim niciun flăcău în sat, fug toți la pădure, de frică să nu-i trimet în locul lui Ilie la Iași...

— Și munca câmpului stă pe loc, ai dreptate. Trebuie să punem mâna pe alt recrut, înainte de a se împrăștia vestea în sat.

Proprietarul și vornicul, care nu e alt nimic decât un țăran ales de locuitori spre a aduna birul și a pune în lucrare câteva porunci ale stăpânirii, proprietarul și vornicul începură, dar, a lua de-a rândul flăcăii buni de miliție, spre a alege un recrut. O asemenea alegere e de altminteri foarte grea. Fiul văduvei nu poate fi luat, ceilalți se însoară de frica miliției, îndată ce le-a înfierat mustața. Toți trecură la rând; unul era prea tânăr, altul prea scurt la stat; și dacă proprietarul nu voia să deie pe niciunul dintre argații lui, nu mai rămânea decât Sava: el singur mai putea fi bun de recrut.

Lucrul rămase hotărât. Nebăgat de samă precum venise, vornicul se întoarse în sat, împărtăși întâmplarea la trei fruntași, și tuspatru se apropiară, cu aer nepăsător, de crâșmă.

Ziua era caldă și senină; o mulţime de oameni ședeau jos ori culcaţi, alţii stăteau în picioare, dinaintea crâșmei. Jocul e oprit și lăutarii nu cântă cât ţine postul; dar plosca cu vin trecea din mână în mână și feţele începeau a se înroși. Sava ședea lângă bătrânul Iordache a Popii, tatăl drăguţei lui, și-i întindea o ulcică cu vin; dar cuprinsul ei se răspândi pe iarbă — o frânghie ţapănă prinse, într-o clipă, coatele flăcăului și i le legă la spate.

Pe dată încetă toată vorba, sătenii se strânseră grămadă împrejurul celui legat, întâmplarea le fu tălmăcită în puţine cuvinte; bărbaţii însuraţi se întoarseră la petrecerea lor de duminică, flăcăii însă fugiră în toate părţile, temându-se de aceeași soartă. Peste câteva minute se liniști iar totul, parcă nici nu s-ar fi petrecut ceva deosebit.

Dar Sava? El stătu câteva clipe în loc, cu ochii bleojdiţi, încremenit de acest lucru neașteptat. Șiroaie de lacrimi îi curseră pe obraz și pieptul i se zbătu într-un plâns cu hohote.

— Oameni buni, strigă el plin de spaimă. Oameni buni, gândiţi-vă la Dumnezeu! Tătuca-i pe moarte. Îi luaţi și câte zile mai are. Să piardă doi feciori în loc de unul! Daţi-mi drumul!

— Liniștește-te, și fii cuminte, măi Sava, îi zise vornicul. Poate că doctorul nu te găsește bun, măi băiete, și atunci ești slobod; da' eu nu-ţi mai pot da drumul.

„Frate-meu e ascuns acasă la noi", era cât pe ce să strige flăcăul, dar cuvintele nu le putu rosti. De întrebi pe ţăran ce înţelege prin trădare, se poate ca el să nu-și

dea bine sama ce înseamnă, însă un instinct moral, mai însemnat decât înţelesul cuvântului, trăieşte într-însul. Sava tăcu.

Precum se răspândesc în oraşe cu mai mare repeziciune ştirile rele decât cele bune, tot aşa şi la sat. Cei patru ţărani abia apucaseră să facă câţiva paşi cu Sava şi văzură pe Catrina, pe Mărioara cu trei copii mai mici şi pe Casandra venind în fuga mare spre dânşii. Mama căzu în genunchi şi ridică mâinile spre cer, zărind pe fecioru-său cum venea, legat, pe drum; fetele, bocind, îl cuprinseră în braţe; copiii se aruncară la picioarele lui, plângând şi ţipând.

Se făcu iar sară. Dar pe cât fuseseră de tăcuţi în ajun, în casa bolnavului Toma, pe atât de zgomotoşi erau astăzi. Casandra venise şi ea în casa cea deznădăjduită, şi dânsa era cea mai amărâtă şi mai îndurerată. Orice sfială era lăsată la o parte; îşi dete pe faţă taina inimii şi, fără a o întreba ceva, fără a căuta să ghicească nimic, îşi amestecară Catrina şi Mărioara lacrimile cu acele ale fetei. Lor le părea că-i drept să plângă toţi cu dânsele după flăcău; de ce n-ar plânge, deci, şi fata vecinilor? De se opreau jelirile pe o clipă, nu era trebuinţă decât de un suspin al Casandrei, de un geamăt al copiilor, şi durerea izbucnea cu nouă putere în cuvinte şi lacrimi.

Dar lupta cea grea o avea de dat mama. Să lase ea pe cel mai iubit copil al său să plece, şi să ţie acasă pe cel desfrânat şi nesupus? Drept era aceasta? Putea să facă ea aşa ceva? Se sculase de mai multe ori, hotărâtă să destăinuiască locul unde sta ascuns fugarul, dar n-o lăsa inima. „Mamă, îi şoptise Sava când se întâlnise cu dânsul, să nu cumva să spui o vorbă despre bădiţa! Dacă-l prinde stăpânirea, îl împuşcă!"

„Cum o vrea Dumnezeu", își zicea ea încet, când era pusă prea tare la încercare și-și făcea de trei ori semnul crucii.

Mărioara avea poruncă să tacă și asculta orbește. Copiii cei mai mici nu cunoșteau legătura dintre ieri și azi.

Încetul cu încetul înnoptă, nimeni nu îngriji de foc, nicio flacără nu lumina scena cea tristă.

Va fi fost aproape de miezul nopţii, când Casandra se sculă, spre a se întoarce acasă. Bolnavul nu auzise nimic din plânsul cel cu hohot și zăcea în același loc, fără să se fi dezmeticit. Acum, la scârţâitul ușei, se deșteptă; un oftat adânc îi ieși din piept și grăi încet:

— De ce-i așa de întuneric? M-au și pus în groapă?

— E noapte, bădică...

— E noapte? Nu-mi place întunericul. Sava, aprinde focul.

La auzul acestui nume, plânsul cu hohot începu iar; pe Mărioara o apucă un fel de spasm; începu a da, ţipând, din picioare și a se bate cu pumnii peste obraz.

Bătrânul încercă să se ridice în sus, dar în zădar. Fu cuprins de o mare neliniște.

— De ce plângeţi? întrebă el. Unde-i Sava? Faceţi foc, că mă înec.

Peste câteva clipe, se aprinse în sobă focul și lumină puţin încăperea.

— De ce plângeţi? Unde-i Sava? întrebă din nou Toma Ciocârlan.

Atunci îi istorisiră, cu lacrimi, întâmplarea cea tristă.

Toma ascultă fără a face o mișcare; s-ar fi putut crede că iar căzuse în starea-i de nesimţire, așa de neclintit zăcea pe laiţă. Apoi începu a strânge cu degetele-i slabe lăicerul ce-l acoperea; și, după o nespusă opintire, care

făcea să-i curgă picături de sudoare de pe frunte, strigă în sfârșit cu glas tare:

— Ilie, Ilie, ieși din ascunzătoare!

Flăcăul se ivi după câteva minute.

— Să las eu să plece binecuvântarea din casă și să rămâie blestemul? urmă bătrânul. Rumeneala flăcării din vatră dădea ochilor lui stinși o lumină înșelătoare; s-ar fi crezut că și-a redobândit puterile. Eu zac pedepsit de mâna lui Dumnezeu și pe tine să te las în locul meu? Niciodată! Du-te și te dă singur pe mâna stăpânirii. Ilie, înainte de ziuă, frate-tău trebuie să se întoarcă acasă!

Se făcu tăcere. Catrina și Mărioara se uitau pline de așteptare la fugar.

— Am socotit c-am visat, șopti bătrânul cu glas slab; am socotit că mi s-a arătat într-un vis cumplit feciorul cel fugar... Buzele-i se mișcară apoi întruna, dar nu se mai înţelegea niciun cuvânt.

— Ce ai de gând să faci? întrebă mama după o tăcere.

Ilie stătuse toată vremea fără a scoate o vorbă din gură. Acum se îmbărbătă și zise:

— În Iași, la miliţie, nu mă poate întoarce nicio putere omenească; dar este mijloc să scăpăm pe Sava. Eu rămâi ascuns și frate-meu...

Catrina se apropia mai tare de feciorul ei, ascultând cu mare luare-aminte.

— S-ar putea ca frate-meu să nu fie găsit bun de miliţie, urmă Ilie.

— Asta ţi-e nădejdea? întâmpină maică-sa. Sava-i flăcăul cel mai voinic din sat și tocmai el să nu fie găsit bun?

— Poate să fie înalt cât plopii din curtea boierească! Vă aduceţi aminte de Vasile a Darii, care a fost luat acu

șase ani? Era flăcăul cel mai zdravăn din ţinut, și cu toate aceste tot a scăpat.

Catrina clătină din cap și zise pe gânduri:

— Se zice că a avut o boală înăuntru.

— O boală înăuntru? Știu eu ce boală a avut. L-a costat opt galbeni pe tatu-său... Mamă, urmă fugarul mai aprins; mâine dimineaţă Sava are să fie dus mai întâi la subocârmuire, și abia la amiază dacă a ajunge în târg, la Isprăvnicie. Odată cu el, ori chiar înaintea lui, ai putea ajunge și dumneata acolo. Te duci la doftor și mijlocești să aibă și frate-meu o boală înăuntru...

— Și de unde să iau parale, măi băiete?

— Și la asta m-am gândit, răspunse Ilie și glasul îi tremura puţin, rostind cu oarecare grabă și sfială următoarele cuvinte: un cunoscut mi-i dator niște bani; nu șade departe, l-am văzut când veneam încoace, și mi-a făgăduit să-mi plătească. Mă duc la dânsul, mâine dimineaţă îţi aduc cât îţi trebuie...

Catrina și Mărioara se uitau în tăcere la Ilie, cum se îmbrăcă cu sumanul fratelui său și-și apăsă pălăria până peste urechi, căci capul tuns soldăţește l-ar fi dat de gol. Peste câteva clipe se afla afară, în întunericul nopţii, și pașii i se pierdură, fără zgomot, în cuprinsul nopţii.

Toma zăcea nemișcat după truda de adineauri; mama și fata, ostenite de plâns, se culcară; copiii cei mici dormeau de mult.

În vreme ce în casa lui Ciocârlan noaptea își câștigase drepturile ei, iar Sava sta culcat pe pământul gol, în casa primarului, între doi străjeri, Ilie se furișa pe poteci bine cunoscute de dânsul, afară din sat. Nicăieri nu se mișca vreo ființă omenească; și caraulele, care sunt datoare după lege să se plimbe în toate părţile, dormeau la

o răspântie în iarba naltă și deasă; fiecare simţea în cap o rămășiță din cheful făcut în ziua aceea de sărbătoare. Lătratul câinilor nu era de temut noaptea, așa de târziu; ţăranul care-și aude câinele lătrând împinge zăvorul ușei și mai tare. Nu iese nimeni pe așa vreme, decât ţiganul ce umblă după hoţii, ori vătaful care rânduiește la lucru pe a doua zi; și săteanul se ferește și de unul, și de altul.

La Pădurica trebuia să se meremetisească[1] velniţa[2] în vara aceea și să se zidească o parte din nou. Ţiganii proprietarului din Pădurica, care trebuia să slujească de zidari, nu avuseseră așadar voie să se ducă cu corturile lor în alt loc, lucru de care nu prea se bucura, desigur, acest neam iubitor de schimbare. Era pe la mijlocul lui aprilie; de răcoarea nopţii nu le prea păsa ţiganilor, și zilele erau destul de calde pentru ca să-și părăsească bordeiele lor de iarnă. Fiecare tată de familie înţepenise în pământ parii cortului, întinsese deasupra lăicerul obișnuit cu vârste negre, și toţi hălăduiau afară.

Spre corturile acestea se îndrepta Ilie, cu bătăi de inimă. Multe blăstemăţii făcuse el cu ţiganii aceștia, dar criminal nu fusese încă. Pentru întâia dată luase o hotărâre a cărei punere în lucrare, dacă se descoperea vreodată, îi închidea pentru totdeauna casa părintească. Dorinţa de a scăpa pe fratele său nu-i lăsa vreme de chibzuială.

Dacă s-ar fi întors de bunăvoie sub arme i s-ar fi dat lui Sava mai lesne drumul, dar urâtul slujbei și frica pedepsei îl opreau, și pe de altă parte hotărârea lui nu i se părea așa de grozavă, de vreme ce nu era să se verse

[1] Să se repare (n. red.).

[2] Instalaţie rudimentară pentru prepararea rachiului și a ţuicii (n. red.).

sânge. Plânsul pe care-l auzise ceasuri întregi îi mersese la inimă, mai ales jalea Casandrei, pe care o văzuse și el făcându-se mare, care intrase și în planurile lui de viitor!

Apropiindu-se de corturi, fu primit de lătratul furios al câinilor. Fără a-i putea deosebi bine, Ilie dete cu ciomagul într-înșii; unul din câini o luă la fugă chelălăind, ceilalţi se azvârliră cu mai mare furie asupra lui. Din fericire, gălăgia se făcu așa de mare, încât deșteptă pe ţigani din somn, altfel ar fi putut să-i meargă rău de tot. Dobitoacele fură chemate înapoi, fluierături și pași se apropiară de Ilie, o cămașă albă se zări prin întuneric, un glas supărat întrebă:

— Cine-i?

— Tu ești Lupan? grăi Ilie încet.

— Chiar eu, dar tu cine ești? Ia sama, dacă nu vii cu gând bun. Fraţii mei sunt acasă.

— Cu atâta mai bine; dă-te mai aproape, Lupan, am să-ţi spun ceva... Și el înaintă cu câţiva pași, în vreme ce și ţiganul se apropie de dânsul.

— Nu m-ai cunoscut după glas?

Lupan căută să-și aducă aminte:

— Ești Ilie, feciorul lui moș Toma, zise el apoi. Prin ce întâmplare ai venit aici și dacă ai ori nu învoire de la stăpânire, de asta nu-mi pasă. Hai cu mine la corturi.

Câinii, care voiau să înceapă iarăși zgomotul, fură potoliţi prin lovituri de picioare, și amândoi bărbaţii se apropiară de corturi. Fraţii lui Lupan, Srul și Șerbănel, se culcaseră beţi și erau greu de deșteptat. Ilie, însă, stărui să fie și ei faţă la chibzuială, și peste un sfert de ceas cei trei ţigani ședeau cu fugarul sub unul din corturi, fără teamă că cineva din tovarăși ar putea auzi ceea ce vorbeau. Trădarea e lucru rar printre nenorociţii aceștia.

— Măi băieţi, am nevoie de parale, începu Ilie.

Ţiganii începură a râde cu hohot.

— Ai ieșit noaptea de acasă ca să te împrumutăm noi? întrebă unul din ei; n-ai decât să spui cât îţi trebuie și nici vorbă că nu-ţi dăm...

— Tu ești deștept, Srul, urmă Ilie, de astă dată însă n-ai ghicit. Eu de asară șed nemișcat în același loc, și așa mi-au trecut multe prin minte. Cât mai este până la Sfântul Gheorghe?

— Dracu știe ce gânduri vei fi având, zise Lupan; omul ăsta ne deșteaptă din somn ca să ne întrebe cât mai este până la Sfântul Gheorghe. Du-te de întreabă pe popa din sat.

— Răspunde-mi întâi, ai să mă înţelegi tu mai pe urmă.

Unul dintre ţigani socoti pe degete.

— Mai sunt șaptesprezece zile până la 23 al lui aprilie, zise el.

— Șaptesprezece? Tot nu mă înșelasem. Apoi arendașul podului de peste Siret, din Brătești, trebuie să-și fi strâns toţi banii ca să plătească câștiul[1] la ziua aceea. Voi ce ziceţi?

Dacă n-ar fi fost așa de întuneric, Ilie ar fi putut vedea bucuria de pe faţa celor ce-l ascultau. Acum îl înţelese-seră, și Șerbănel, încântat de gândul acesta, nu se putu opri de a-l strânge pe român în braţe.

— Bun gând, măi Ilie, zise Srul; mâine ne facem toate pregătirile și apoi noaptea viitoare ne coborâm acolo... Numai să nu găsim la pod mai mulţi oameni decât dorim noi...

[1] Rata din arendă (n. red.).

Ilie sări în sus:

— Mâine? Noaptea viitoare? strigă el. Mie mâine dimineaţă îmi trebuiesc banii jidanului. Dacă nu vreţi să mergeţi cu mine, mă duc singur, chiar de m-ar lua dracul!

Se mai aduseră câteva împotriviri, că noaptea era prea înaintată și s-ar putea face ziuă înainte de a se întoarce ei înapoi la corturi, și altele. Ilie rămase nestrămutat în hotărârea lui și ceilalţi se supuseră. Înarmaţi cu ciomege ţapene, porniră câteșipatru.

Singurul șir de munţi ce se află în Moldova sunt Carpaţii despre graniţa austriacă; dar înlăuntrul ţării sunt dealuri multe, care adesea au înălţimea unui munte și sunt o mare greutate la drum. Astfel sunt dealurile de pe malul stâng al Siretului, loc unde se petrece istoria noastră. Pentru a ajunge de la Pădurica la Brătești, trebuie să cobori un deal răpede, pe care abia-l poţi trece când a plouat, pământul cel cleios prefăcându-se în mocirlă. Satul, cu nenumăratele lui vii și grădiniţe, se află la poalele dealului. Apoi apuci la stânga și ajungi la malul Siretului și la podul cel știut, departe de orice locuinţă omenească.

După cum le fusese vorba, cei patru flăcăi se feriră de a trece prin satul Brătești, unde ar fi fost primiţi de lătratul câinilor și astfel, pe urmă, s-ar fi putut nimeri mai lesne spre ce parte să cadă prepusul. În loc să se slujească, așadar, de drumul mare, se coborâră pe povârnișul cel răpede și acoperit cu hăţiș al dealului, tăiară în linie dreaptă fânaţul din vale, plin de mlaștini pe alocurea, și ajunseră la râu.

Siretul are de-a lungul său un mal înalt și drept și altul jos; la malul cel înalt se face o tăietură care se coboară răpede la apă; de o parte și de alta sunt înţepenite

în pământ niște trunchiuri de copaci, de care stau legate capetele unor odgoane ce slujesc la punerea în mișcare a unui pod umblător, care trece încolo și încoace, pe apă; podul e alcătuit din câteva grinzi abia ţintuite, așezate pe două șăici[1]. Alcătuirea asta poartă numele de pod, și călătorul care a trecut dincolo cu pielea sănătoasă mulţumește cu evlavie lui Dumnezeu. Podurile acestea sunt, fără îndoială, foarte folositoare pentru deșteptarea simţământului religios, dar pentru alte scopuri ar fi de dorit să fie înzestrate cu mai multe mijloace de siguranţă. De obicei, mai toate sunt în mâinile arendașilor ovrei, care locuiesc într-un bordei pe mal și primesc taxele, în vreme ce călătorii sunt trecuţi dincolo de un ţăran.

Ilie și tovarășii lui ajunseră nevătămaţi până la ţărm. Siretul curgea la picioarele lor și părea, în întunericul nopţii, ca o dungă de argint fără luciu. Podul era însă legat la malul celălalt; tot la malul acela se afla și bordeiul arendașului.

Dar acest lucru de nimic era prevăzut dinainte. Cu Șerbănel în cap, cu toţii trecură puţin mai departe, până la un loc unde albia râului era mai lată, dar mai puţin adâncă. Coborâră cu băgare de samă. Trecerea prin apa ce le venea până la subţioară nu era lipsită de primejdie, dar curgerea nefiind prea răpede, ajunseră cu bine dincolo.

Lui Ilie îi tremura tot trupul. Să fi fost oare din pricina băii celei reci, sau conștiinţa îi punea în mișcare toate vinele? „Întoarce-te înapoi la miliţie și-ţi primește pedeapsa", șoptea ceva într-însul; el pășea însă înainte, cu ceilalţi.

[1] Bărci, luntri (n. red.).

Ajunseră la bordei: un fel de moșiroi[1] ce abia se deosebea. Cu băgare de samă se furișară aproape. Năd̆ăjduiau să cadă asupra ovreiului fără să le prinză de veste. Deodată, Srul se împiedică de ceva așezat la pământ. Era un ţăran; lângă dânsul se mai afla unul: ajunseseră târziu cu carul cu boi la marginea apei și acum așteptau să se facă ziuă. Fără a sta mult pe gânduri, ţiganul lovi pe ţăranul ce se deștepta cu ciomagul și-l lăsă ţipând la pământ. Cel de-al doilea o apucă la fugă și strigătul de „Hoţii! Hoţii!" străbătu prin noapte. Nu era vreme de pierdut. Ilie rămase afară, de strajă, cu ciomagul gata; tovarășii lui sparseră ușa colibei, izbind-o cu piciorul.

Scena care urmă nu ţinu decât puţine clipe, dar lui Ilie i se făcu părul măciucă de groază; i se părea că are să-l înghită pământul. O împușcătură răsună dinlăuntrul bordeiului, și după aceasta urmă un strigăt înfuriat și se auzi o luptă scurtă, un geamăt ca de moarte, apoi se făcu liniște. Srul se repezi afară din bordei.

— Haideţi, haideţi, strigă el cu glas înăbușit. Șerbănel are un glonţ în piept, trebuie să-l ducem pe braţe, nu-l putem lăsa aici; haideţi dracului!

Lupan venea în urmă cu rănitul. Merseră cât puteau de iute cu o sarcină așa de grea. Nu știau de mai trăiește Șerbănel. În mijlocul Siretului se gândiră să-l dea pe apă, dar valurile puteau aduce trupul la mal, și mortul ar fi trădat pe cei vii. Așadar, înainte!

Pentru suișul dealului celui răpede povara era prea grea. Trebuiau să lase pe rănit, altfel nu era chip să fugă. Îl dezbrăcară în grabă de haine; cu inima încleștată, Srul ciocârti obrazul fratelui său așa ca să nu-l mai cunoască nimeni, și fugiră.

[1] Muşuroi (n. red.).

Nu spuseră niciun cuvânt tot drumul; lui Ilie îi tremurau genunchii, astfel încât de mai multe ori era cât pe ce să se oprească; dar spaima îl împingea înainte. Ce se întâmplase, se întâmplase.

În sfârșit ajunseră la corturi. Femeile și copiii dormeau. Hotărâră să împartă prada în cortul lui Lupan. În punga de piele a ovreiului găsiră patruzeci și opt de galbeni.

Începuse a se zări de ziuă când Ilie ajunse acasă. Mort de oboseală, mai că nu-i păsa de l-a văzut cineva ori nu. Își aruncă ochii numai pe straie: nu era nicio picătură de sânge pe ele.

Să fi fost oare așa, ori numai neamului greu încercat al lui Toma Ciocârlan îi părea că se lățise întristarea lor peste tot satul: destul că realitatea și presimțirile apăsau pieptul oamenilor, și pretutindeni domnea o tăcere înfiorătoare. Toma zăcea aproape în nesimțire; din clipa în care îndemnase pe fiul său, Ilie, să se întoarcă îndărăt la Iași, nu i se mai auzise glasul, și numai prin suspinele și gemetele ce urmau unele după altele se înțelegea că mai trăiește. Toți vorbeau cu glas năbușit în casă: chiar și Casandra, care venise să se vaite acolo unde o pricepeau mai bine, plângea azi încet.

În vremea asta, Catrina se pregătea pentru drumul la târg. Gheorghe a Petrii, vecinul, îi împrumutase cărucioara la care era înhămată o iapă bună. Bătrâna vârî în traistă o bucată de mămăligă rece și câteva cepe, legă galbenii aduși de Ilie în colțul maramei cu care-și acoperă femeile măritate capul, și porni. Pe drum află întâmplările de peste noapte: cum că ovreiul de la podul din Brătești fusese găsit rănit greu și că-l prădaseră hoții, dar nici nu-i trecu prin gând că ar putea fi o legătură între

întâmplarea asta grozavă și drumul de peste noapte al feciorului ei; și ajunse fără grijă la târg.

Catrina se opri dinaintea ogrăzii doctorului de plasă; dete ceva fân iepei și se așeză la marginea drumului, ca să-și mănânce merindele. Abia avusese vreme să-și facă crucea după masă, și văzu pe Sava, cu cei ce-l însoțeau, cotind colțul uliței și îndreptându-se spre casa doctorului. Acum nu mai era niciun minut de pierdut. Se sculă răpede și intră în ogradă. Doctorul sta în cerdac, în halat, cu o tichie cusută cu fir pe cap, cu vârful de chihlimbar al ciubucului în gură, dând câtorva ovrei zdrențăroși, ce-l plăteau cu bani sau cu vorbe bune, sfaturile sale medicale, la care nu lipseau cuvinte alese de felul acesta: „Cască botul, Moise, scoate limba din gură. Te-ai îndopat prea tare, Iosel? Am să te lecuiesc eu, de are să-ți treacă pofta să-mi vii în fiecare zi pe cap"

Consultația era, din fericire, pe sfârșite când se apropie Catrina de scară. Doctorul dădea drumul bolnavilor săi, zicându-le: „Acum duceți-vă dracului, și altădată nu mai veniți așa de dimineață; înainte de nouă ceasuri nu primesc". Apoi intră în casă. Femeia se luă cu pas hotărât după dânsul, până în odaie.

— Cucoane, strigă Catrina și-i tremura glasul, cucoane vreau să-ți spun ceva...

Doctorul întoarse răpede capul.

— Ce e? întrebă el cu asprime.

— Ascultă-mă, pentru Dumnezeu, urmă ea; oamenii din sat aduc pe feciorul meu aici; vor să-l bage în miliție.

Doctorul avea mare deprindere cu acest soi de lucruri, deci înțelese îndată de ce era vorba. Dar tocmai de aceea i se înăspri fața și mai tare și strigă:

— Ei și? N-ai decât să-l lași să se îmbrace cu uniforma.

— Fie-ţi milă, cucoane, el e singurul meu ajutor acasă și bărbatul meu zace de mult de boală grea. Fă-ţi pomană cu o femeie săracă, nu-mi primi feciorul.

— Dacă-i ghebos, nu-l pot lua la oaste...

— Sava al meu e drept ca un brad.

— Știi ceva, nevastă, dacă-mi plătești cheltuielile ce le fac la asemenea împrejurări pentru hârtie și cerneală, am să-ţi slobod feciorul. Dă-mi zece galbeni.

Catrina trase alene de colţul maramei, mai încercă însă să scape ceva din aurul cel frumos.

— Sunt o femeie săracă, numai Dumnezeu știe cu câtă greutate adună oameni de sama noastră câteva părăluţe, zise ea. Vă dau opt galbeni.

În clipa aceea, Sava intră în ogradă și veni până la scară cu cei ce-l însoţeau.

— Aista-i fecioru-tău? Flăcăul acela legat cot la cot? strigă doctorul.

— Aista-i, cucoane.

— Să dau eu drumul unui asemenea grenadir pentru zece galbeni? Nevastă, dă doisprezece galbeni, ori are să poarte șase ani pușca la spinare.

Ce era de făcut? Catrina își scoase comoara la lumină, și așeză un galben după altul pe masă, dar se feri de a arăta că-i mai rămăsese ceva în maramă. Altfel s-ar mai fi putut urca preţul pentru slobozirea fiului ei.

Doctorul se arătă acum mai prietinos și mai vorbăreţ; primi chiar cu mărinimie un galben bortelit și zise:

— Așteaptă aici: flăcăul are să fie măsurat și cercetat la Isprăvnicie. Peste o jumătate de ceas ţi-l aduc îndărăt.

Alaiul, la care se mai adăugase și un ofiţer de jandarmi, se puse în mișcare și ajunse la Isprăvnicie. Sava era galben și părea nenorocit.

— Nu cred să fie bun la ceva flăcăul ista..., șopti doctorul la urechea ofițerului. Acesta pufni de râs.

Sava fu măsurat; era cu câteva șchioape mai nalt decât trebuia; îi deschiseră gura: dinții ca mărgăritarele; îi bătură cu pumnul pe piept: suna ca și cum i-ar fi fost trupul tăiat în marmoră. Era cu neputință să-i găsești vreun cusur. Dar doctorul nu-și pierdu cumpătul așa de iute.

— Dinainte e bun, să vedem cum iese pe dindărăt.

Întoarseră pe bietul nenorocit, și iată că pe umărul stâng găsiră, roșii ca para focului, două semne unul lângă altul. Doctorul își puse ochelarii, se apropie, apucă cu degetele așa de tare carnea dimprejurul petelor, încât lui Sava îi venea să țipe de durere, și zise:

— Un fel de pecingine, *herpes*; flăcăul are să zacă în spital în loc să iasă la mustru... Nu-i bun de miliție!

Sava iar ar fi vrut să țipe, dar de astă dată de nespusă fericire. „Ce bine că s-au uitat la mine și pe la spate", gândi el; sărută mâna doctorului și a ofițerului și într-o clipă se făcu nevăzut.

Bucuria se întoarse pe câteva clipe în casa bolnavului. Sava fu îmbrățișat și sărutat. Nici Casandra nu se putu opri de a se arunca la gâtul lui și fugi apoi ca o căprioară speriată, lucru mai ușor, astăzi nemaifiind încălțată cu cizmele cele mari ale tatălui său.

Dar bucuria nu rămase multă vreme netulburată.

La locul unde se petrecuse fapta de peste noapte, se treziseră toți din somn înainte de a se crăpa de ziuă. Țăranii din Brătești și dintr-alt sat vecin se adunaseră și scoseseră din bordei pe ovrei, care mai dădea semne de viață, și-l întinseseră pe iarbă; un vătăjel fu trimes călare la subocârmuirea ce nu era îndepărtată, și soarele abia lumina de un ceas valurile Siretului când sosi privighetorul

cu doi așa-numiți cazaci, pentru a face cercetare. Era greu de ghicit din ce parte năvăliseră hoții. Țăranul cel lovit de ciomagul lui Srul încredința că văzuse, după îndeplinirea faptei, câțiva oameni mergând la vale de-a lungul Siretului. Și, în adevăr, se găsiră urme în nisipul de pe mal, și pete închise, ce semănau a picături de sânge, se aflau mai numeroase la fiece pas. Glonțul nimerise așadar pe unul din hoți; această dovadă îi îndemnă și mai mult să-și urmeze cercetarea. Unii dintre țărani merseră de-a lungul râului, alții trecură dincolo, ca să nu rămâie nici celălalt mal necercetat; și deodată răsună, de pe povârnișul dealului, strigătul: „Aici! Aici! Un om mort în tufiș!"

Toți alergară spre locul de unde venise strigătul și în curând se grămădiră împrejurul mortului celui gol; mulțimea se uită la dânsul îngrozită, nimeni nu putea recunoaște trăsăturile ciocârtite.

Dar adesea un lucru foarte neînsemnat duce ca prin minune la descoperiri, în momentul în care orice nădejde pare pierdută. Fierarul din Brătești însoțea și el pe țărani. Și el se uitase cu luare-aminte la mort, și strigă deodată, apucându-l de mâna dreaptă: „Îl cunosc!"

Șerbănel își adusese cu o zi înainte calul să-l potcovească la Brătești, și-și jupuise degetul ținând dobitocul neastâmpărat; femeia fierarului îl legase la rană cu o cârpuliță roșie: acea cârpuliță se afla încă la deget.

Deci țiganii din Pădurica călcaseră pe ovrei, aceasta era acum sigur, și tovarășii mortului trebuia să fie lesne de descoperit. Se cerea numai grabă, pentru a nu lăsa vreme făptuitorului să nimicească urmele ce puteau da pe față vina lor. Slujbașul poliției, sau privighetorul cum se numește pe acolo, porunci țăranilor, în numele stăpânirii, să meargă cu dânsul la sălașul țiganilor. Peste un ceas,

corturile vărgate cu negru fură înconjurate, și toți locuitorii lor de parte bărbătească zăceau legați la coate, pe pământ.

Nu e cu putință să-și închipuiască cineva gălăgia turbată ce izbucnește în șatrele țigănești la asemenea împrejurări, care se întâmplă din nefericire destul de des.

Femeile își rup părul din cap, se bat cu pumnii peste obraz și aruncă zbierete de fiară sălbatică, care trece prin tot șirul tonurilor cunoscute până ce se pierde; copiii, de obicei numeroși și goi pușcă, sar ca nebunii, țipă și urlă, luându-se la întrecere cu mamele lor; câinii latră și chelălăiesc; ți se pare că e sfârșitul lumii. Privighetorul și tovarășii săi înarmați erau, cu toate acestea, așa de obișnuiți cu asemenea scene, încât urmau cu sânge rece arestările și numai din vreme în vreme pocneau din bice, spre a ține la oarecare depărtare pe cei mai obraznici, care amenințau de a le rupe hainele de pe trup.

Lucrul cel mai greu era acum de a descoperi care erau vinovații, printre aceste zece sau douăsprezece familii. Țăranul cel amețit de lovitura de ciomag spuse că, după cât își aduce aminte, n-a zărit mai mult de patru umbre prin întuneric. În cortul lui Srul se găsise cămașa cea plină de sânge a fratelui său, Șerbănel; el luase, prin urmare, parte la fapta de peste noapte; printr-însul se puteau urmări ceilalți. „Cine a mai fost cu tine?", îl întrebă privighetorul. Niciun răspuns. El nu-și putea tăgădui vina, însă pe tovarăși nu putea să-i numească. Dar slujbașul cunoștea un mijloc sigur pentru a-l face să vorbească. Srul fu lungit jos, și cazacii îl plesniră înfuriați cu biciul, în vreme ce femeile începuseră iarăși a urla, se aruncau la pământ ca nebunele și se băteau cu pumnii în cap și în piept de le curgea sângele. Srul răbdă cele dintâi bice

fără a i se auzi glasul; o basma strânsă în patru, pe care o poartă ţiganii de frica bătăii, pe partea trupului cea mai expusă, îi micşora durerea; dar această măsură dibace ce-i ferea pielea fu descoperită şi înlăturată de cătră slujbaşii foarte pricepuţi la asemenea lucruri; el nu mai putu răbda durerea şi numi pe fratele său, Lupan, şi pe Ilie.

Urmările ce avu destăinuirea ţiganului sunt lesne de ghicit. Catrina şi Sava abia de o jumătate de ceas ajunseră acasă şi câteva gulere roşii se arătară în ogradă; slujbaşul stăpânirii intră cu şase ţărani în casă şi ceru să-i dea pe Ilie. Sărmana bătrână împietri; gândul de a fi răscumpărat pe unul din ficiorii ei cu roadele faptei sângeroase a celuilalt îi căzu ca o piatră pe inimă.

Nimeni nu se gândea să tăgăduiască aflarea în casă a fugarului; Ilie mai făcu, în adevăr, o încercare să scape; cu toporul în mână, ieşi din ascunzătoare, sări pe patul tatălui său bolnav care, scârţâind sub îndoita povară, se sfărâmă, şi de acolo se răpezi printre ţăranii înmărmuriţi de spaimă, spre uşă; dar fu apucat pe la spate, trântit jos, şi după puţină luptă trebui să se predea; fu legat ţapăn şi scos afară.

El nu rosti niciun cuvânt despărţindu-se de ai săi, şi niciun cuvânt de dragoste nu-l însoţi când ieşi din casa părintească.

După prinderea lui Ilie, prin casa lui Toma Ciocârlan parcă ar fi trecut tătarii.

Bolnavul zăcea cu capul pe pământ, sub dărâmăturile laviţei; cioburi de străchini erau risipite pe jos; uşa abia se mai ţinea în ţâţâne, şi la una din ferestre, în vremea luptei, ţipla fusese spartă. Cei ce rămăseseră în casă steteră multă vreme înlemniţi de spaimă; gemetele bolnavului îi deşteptară, în sfârşit, din ameţeală, şi ei făcură tot ce se

putea pentru a pune lucrurile iarăși în orânduială. Toma fu culcat pe altă laviță, și Mărioara astupă deschizătura ferestrei cu o mânecă veche de cojoc.

Dar urmările întâmplării pe care bolnavul părea că n-a băgat-o în samă se iviră fără întârziere. Chiar în sara aceea trebuiră să cheme pe preot ca să împărtășească pe bătrân. Unul din ai săi îi ținu toată noaptea lumânarea aprinsă la căpătâi, căci el nu și-o mai putea ține singur, și înainte de răsăritul soarelui, când începu să se audă clămpănitul berzelor pe casa din ograda lui Toma Ciocârlan, porniră bocetele care vestesc că unul dintre locuitorii casei și-a dat sufletul. Catrina și Mărioara alergau în jurul casei, frângându-și mâinile, cu părul despletit fâlfâind în vânt, și cântau cu glas falnic versurile ce se spun de obicei de rudele mortului.

Încetul cu încetul, mai veniră și alte femei din sat ca să jelească pe mort. Sosi și Avrămoaia și se miră, cum de putuse bolnavul să moară după doctoriile date de dânsa. Dibăcia ei de lecuit era destul de cunoscută. Și ca moașă era vestită: știa foarte bine cât rachiu se putea da lehuzei și pruncului. De câte ori intra câte un musafir nou în curte, bocetul trăgănat începea iar cu mai mare putere și tot mai tare răsuna corul jelitoarelor.

În vremea asta, cu ochii plini de lacrimi, Sava umbla prin sat, rugând pe unii din prietinii mortului, ce știau a mânui fierăstrăul și rindeaua, să facă un sicriu. Niciun român nu se dă în lături la o asemenea cerere, pe câtă vreme își mai poate mișca o mână; oamenii își luară uneltele și însoțiră pe flăcău, pe când femeile își urmau cântecul. Prietinii adună bucăți de scânduri vechi și orice alt lucru ce se mai poate întrebuința și se așază la lucru. Dar nu e cu putință să se jelească cineva mereu; natura își

cere dreptul ei, și omul trebuie să se și hrănească. Femeile intră în casă să puie de mămăligă, și cântecul de jale contenește. Câteodată, moartea nu e privită chiar ca o nenorocire, dacă bolnavul a suferit multă vreme și a căzut grea sarcină celor din casă; ţăranii privesc, de altminteri, cu mare liniște faţa cea galbenă a morţii; de aceea, e foarte firesc ca la masă să se vorbească și de lucruri cu totul străine de scopul pentru care s-au adunat oamenii. Dar când ies din casă, bocetul începe iar, mai ales acuma când sicriul e aproape gata. Pe fiece minut, musafiri noi intră în ogradă. Dar pe lângă bocete mai sunt și altele multe de orânduit, pentru îngropăciune. Cu capul gol, după cum cere obiceiul, porni Sava la târg: doi prietini îl însoţesc, și ei se întorc acasă sara târziu, încărcaţi greu. Tot ce trebuie la o îngropăciune cum se cade s-a cumpărat: orez, făină, carne, lumânări de ceară și celelalte, toate în cătăţimi[1] mari. Vin și rachiu se aduce de la crâșmă; Herșcu a iubit tare mult pe mort și dă bucuros pe datorie. Acum încep femeile să fiarbă, să frământe și să coacă; asta ţine douăzeci și patru de ceasuri; trebuie să se dea la fiecare musafir câte o pâine de secară și câte un colac, și asta e muncă, nu glumă. În sfârșit s-au isprăvit toate pregătirile și se ivește popa, îmbrăcat în odăjdii; bocetul începe iarăși, cu același cântec și aceleași cuvinte, în vreme ce bărbaţii așază trupul în coșciug, după ce i-au pus un ban pe mâinile încrucișate pe piept. Și alaiul se rânduiește. În cap sunt doi ţărani cu făcliile aprinse; după dânșii vine altul, cu prapurul pe care e zugrăvit chipul sfântului sub a cărui ocrotire e pus satul, apoi coliva de grâu fiert cu miere și scorţișoară, pe urmă niște pâini de secară având

[1] Cantităţi (n. red.).

o formă cu totul neobișnuită și în care sunt înfipte niște beţișoare albe în vârf cu smochine, cu stafide și cu tot ce s-a mai putut găsi ca podoabă de felul acesta. După aceea urmează capacul coșciugului și apoi mortul culcat în coșciug cu faţa dezvelită; numai căciula de oaie neagră îi acoperă capul. Dindărătul coșciugului merge popa, și el cu o făclie în mână; neamurile mortului, plângând cu glas tare, și toţi cei ce vor să-l petreacă până la groapă urmează încheind alaiul.

Înaintează foarte încet; preotul rostește întruna rugăciuni, cântecul său pe nas e însoţit de plânsul cu hohot al celorlalţi și de sunetul trist al clopotului. De douăsprezece ori trebuie să se oprească alaiul înainte de a ajunge la biserică, unde începe slujba morţilor. Prietinii au săpat groapa în vremea aceea, însă fără plată, ca să li se aducă și lor aceeași slujbă, când vor muri. Am fost adeseori martor la asemenea scene, dar niciodată nu mi-au rămas ochii uscaţi. Iarăși începe cântecul de despărţire, cu aceleași vorbe și cu aceleași modulaţii: dar în curând cei de aproape ai mortului, stăpâniţi de durere, uită cuvintele pe care le-a sfinţit obiceiul și-și arată deznădăjduirea prin vorbele cele mai mișcătoare, însoţite de gemete și plâns. Bătăile ciocanului ce înţepenește capacul de sicriu răsună dureros în inimile lor. Peste câteva clipe, ţărâna începe a cădea cu zgomot peste sicriu. Toma Ciocârlan se odihnește în groapa lui de veci.

Coliva și colacii împodobiţi cu smochine și cu stafide sunt duse acasă la popă; tot alaiul, însă, se întoarce la casa mortului. Aici fiecare primește câte un colac și o lumânărică de ceară aprinsă, pe care nu o stinge ca să o bage în buzunar decât după ce a mai spus popa o rugăciune și s-au pus cu toţii la masă. Rugăciunea cea de pe

urmă, după masă, sfârșește serbarea, și rudele pline de jale rămân în sfârșit singure în căsuța lor, după două zile pline de trudă.

O asemenea îngropăciune vâră pe bieții oameni în mare cheltuială, dar obiceiul cere ca nimic să nu fie lăsat la o parte, și omul cel mai sărac crede că e de datoria sa cea mai mare „să îngroape pe mort cum se cuvine". Dar cu serbarea descrisă mai sus nu s-a sfârșit încă totul. De vor, cei ce au rămas, să se ție de obicei, trebuie să mai facă praznic și slujbă după trei zile, și după nouă zile, și apoi iarăși după patruzeci de zile, vremea care îi trebuie sufletului să ajungă în lumea cealaltă! Popii nu pot, fără îndoială, lipsi de la masă, și rugăciunile făcute de fiecare dată sunt plătite cu bani sunători. Dar după patruzeci de zile s-a sfârșit cu parastasurile? Tot încă nu. Peste un an se serbează leatul morții tot în felul acesta, și peste șapte ani se face dezgroparea. Un alai mare se îndreptează spre cimitir și cântă tot în felul bocetelor. Dacă trupul a putrezit de tot, e bine; dar dacă nu s-a prefăcut încă în țărână, e semn de pedeapsa lui Dumnezeu pentru păcatele săvârșite, și numai prin rugăciuni plătite se poate înduioșa Dumnezeu. Dar, oricum, praznic tot se face.

Dacă ar socoti cineva cât costă căutarea cum se cade a sufletului unui mort, ar ajunge la un rezultat ce nu se potrivește deloc cu mijloacele bănești ale țăranilor. Un sătean bătrân spunea, cu prilejul unei îngropăciuni, către autorul acestor pagini: „Cât trăiește cineva, cucoane, o poate scoate la cale cu puțin, dar când moare, îi trebuie mult!" Neamurile mortului se îndatorează grozav câteodată, și sunt silite să-și vânză vitele, singura lor avuție, spre a face ce se cuvine, dar de obiceiul acesta tot nu îndrăznesc să se lepede.

E de nădăjduit că nu este îndepărtată vremea în care înalta preoţime va crede de datoria sa să lumineze mintea celor neştiutori în această privinţă.

În Săptămâna Mare, nu numai neamul lui Ciocârlan era trist şi tăcut, mai toţi din sat se simţeau apăsaţi de întâmplările din zilele trecute. Ţăranul român nu e deloc aşa de necioplit precum s-ar putea crede; mintea lui se arată în fiecare cuvânt ce-l spune, şi este mai însemnată decât la mulţi din semenii săi din ţările civilizate; dar mai presus de toate e blândeţea lui: o împrejurare în care s-a vărsat sângele e grozavă pentru firea sa. De aici venea întristarea din Pădurica.

Şi afară de asta mai era şi cerul întunecos. Ploile dese împiedicau munca de la câmp. Când plouă, ţăranul nu poate ara. Pe lângă asta, după întoarcerea lui Sava de la oraş, nu se mai zărea în sat niciun flăcău. Era lesne de înţeles că trebuia trimes alt recrut, şi oricine era numai pe jumătate bun de miliţie sta ascuns în pădure.

Triste semne de Paşti. Paştele, sărbătoarea de peste an cea mai dragă ţăranului! Scrânciobul cu cele şase scaune, care se învârt pe un grindei ţapăn ca o roată de moară, firește că se afla şi în anul acesta dinaintea orândei[1], şi fetele se uitau în sus la locurile cele din aer, unde puteau sta câte doi. Dar flăcăii lipseau, şi ce însemna joc şi scrânciob fără dânşii?

O stare de lucruri aşa de nefirească nu putea ţine multă vreme. Cu cât e omul mai aproape de starea primitivă, cu atât poate mai greu suferi ceea ce-l scoate din viaţa lui zilnică: el nu e făcut pentru a sta să-şi rumege gândirile. De aceea, când se adunară a doua zi de Paşti câteva femei

[1] Cârciumă sătească (n. red.).

și câțiva bărbați dinaintea cârciumei, vornicul Tudorache se apropie de dânșii și le zise:

— Oameni buni, sărbătorile ni-s stricate din pricina miliției. Nici nu samănă a Paști la noi. Are să se întârzie toată munca de la câmp, dacă nu se întorc flăcăii acasă.

Unul din cei mai bătrâni scoase luleaua din gură și răspunse:

— Ce-i de făcut, frate Tudorache? Până nu s-a alege un recrut, nu ies flăcăii din ascunzătoare, chiar de le-ai înjuga câte-o pereche de boi de picioare.

Ceilalți făcură semn cu capul, că așa e. Femeile suspinară.

— Haideți să înjghebăm lucrul altfel, urmă vornicul. Am vorbit azi cu un soldat care și-a făcut anii de miliție și numai de vreo patru zile a venit în satul vecin. El vrea să intre iar ca soldat pe șase ani, în socoteala satului nostru. Să-l luăm pe acela, și flăcăii noștri au scăpat.

Propunerea fu primită, mai ales fetele ce stăteau grămadă și foarte triste, la o parte, păreau mulțămite de gândul acesta fericit. Tudorache făcu socoteală pe răbuș[1], cât trebuia să deie fiecare sătean pentru plata soldatului, care ceruse 400 de lei vechi pe an și 20 de oi la sfârșitul celor șase ani, și lucrul fu așezat.

Flăcăii, fără îndoială, nu erau prea departe; în orice caz, trebuie să fi aflat ei, prin partea femeiască, despre cele petrecute în sat; chiar de a doua zi, toți se aflară adunați la joc. Scrânciobul își întorcea roata uriașă; hora se învârtea împrejurul lăutarilor; fetele începură iarăși a râde; veselia ținu toată noaptea, și Herșcu orândarul[2] își freca mâinile cu mulțămire.

[1] Răboj (n. red.).

[2] Cârciumarul (n. red.).

Din rudele lui Ciocârlan nu se văzu și nu se auzi nimeni; stăteau închiși în casă. Ilie și tovarășii lui se aflau încă în închisoarea plășii. Cercetările criminale se fac foarte încet, și era de prevăzut că, înainte de a se împlini anul, nu avea să li se hotărască soarta. La câmp munca înainta necontenit. Abia se prășise porumbul proprietarului întâia oară și țăranul se apucă de al lui. Apoi veniră seceratul și cositul la rând; oamenii se întorceau obosiți acasă; numai în zilele de ploaie se odihneau; căci cel ce voia să lucreze și pentru dânsul, pe lângă munca ce o făcea boierului, nu putea sta cu mâinile în sân. Dar nimeni nu-și pierde veselia. Proprietarul se ținea de regulă de a nu da zor la lucru când se poate face încet fără pagubă, spre a înlesni și țăranului munca câmpului său. Unde se urmează în felul acesta, cu conștiință, sunt toți în câștig și omul vrednic nu se prăpădește.

Dar pentru glumele dragostei e vreme puțină, când, cum zice țăranul, „arde câmpul de lucru". Sava avea rar prilejul de a se afla împreună cu Casandra, însă la fiecare întâlnire li se încrucișau privirile și un surâs fără de voie le dădea să priceapă că se înțelegeau amândoi. Numai la prășitul popușoiului boieresc le era cu putință să stea mai multă vreme împreună; vătaful le dăduse, din fericire, bucăți vecine de muncit. Acum nu-și mai aruncau numai câte un cuvânt din vreme în vreme, ca din întâmplare: la amiază, când se lungeau toți spre a se odihni în mijlocul porumbului, fără a lua sama la frunzele cele mici ce se culcau la pământ sub povara trupului, Sava și Casandra știau să se așeze așa de bine, încât capetele lor se aflau tocmai la hotarul celor două petece de pământ rânduite fiecăruia. La prașila a doua, frunzele, fiind mai nalte, felul lor de a se lungi le aducea mari foloase; flăcăul putea fura

fetei multe sărutări înainte de a adormi cu sapa alături, căci nimeni nu putea vedea ce se petrecea acolo. La însurătoare nu se gândea încă niciunul dintre ei; bună de nuntă e toamna, căci s-a sfârșit toată munca.

Așa trecu și vremea secerișului; grâul strâns în mijlocul lanului, în girezi[1] de câte doisprezece stânjeni de lungi și doi stânjeni de nalte, părea din depărtare un sat galben ca aurul. Binecuvântarea lui Dumnezeu se întinsese pretutindeni. Acum era să se împlinească soarta celor doi îndrăgostiţi.

Grânele se treieră la Moldova afară, în aer. Lângă locul unde se află girezile, se bătucește bine; se înțepenește un par în mijlocul fiecărei arii; de parul acesta se leagă niște funii lungi și groase, la care se înhamă de la șase până la opt cai, și dobitoacele aleargă prin grâul așternut sub picioarele lor, până ce golesc snopii. Priveliștea e plăcută și plină de viaţă pe moșiile cele mari, când se văd până la două sute de cai și de oameni lucrând în aceeași vreme.

Iordache a Popii, tatăl Casandrei, avea șase cai și se tocmise cu proprietarul ca să-i treiere. Într-o arie cum se cade se socotește câte un argat de fiecare cal, căci e mult de lucru pentru întoarcerea snopilor, și dacă-i apucă ploaia în arie trebuie dat zor grozav pentru strângerea grânelor pe jumătate treierate; trebuie adunate în grămadă și ferite pe cât se poate, să nu pătrunză apa într-însele. Printre ajutoarele lui Iordache se afla și Sava.

Astfel se întâmplă ca, într-o zi, să aducă Casandra de mâncare la arie, două oale cu fiertură, și ceapă, cu o

[1] Căi, stoguri (n. red.).

mămăligă mare, într-o traistă ce-i spânzura pe spate, cu baierele trecute pe frunte. Fără a-și pierde vremea, Iordache și argații împresurară bucatele cele bune; linguriile de lemn scoteau mereu din oală și Casandra privea, bucurându-se de pofta de mâncare a iubitului ei. După ce isprăvi prânzul, ea se puse pe drum spre a se întoarce acasă, dar se vede că pierduse ceva după ce făcuse câțiva pași: Sava o văzu stând pe loc între două clăi înalte de paie. Prilejul era ademenitor: se furișă după dânsa, o luă în brațe și-i fură un sărutat. Celor ce se iubesc nu le intră niciodată mintea în cap. Moș Iordache văzuse îmbrățișarea, și ceilalți auziseră zgomotul sărutatului, căci sărutatul la țară are cu totul alt sunet decât murmurul cel de zefir al suspinului. Câteva ghionturi date fetei fură urmările firești ale întâlnirii și ea mai primi și sara sfaturi părintești de felul acesta. Casandra fugi tristă și rușinoasă spre casă.

Sava aștepta sara cu mare nerăbdare. Iordache nu-i spusese niciun cuvânt despre toată împrejurarea, și flăcăul nu știa ce să gândească de o asemenea mărinimie. Ei plecară de la lucru împreună și se întoarseră în sat când înserа.

Pe Sava nu-l răbda inima să stea în casă. Trebuia să știe ce se petrece la vecin, și se așeză într-un colț al grădinii, de unde se putea vedea mai bine toată întinderea curții lui Iordache. Dar numai niște sunete, din care nu putea înțelege nimic, ajunseră până la urechile lui. Parcă sămăna a ceartă, și după întâmplările de peste zi, nu era greu de ghicit pe cine certau în casă.

Îi era cu neputință flăcăului să se dezlipească de locul în care se afla, parcă-i șoptea ceva că ar putea veni Casandra să-și caute lângă dânsul mângâiere.

Ochiul celui ce iubește recunoaște ființa iubită chiar în întunericul unei nopți de august, mai ales când acea ființă se dă pe față printr-o pereche de mâneci de cămașă albă. Sava văzu, așadar, pe fată ieșind din casă.

— Casandra, strigă el și se sperie singur de glasul lui, ale cărui sunete erau cam prea puternice.

Casandra alergă spre gard.

— Taci, pentru Dumnezeu, zise ea, vrei să mă bată tătuca încă o dată?

— Glasul mi-a ieșit fără să vreau așa de tare din gură fiindcă mi se bătea inima, răspunse Sava încet; spune-mi iute ce ți s-a întâmplat?

Fiind întuneric, fata putu istorisi fără să se roșească. Nici cotul nu trebuia să și-l ție dinaintea obrazului, de voia ca flăcăul să înțeleagă ce-i spune; și de aceea vorbi fără a face mișcările acelea neîndemânatice obișnuite.

— Tătuca mi-a tras o palmă; și când i-am spus că-mi ești drag, mi-a mai tras una. Mi-a zis ca să nu cumva să îndrăznesc să mă gândesc la tine, fiindcă ești bolnav și că nu se poate să am cumnat pe un hoț.

Casandra tăcu și începu a plânge.

Palmele trase dumnezeirii sale mișcară foarte puțin pe Sava. Doar pe fată o bătuse tatu-său; dar iubirea e tare, iubirea e răbdătoare, poate duce mult, mai ales când floarea asta a răsărit din pământul cel puternic, unde se petrece istoria asta a noastră foarte adevărată. Dar el să fie bolnav?

— Cine spune că sunt bolnav? întreabă Sava, după o mică tăcere.

— Nu ți-a dat drumul doftorul, când era să te iee la miliție?

Sava prinse a râde:

— Nu mor eu de așa boală, asta poți s-o spui lui tătică-tău. Dar socot că nu-i bine să mă facă răspunzător de păcatele lui Ilie. Mai ai puțină răbdare, Casandră; să așteptăm până s-o strânge popușoiul de pe câmp, și atunci ai să vezi tu... Până atunci stai liniștită, ca să nu te bată iar bătrânul...

Și după ce se strânse popușoiul de pe câmp se duse Sava la maică-sa și-i zise:

— Mamă, mi-i dragă fata megieșului și vreau să o iau de nevastă.

— Bine faci, fătul meu, răspunse Catrina. Mărioara zâmbi: ea știa asta de mult...

Însă, pentru a fi mai sigur că are să izbutească, Sava se hotărî să se ție de toate obiceiurile în această pricină a sa.

Se duse, așadar, să se roage de doi prietini ai tatălui său să-i fie peţitori. Aceștia se îmbrăcară într-o duminică de dimineaţă cu cojoacele cele nouă, albe ca zăpada, și se duseră la Iordache.

— Bine aţi venit sănătoși, zise Iordache.

— Bine te-am găsit sănătos, răspunseră ei și se așezară pe laviţă cu amândouă mâinile sprijinite de toiag și cu bărbia răzemată în mâini.

Casandra și maică-sa aveau de lucru pe afară; cei trei bărbaţi șezură câtăva vreme tăcuţi.

— Frate Iordache, zise în sfârșit unul din peţitori, ai o fată mare în casă. Și-i mai greu să ţii o fată mare decât să alungi piţigoii când se coace ovăzul; am venit să-ţi vorbim de un ginere!

— Pe cine vreţi să-mi aduceţi ginere?

— Pe Sava al lui Toma Ciocârlan.

Iordache încreţi din sprâncene și tăcu puţin, apoi zise:

— Nu sunt gata.

Asta înseamnă: „zestrea fetei mele nu e gata, mai trebuiesc ţesute lăicere şi pânzeturi, şi n-am nici paralele trebuincioase pentru cumpărarea vitelor"

Peţitorii plecară cu acest răspuns, dar peste un ceas se întoarseră iară:

— Dacă nu eşti gata, luăm fata aşa cum se află; nu avem trebuinţă de zestre, căci avem pânză destulă la noi acasă, şi cergi întinse pe toate laviţele.

Iordache zise cu nerăbdare:

— Voi puteţi să vă lipsiţi de zestre, dar mie, om gospodar, mi-e ruşine să las să-mi iasă fata din casă ca o calică.

Şi iarăşi plecară peţitorii, şi iarăşi se întoarseră peste un sfert de ceas şi ziseră:

— Frate Iordache, flăcăului i-i dragă fata, şi de nu i-o dai de bunăvoie, ţi-o fură.

Răpirea aceasta nu e lucru rar la ţară şi a intrat astfel în obiceiuri, încât nu se mai miră nimeni. Fără îndoială că trebuie să se învoiască fata ca s-o fure, altfel ar fi lucru greu, din pricina pumnilor celor zdraveni cu care a înzestrat Dumnezeu pe românce. Dacă îndrăgiţii izbutesc să scape o noapte întreagă de goana ce le-o dă tatăl înfuriat, atunci răsăritul soarelui luminează de obicei împăcăciunea.

Nu e, dar, de mirare că Iordache sări în sus la această veste şi începu să umble de colo colo prin casă. Dar mai fu trebuinţă de multă osteneală, pentru a-l aduce să dea un răspuns mulţămitor. Împotriva lui Sava erau puţine de spus, dar fapta fratelui său nu se putea trece cu vederea. În sfârşit, bătrânul începu a se mai muia, aduse o sticlă

de rachiu în care înotau seminţe de ardei roşu, umplu un pahar pentru fiecare şi zise: „da"

Acuma treaba începu a merge răpede. Chiar a doua zi, părinţii tinerilor se întâlniră înaintea martorilor, spre a hotărî ce zestre se dă fetei şi ce avere are flăcăul, şi se dete pe faţă că bătrânul cel şiret îşi încărcase sufletul cu o minciună, că spusese că nu e gata.

Duminica viitoare trebuia să se facă nunta; nu era, dar, vreme de pierdut pentru toate pregătirile. Mireasa, mirele şi părinţii plecară, în trei căruţe cu câte un cal, la târg, şi Sava avu fericirea să ducă singur pe Casandra. Foarte des rămâneau în urmă şi se sărutau; li se părea că Dumnezeu greşise calendarul şi că după septembrie se întoarce luna mai; apoi flăcăul pornea iapa din nou, vesel şi plin de bucurie; mergea în galop, ca să ajungă pe bătrâni, şi râdeau ca nişte copii de mânzul ce sărea nebunatic pe lângă căruţă, cu lingura de lemn la gât, ca să nu se deoache.

Mireasa îşi poate alege la târg orice dar de nuntă i-ar plăcea; pentru masă la cununie, însă, se cumpără toate merindele pe care le-am văzut la îngropăciunea lui Toma Ciocârlan. Mesele se aseamănă la toate împrejurările.

În vremea aceasta se şi aleseseră oamenii mai cu greutate, trebuincioşi la orice nuntă ţărănească: nun, nună, druşte şi vornicel. În ajunul nunţii se strânseră toţi la bătrânul Iordache a Popii, unde se întinse masa. De aici înainte, mireasa nu mai are voie să ridice ochii în sus, şi în ziua în care e sărbătoarea ei joacă un rol mut, foarte puţin plăcut. La masă abia mănâncă ce-i trebuie ca să nu moară de foame; druştele îi pun beteala şi lăutarii cântă în ogradă.

După ce au isprăvit de mâncat, se scoală toţi părinţii, se pun pe o laviţă pe care s-au așezat mai întâi perne, și încep iertăciunile. Mirele și mireasa îngenunche, și cel mai de samă din adunare se îndreptează spre ei cu aceste cuvinte: „Plecaţi-vă ochii, copiii aceștia au venit să vă ceară binecuvântarea lui Avram și a lui Isac". Părinţii le dau binecuvântarea, dorindu-le noroc, pace și bogăţie. E un moment mișcător, o mare tăcere domnește în adunare. Abia au sărutat, însă, mirele și mireasa mâinile ce i-au binecuvântat, și se face o gălăgie nepomenită, chiar ca în serile de carnaval din Germania. Lăutarii scârţâie furios din vioară și din cobză, musafirii se înșiră în lanţ cu vornicelul în cap, care ţine o basma albă legată ca steag, în vârful unui băţ, și toţi ies jucând din casă. Ajunși în ogradă, trag un car dinaintea prispei, înjugă boii și apoi se azvârle iarăși înapoi ca să ia zestrea, să o încarce. Unul pune mâna pe o ladă, altul pe o icoană, fiecare caută să apuce câte ceva; cei din casă, însă, îi înghiontesc râzând și glumind, silindu-i să se întoarcă îndărăt în odaie; mirele trebuie să plătească vamă mai întâi, și-și cumpără, dând un bacșiș, dreptul de a-și încărca averea. Două vaci, câteva oi și ceva porci care făceau parte din zestre ședeau în curte, așteptând să vază ce soartă vor avea, și se uitau ţintă la priveliștea aceasta neobișnuită. Se aduse și un cal înșeuat, pe care se urcă Sava; mireasa se sui în carul cu boi; taică-său îi așează pe cap o pâine făcută în chip de coroană, pe care trebuie, în paguba gătelii de pe cap, să o frângă în bucăţi și să o arunce în toate părţile. În sfârșit porniră, ţipând și trăgând din pistoale, și merseră pe drumul cel scurt până la vecin.

Priveliștea era minunată. Basmale albe fâlfâiau la coarnele boilor și la urechile cailor, și când ajunse carul la ușa

văduvei lui Ciocârlan se așternu o cergă jos, ca să nu calce mireasa pe pământul gol sosind la casa ei cea nouă. Mama miresei, care avea, ca mai toate ţărancele, mult haz când se făcea vreun chef, sări veselă prin odaie și pe dinaintea fetei, strigând: „Cumătră, ţi-am adus ajutor!" Iar se puse masa, se bău și se jucă ţapân până târziu noaptea. Ai casei adormiră; mireasa era păzită de două druște.

A doua zi de dimineaţă începu de-a capul scena despărţirii, și iarăși ceru binecuvântarea lui Avram și a lui Isac și alaiul plecă tot cu lăutari, ţipete și pistoale la biserică. Ceremonia religioasă se aseamănă cu aceea a ţărilor înrudite prin aceeași lege, puţine lucruri s-au mai adăugat. Preotul dă mirelui, miresei și nunilor — care iau locul părinţilor (aceștia rămân la o parte de tot în ziua cununiei și stau cu făclii aprinse îndărăt) — să bea din același pahar și să mănânce din aceeași pâine. Adesea preotul, spre marea veselie a celor de faţă, face glume, de ţine pâinea la gura nunului și i-o trage răpede înapoi, când se pregătește acesta să muște cu smerenie dintr-însa. Părechea se învârtește de trei ori împrejurul altarului, în sunetul clopotelor, prinsă între nun și nună și având pe preot în capul lor; nuntașii le aruncă sub picioare nuci, orez și un fel de cofeturi care au mai multă făină decât zahăr, spre a le da mai bine a înţelege că le doresc să-noate în belșug; și ceremonia e sfârșită.

Acasă iar mănâncă și iar beau cât poate primi stomacul; dar masa de nuntă cea adevărată, așa numita „masă mare", se face sara. Atunci se poftește cât se poate de multă lume, căci fiecare plătește ceva. Când întinde vornicelul „paharul dulce", de obicei plin cu vin ce nu e dulce deloc, trebuie să puie toţi parale pe un taler și banii adunaţi în chipul acesta se urcă câteodată la o sumă destul

de bunicică, care slujește pentru intrarea în gospodărie a însurăţeilor.

Cu plata asta nu s-a sfârșit însă; dărnicia musafirilor se mai pune încă o dată la încercare, căci lăutarii, săracii de ei, n-au căpătat nimic. Vornicelul taie o felie netedă de pâine și strigă: „Hei, prea cinstiţi nuntași, mi-a sosit o corabie din Ţarigrad, ajutaţi-mă cu bani, ca să o încarc" Și fiecare dă câte ceva de se plătesc lăutarii, care încep cântecul cu corabia din Ţarigrad.

Nuntașii mai joacă încă multă vreme, însurăţeii însă pleacă mai nainte, și mireasa trage mirelui ciubotele în semn de supunere.

Serbarea, cu toate astea, nu s-a isprăvit într-o singură zi. Lăutarii mai cântă și a doua zi, și cei mai mulţi nuntași încep jocul de-a capul, în vreme ce mama miresei așază pe fiică-sa pe o laviţă în mijlocul odăii și îi îmbrobodește capul cu o maramă, pe care au obiceiul să o poarte toate femeile măritate. Apoi se aduce o sticlă împodobită cu panglici roșii și plină de rachiu roșu, muma miresei joacă cu dânsa în mână împrejurul fiicei sale, cu pași mărunţi și răpezi, și cântă: „Mi se umple inima de bucurie! Ca o floare din livadă, necălcată de pas omenesc, curată ca aurul, a intrat Casandra mea în casa mirelui!" Cei de faţă fericesc pe ginere.

Dar se mai întâmplă ca, în locul acestei serbări, să umple vornicelul o oală cu vin, după ce i-a făcut o gaură în fund, pe care o astupă bine cu degetul, întinzând oala tatălui miresei; când o apucă acesta cu mâna, vornicelul dă drumul degetului și vinul curge pe jos. Cei de faţă râd cu hohot, strigând: „Cum îţi păzești cinstea, așa te bucuri de ea!" Nici mama nu rămâne necârâită la asemenea împrejurări: atunci când se așteaptă mai puţin, flăcăii îi

aruncă niște hamuri în cap. Dar toate glumele astea nu strică prietesugul între oameni.

Feciorul lui Toma Ciocârlan mai trăiește și astăzi, mulţămit și fericit cu femeia lui, Casandra. Un singur ceas de mâhnire a avut în viaţa lui liniștită: puţin după nașterea unui Ciocârlan mititel, în drumul său de la Iași la Târgul-Ocnei trecu Ilie prin Pădurica, dimpreună cu tovarășii săi din acea noapte grozavă, escortat de jandarmi și cu lanţurile de picioare. Era osândit la șase ani de muncă silnică, la ocnă.

CUPRINS

PREFAŢĂ de Sorin Liviu Damean 5
O VÂNĂTOARE ÎN MOLDOVA..... 9
MĂNĂSTIREA TOMNATICĂ (VĂRATEC) 37
BĂILE DE LA SLĂNIC..... 51
IARMAROCUL SF. ILIE DIN FĂLTICENI 83
O ISTORIE ŢĂRĂNEASCĂ 106

Format: 16/54x84;
Coli tipo: 10

Tiparul executat la:

EVEREST
TIPOGRAFIA
20 DE ANI PREGĂTIM VĂ

WILHELM BASILIUS
de KOTZEBUE
(1813-1887) s-a născut într-o familie de aristocraţi ruşi de origine germană, ca fiu al dramaturgului şi diplomatului August von Kotzebue (1761-1819). A fost fratele exploratorului Otto von Kotzebue, al pictorului Alexander von Kotzebue şi al contelui Paul von Kotzebue. A servit ca diplomat al Rusiei în statele germane şi în Elveţia. S-a căsătorit, în 1839, cu prinţesa Aspasia Cantacuzino (1822-1890), fiică a cneazului Gheorghe (Egor) Cantacuzino şi a prinţesei rusoaice Elena Gorceakov, şi a locuit în Moldova între 1847 şi 1858. Iubitor al Moldovei, a tradus în limba germană poezii populare (*Rumänische Volkspoesie,* Berlin, 1857) şi a descris oamenii şi locurile acesteia în *Din Moldova. Tablouri şi schiţe* şi în romanul *Lascăr Viorescu.* În 1884 a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

Istoria cu blazon este istoria elitelor autentice. Este povestea unei lumi care a strălucit prin stil, prin inteligență, bun-gust și subtilitatea conversației din saloane. Este istoria unor oameni care au fost binecuvântați nu numai cu avere și ranguri, ci și cu patriotism, spirit de sacrificiu și simțul datoriei.

Studii istorice, jurnale, memorii, monografii, evocări, literatură „cu ștaif", reeditări sau mărturii inedite ne vor ajuta să recuperăm istoria dramatică și plină de farmec a vechilor elite românești sau de pe alte meleaguri.

Purtați de dorința de a ne aminti cine suntem, să deschidem vechile cufere rămase de la bunici, să suflăm praful de pe blazon și să-l purtăm, cu mândrie, pe o carte.

Din Moldova

„Materia acestor lucrări este luată din viața românilor moldoveni și este tratată cu atâta cunoștință de cauză, cu atâta iubire de adevăr și totdeodată cu atâta iubire a românilor, încât ne înfățișează despre țara noastră [...] o icoană credincioasă, care trebuie să contribuie și ea a ne face mai bine înțeleși și mai bine văzuți în străinătate. [...] Toate sunt scrise cu vioiciune, cu îngrijire pentru amănuntele împrejurărilor reale și, pe lângă unele mustrări meritate, cu bunăvoință pentru noi."

TITU MAIORESCU, „LITERATURA ROMÂNĂ ȘI STRĂINĂTATEA",
CONVORBIRI LITERARE, 1 ianuarie 1882

„Această veche și știută carte a lui Kotzebue are o tinerețe care biruiește vremea și îmbunează toate vârstele. [...] Este o icoană a societății moldovenești, este viziunea pământului iubit dintre Carpați și Prut, așa cum arătau ele la jumătatea veacului al nouăsprezecelea și cum le-a putut prinde un om crescut pe alt tărâm și adus de împrejurări pe meleagurile noastre."

GALA GALACTION

Carte recomandată de
Historia

Partener media:
Radio România Cultural

ISBN: 978-606-793-062-7

www.edituracorint.ro